ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДОПІРЯК БОГДАН ПЕТРОВИЧ

УДК 343.32 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ФОРМІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ **Б. П. ДОПІРЯК**

Науковий керівник: **ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО Зоя Аполлінаріївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Допіряк Б.П. **Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги**. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (08 – Право). Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2026.

У розділі 1, присвяченому загальнотеоретичним підходам до вивчення проблеми злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги розглядаються питання визначення поняття та видів цих злочинів, а також соціальної обумовленості статей, які передбачають кримінальну відповідальність за них. Запропоновано виокремлювати загальну та спеціальну мету злочинів проти основ національної безпеки України. Загальна мета полягає в бажанні заподіяти шкоду Україні, не завжди передбачається у диспозиції статті, а спеціальна мета конкретизується в диспозиціях окремих статей про злочини проти основ національної безпеки України, є проявом мети спричинення шкоди Україні та які підлягають встановленню і доказуванню у кримінальних провадженнях. Національна безпека розглядається крізь призму гарантування національних цінностей та інтересів суспільства і держави з урахуванням прав і свобод людини й громадянина. До злочинів проти національної безпеки України у формі надання допомоги ворогу: 1) державну зраду у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК); 2) колабораційну діяльність у формах: господарської допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК), військової допомоги (частини 4, 7 ст. 111^1 КК); 3) пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК).

Надання допомоги ворогу як форма злочинів проти національної безпеки України – це протиправна суспільно небезпечна дія особи, яка створює відповідні умови для доповнення та/або компенсації можливостей ворога здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів

проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. Установлено соціальну обумовленість статей про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги, враховуючи їх соціальну корисність, відповідність історичним традиціям (ст. 111 КК) або змінам у суспільному житті, а саме актуальним загрозам національній безпеці України у вигляді військової агресії РФ (статті 111^1 та 111^2 КК), а також забезпеченість державою ресурсної та інституційної спроможності кримінально-правової протидії відповідним злочинам. Запропоновано в усіх нормативних обмеженнях щодо застосування пільгових інститутів Загальної частини КК (ч. 4 ст. 68, ч. 4 ст. 86, п. 3 ч. 1 ст. 96^3) передбачити вказівку на всі злочини проти національної безпеки.

Розділ 2 присвячено характеристиці наданню допомоги як форми державної зради та колабораційної діяльності. Характеризуючи надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України як форми державної зради, зроблено такі основні висновки. *По-перше*, «підривна діяльність» та «надання допомоги у проведенні підривної діяльності» є оцінними поняттями, тлумачення яких повинно здійснюватися сукупно, результат якого залежить від конкретного прояву змісту цих понять; підривна діяльність – це діяльність, яка здійснюється іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками, спрямована на підрив національної безпеки України та заподіяння істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України; характер надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України визначається в конкретному кримінальному провадженні. *По-друге*, позитивним визнано вказівку в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК на іноземну державу та іноземну організацію, а не лише на їх представників, оскільки таке описання адресата не зобов'язує правозастосовний орган встановлювати індивідуалізуючі ознаки адресата надання допомоги та адресанта заподіяння шкоди. *По-третє*, державна зрада у формах надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України та шпигунства вчиняється виключно на

виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників; така ознака не характерна державній зраді у формі переходу на бік ворога. *По-четверте,* перехід на бік ворога передує (але не завжди) наданню допомоги у проведенні підривної діяльності проти України; отримання завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників має завуальований характер, є «таємничою», прихованою формою контактної взаємодії громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації, а перехід на бік ворога є відкритим, не приховується ні від кого. *По-п'яте*, надання інформаційної підривної допомоги може утворювати як склад державної зради, так і склад злочину, передбачений ст. 114^2 КК. Установлено такі розмежувальні ознаки між ними: 1) адресат надання допомоги – іноземна держава, іноземна організація або їх представники (ст. 111 КК), держава, що здійснює збройну агресію проти України, або її представники, або інші незаконні збройні формування (ст. 114^2 КК); 2) наявність попереднього контакту (перед вчиненням державної зради) з іноземною організацією, іноземною державою або їх представниками (ст. 111 КК) та відсутність такого контакту (ст. 114^2 КК); 3) наявність попередньо отриманого завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників (ст. 111 КК) та відсутність такого завдання (ст. 114^2 КК).

Характеристика надання господарської допомоги ворогу дало можливість дійти таких висновків. *По-перше*, кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності може наставати лише в разі, якщо надається саме допомога в розумінні створення умов для доповнення та/або компенсації можливостей ворога здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. *По-друге*, провадження господарської діяльності на тимчасово окупованій території є правомірним у разі виконання тих видів робіт, які підпадають під поняття цивільної оборони у розумінні норм міжнародного гуманітарного права, та/або необхідні для виживання на такій території в умовах окупації, та/або полягають в наданні

комунальних послуг населенню на цій території. Провадження такої дозволеної господарської діяльності само по собі повинно виключати кримінальну відповідальність за ч. 4 ст. 111^1 КК та передбачати як безпосереднє здійснення такої діяльності, так і виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій. Саме по собі провадження господарської діяльності, дозволеної під час окупації, не утворює імунітету від притягнення громадян України до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК у тому разі, коли встановлено факт взаємодії обвинуваченого з представниками окупаційної влади, тобто факт надання такій владі допомоги. *По-третє*, органи, організації, підприємства та установи належать до окупаційної влади держави-агресора лише в тому разі, коли вони здійснюють свою діяльність у державному секторі економіки держави-агресора, представляючи тим самим інтереси цієї держави. Приватні юридичні особи, які діють за законодавством держави-агресора, до окупаційної адміністрації держави-агресора не належать. *По-четверте*, будь-яка форма колабораційної діяльності характеризується такими загальними ознаками, як місце вчинення злочину – тимчасово окупована територія, та громадянство суб'єкта – громадянство України.

Характеристика надання ворогу військової допомоги дозволила дійти таких висновків. *По-перше*, надання ворогу військової допомоги передбачено в КК в ч. 4 ст. 111-1 (передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора) та в ч. 7 цієї статті. *По-друге*, дії громадянина України, який вступив до складу незаконного збройного формування, зокрема такого, що створене на тимчасово окупованій території, незалежно від часу вчинення злочину, становлять державну зраду у формі переходу на бік ворога, а в період після 24.02.2022 – такі дії підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 111 КК; подальша участь у складі незаконного воєнізованого або збройного формування, створеного на тимчасово окупованій території, не охоплюється вказаною вище формою державної зради, у зв'язку з чим така участь підлягає додатковій кваліфікації за ч. 7 ст. 111^1 КК; ставлення

у вину додатково відповідних частин ст. 260 та/або ст. 258-3 КК є необґрунтованим. *По-третє*, для ідентифікації вчинених дій громадянином України, які виявилися у збиранні та наданні ворогу воєнно значущої інформації, передбаченої ст. 114^2 КК, як державної зради (ст. 111 КК), органу досудового розслідування необхідно встановити та зібрати докази, а суду їх безпосередньо дослідити, які б свідчили не тільки про передачу такої інформації ворогу, а й вказували б однозначно на те, що громадянин України співпрацював з представником ворога, виконуючи відповідне завдання РФ. *По-четверте,* за ч. 4 ст. 111^1 КК кримінальна відповідальність повинна наставати незалежно від того, чи є колаборант законним власником певної речі чи ця річ опинилася в нього випадково.

Результатом опрацювання завдань, що належало виконати під час підготовки розділу 2, стали такі пропозиції до КК: запропоновано уточнено в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК таку форм вчинення державної зради, як надання допомоги у проведенні розвідувально-підривної діяльності проти України; передбачити у ч. 4 ст. 111^1 КК таке діяння, як передача відомостей про громадян України з метою її використання у протиправний спосіб; доповнити ч. 4 ст. 111^1 КК вказівкою на надання допомоги незаконно створеним органам влади на тимчасово окупованій території та органам влади держави-агресора, а ч. 7 цієї статті – на збройні формування держави-агресора; у ч. 4 ст. 111^1 КК передбачити суб’єктом злочину громадянина України; у диспозицію ч. 4 ст. 111^1 КК включити формулювання «за відсутності ознак пособництва державі-агресору (ст. 111^2 цього Кодексу)»; у частинах 4 та 7 ст. 111^1 КК вказати на вчинення злочину у відповідній формі на тимчасово окупованій території.

Розділ 3 присвячено дослідженню пособництво державі-агресору як форми надання допомоги ворогу. На підставі аналізу остаточних судових рішень виокремлено такі основні форми умисних дій, спрямованих на пособництво державі-агресору: благодійне, воєнізоване, викривальне, ресурсне, валютне, інформаційне, політичне, освітнє, посадове, підприємницьке пособництво. Під добровільною передачею матеріальних ресурсів чи інших

активів у контексті встановлення ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого у ст. 111^2 КК, запропоновано розуміти виключно їх добровільну безоплатну передачу адресату, який зазначений у цій статті, що включає фактично як збут відповідних матеріальних ресурсів або інших активів, так і здійснення господарської діяльності певною особою, у ході якої відбувається реалізація певної продукції, що підпадає під поняття матеріальних ресурсів або інших активів. Запропоновано під представником держави-агресора (ст. 111^2 КК) розуміти особу, носія публічної влади, яка уповноважена законом представляти інтереси держави/органу державної влади держави-агресора, реалізуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань такої держави-агресора у процесі досягнення нею своїх агресивних цілей, спрямованих на анексію території України, ліквідації територіальної цілісності та недоторканності нашої держави. Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору характеризується наявністю прямого умислу та мети – заподіяння шкоди Україні. Ураховуючи те, що мета вчинення злочину передбачена законодавцем у диспозиції ст. 111^2 КК, а також загалом мета вчинення кримінальних правопорушень визначена як самостійний елемент предмета доказування (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК), без збирання органом досудового розслідування доказів на підтвердження такої мети, та безпосереднього дослідження судом таких доказів, особа не може бути поза розумним сумнівом визнана винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 111^2 КК. Запропоновано у диспозиції ст. 111^2 КК вказати на воєнізовані формування держави-агресора для забезпечення повноти кримінально-правового регулювання відповідальності за пособництво державі-агресору; виключити вказівку на громадянина України як суб'єкта злочину, передбаченого ст. 111^2 КК, а також передбачити, що пособництво державі-агресору вчиняється на будь-якій території, за винятком тимчасово окупованої.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, кримінальне правопорушення, висновок Верховного Суду щодо застосування норм права, надання допомоги ворогу, державна зрада,

колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, підривна діяльність, провадження господарської діяльності, тимчасово окупована територія, воєнізовані формування, воєнний стан, кримінальна відповідальність, кваліфікація кримінальних правопорушень, розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

SUMMARY

Dopiryak B.P. Crimes against the foundations of Ukraine's national security in the form of providing assistance. *– A scientific qualification work that should be treated as manuscript.*

The thesis on obtaining a scientific degree of the PhD in Law by field of study 12.00.08 «Criminal law and criminology; criminal executive law». – V. M. Koretsky Institute of State and Law, NASU, Kyiv, 2026.

Section 1, devoted to general theoretical approaches to studying the problem of crimes against the foundations of Ukraine’s national security in the form of providing assistance, examines issues related to defining the concept and types of these crimes, as well as the social conditioning of articles that provide for criminal liability for them. It is proposed to distinguish between the general and specific objectives of crimes against the foundations of Ukraine’s national security. The general purpose is the desire to cause harm to Ukraine, which is not always provided for in the disposition of the article, while the specific purpose is specified in the dispositions of individual articles on crimes against the foundations of Ukraine’s national security, which are a separate manifestation of the purpose of causing harm to Ukraine and are subject to establishment and proof in criminal proceedings. National security is viewed through the prism of guaranteeing national values and the interests of society and the state, taking into account the rights and freedoms of individuals and citizens. Crimes against the national security of Ukraine in the form of providing assistance to representatives of the enemy include: 1) treason in the form of providing assistance to a foreign state, foreign organization, or their representatives in conducting subversive activities against Ukraine (Article 111 of the Criminal Code); 2) collaboration in the

form of economic assistance (part 4 of Article 1111 of the Criminal Code), military assistance (parts 4 and 7 of Article 1111 of the Criminal Code); 3) aiding an aggressor state (Article 1112 of the Criminal Code).

Providing assistance as a form of crimes against the national security of Ukraine is an unlawful socially dangerous act of a person who creates conditions for supplementing and/or compensating for the opportunities of representatives of the hostile side to carry out and perform activities that contain elements of crimes against the national security of Ukraine and are aimed at causing harm to the national interests of Ukraine. The social conditioning of the norms on crimes against national security in the form of providing assistance has been established, taking into account their social usefulness, compliance with historical traditions (Article 111 of the Criminal Code) or changes in public life, namely, current threats to Ukraine's national security in the form of military aggression by the Russian Federation (Articles 1111 and 1112 of the Criminal Code), as well as the state's provision of the resources and institutional capacity for criminal law enforcement against such crimes. It is proposed that all regulatory restrictions on the application of preferential institutions of the General Part of the Criminal Code (Part 4 of Article 68 of the Criminal Code, Part 4 of Article 86, Paragraph 3 of Part 1 of Article 963 of the Criminal Code) should include a reference to all crimes against national security.

Section 2 is devoted to the characterization of providing assistance as a form of treason and collaboration. In characterizing the provision of assistance in conducting subversive activities against Ukraine as a form of treason, the following main conclusions were made. *First*, «subversive activities» and «providing assistance in carrying out subversive activities» are evaluative concepts, the interpretation of which must be carried out collectively, and the result of the interpretation will depend on the specific manifestation of the content of these concepts; subversive activities are activities carried out by a foreign state, a foreign organization, or their representatives, aimed at undermining the national security of Ukraine and causing significant damage to the sovereignty, territorial integrity, inviolability, defense capability, state, economic, or information security of Ukraine; the nature of

assistance in conducting subversive activities against Ukraine is determined in specific criminal proceedings. *Secondly*, the reference in the disposition of Part 1 of Article 111 of the Criminal Code to a foreign state and a foreign organization, and not only to their representatives, is considered positive, since such a description of the addressee does not oblige the law enforcement agency to individualize the characteristics of the addressee providing assistance and the sender of the task to carry it out. *Thirdly*, treason in the form of providing assistance in conducting subversive activities against Ukraine and espionage is committed exclusively in the performance of a criminal task of a foreign state, foreign organization, or their representatives; this feature is not characteristic of treason in the form of defecting to the enemy. *Fourth*, defecting to the enemy precedes (but not always) providing assistance in conducting subversive activities against Ukraine; receiving a task from a foreign state, foreign organization, or their representatives is veiled in nature, is a «secret», hidden form of contact between a citizen of Ukraine and a representative of a foreign state or foreign organization, while defecting to the enemy is open and not hidden from anyone. *Fifth*, providing subversive information assistance may constitute both treason and a crime under Article 114^2 of the Criminal Code. The following distinguishing features between them have been established: 1) the recipient of the assistance is a foreign state, a foreign organization, or their representatives (Article 111 of the Criminal Code), a state that is carrying out armed aggression against Ukraine, or its representatives, or other illegal armed formations (Article 114^2 of the Criminal Code); 2) the existence of prior contact (before committing treason) with a foreign organization, foreign state, or their representatives (Article 111 of the Criminal Code) and the absence of such contact (Article 114^2 of the Criminal Code); 3) the existence of a previously received assignment from a foreign state, foreign organization, or their representatives (Article 111 of the Criminal Code) and the absence of such an assignment (Article 114^2 of the Criminal Code).

The characteristics of providing economic assistance to the enemy made it possible to draw the following conclusions. *First*, criminal liability for economic

activity may arise only if assistance is provided in the sense of creating conditions for supplementing and/or compensating for the opportunities of representatives of the enemy to carry out and perform activities that contain elements of crimes against the national security of Ukraine and are aimed at causing harm to the national interests of Ukraine. *Second*, conducting economic activity in a temporarily occupied territory is lawful if it involves work that falls under the concept of civil defense as defined by international humanitarian law, and/or is necessary for survival in such a territory under occupation, and/or consists of providing public services to the population in that territory. The conduct of such permitted economic activity in itself should exclude criminal liability under Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code and includes both the direct performance of such activity and the performance of administrative, economic, or organizational and managerial functions. The mere fact of conducting economic activities permitted during the occupation does not constitute immunity from criminal liability under Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code in cases where it has been established that the accused cooperated with representatives of the occupying power, i.e., provided assistance to such power. *Thirdly*, bodies, organizations, enterprises and institutions belong to the occupying authorities of the aggressor state only if they operate in the public sector of the aggressor state's economy, thereby representing the interests of that state. Private legal entities operating under the laws of the aggressor state do not belong to the occupation administration of the aggressor state. *Fourth*, any form of collaboration is characterized by such general features as the place of commission of the crime – temporarily occupied territory – and the citizenship of the subject – Ukrainian citizenship.

The characteristics of providing military assistance to the enemy allowed us to draw the following conclusions. *First*, providing military assistance to the enemy is provided for in Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code (transfer of material resources to illegal armed or paramilitary formations created in the temporarily occupied territory and/or to armed or paramilitary formations of the aggressor state) and in Part 7 of this article. *Second*, the actions of a Ukrainian citizen who joined an

illegal armed group, in particular one created in a temporarily occupied territory, regardless of when the criminal offense was committed, constitute treason in the form of defecting to the enemy, and in the period after February 24, 2022, such actions are subject to qualification under Part 2 of Article 111 of the Criminal Code; further participation in an illegal paramilitary or armed group created in the temporarily occupied territory is not covered by the above-mentioned form of treason, and therefore such participation is subject to additional classification under Part 7 of Article 111^1 of the Criminal Code; the additional application of the relevant parts of Article 260 and/or Article 258^3 of the Criminal Code is unfounded. *Thirdly*, in order to identify the actions committed by a Ukrainian citizen, which resulted in the collection and provision of military information to representatives of the enemy side, as provided for in Article 114^2 of the Criminal Code, as treason (Article 111 of the Criminal Code), the pre-trial investigation body must clearly establish and collect evidence and the court must directly examine it, which would not only prove the transfer of such information to a representative of the enemy, but also clearly indicate that the Ukrainian citizen collaborated with such a representative in carrying out the relevant task of the Russian Federation. *Fourth*, according to Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code, criminal liability should arise regardless of whether the collaborator is the legal owner of a certain item or whether the item came into their possession by accident.

The result of the tasks to be completed during the preparation of Section 2 was the following proposals to the criminal legislation of Ukraine: to clarify in the disposition of Part 1 of Article 111 of the Criminal Code such a form of treason as providing assistance in conducting intelligence and subversive activities against Ukraine; to include in Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code such an act as the transfer of information about Ukrainian citizens for the purpose of its unlawful use; to supplement Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code with a reference to providing assistance to illegally established authorities in the temporarily occupied territory and to the authorities of the aggressor state, and Part 7 of this article – to the armed formations of the aggressor state; to provide in Part 4 of Article 111^1 of the Criminal

Code that the subject of the crime is a citizen of Ukraine; include the wording «in the absence of signs of aiding the aggressor state (Article 111^2 of this Code)» in the disposition of Part 4 of Article 111^1 of the Criminal Code; indicate in Parts 4 and 7 of Article 111^1 of the Criminal Code that the crime was committed in the relevant form in the temporarily occupied territory.

Section 3 is devoted to the study of aiding an aggressor state as a form of providing assistance to the enemy. Based on an analysis of final court decisions, the following main forms of intentional actions aimed at aiding an aggressor state have been identified: charitable, military, expository, resource, currency, informational, political, educational, official, and entrepreneurial aid. In the context of establishing the signs of a socially dangerous act provided for in Article 111^2 of the Criminal Code, should be understood exclusively as their voluntary transfer free of charge to the addressee specified in this article, which effectively excludes both the sale of the relevant material resources or other assets and the conduct of economic activity by a specific person, in the course of which certain products falling under the concept of material resources or other assets are sold. It is proposed that a representative of the aggressor state within the meaning of Article 111^2 of the Criminal Code be understood as a person, a holder of public authority, who is authorized by law to represent the interests of the state/state authority of the aggressor state, exercising public authority, in connection with and for the purpose of implementing the functions and tasks of such an aggressor state in the process of achieving its aggressive goals aimed at annexing the territory of Ukraine and eliminating the territorial integrity and inviolability of our state. The subjective side of aiding an aggressor state is characterized by the presence of direct intent and purpose – to cause harm to Ukraine. Taking into account that the purpose of committing a crime is provided for by the legislator in the disposition of Article 111^2 of the Criminal Code, and also that in general the purpose of committing criminal offenses is defined as an independent element of the subject of proof (para. 2 of part 1 of Article 91 of the CPC), without the collection of evidence by the pre-trial investigation body to confirm such an objective, and the direct examination of such evidence by the court,

a person cannot be found guilty beyond reasonable doubt of committing the crime provided for in Article 111^2 of the Criminal Code. It is proposed to indicate in the disposition of Article 111^2 of the Criminal Code the paramilitary formations of the aggressor state in order to ensure the completeness of criminal law regulation of liability for aiding the aggressor state; to exclude the reference to a citizen of Ukraine as a subject of the crime provided for in Article 111^2 of the Criminal Code, and to provide that aiding an aggressor state is committed on any territory, except for temporarily occupied territory.

Key words: criminal offenses against the foundations of Ukraine's national security, criminal offense, Supreme Court ruling on the application of legal provisions, aiding the enemy, treason, collaboration, aiding an aggressor state, subversive activities, conducting economic activities, temporarily occupied territory, paramilitary formations, martial law, criminal liability, classification of criminal offenses, distinction between related criminal offenses.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Допіряк Б. П. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України у формі добровільної участі в незаконних формуваннях: проблеми кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3 (44). С. 139–152. DOI http://doi.org/10.37566/2707-6849 URL: https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/

2. Допіряк Б. П. Колабораційна діяльність у формі надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 446–452. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-446-452 URL: https://almanahprava.org/almanac-of-law-14-446

3. Допіряк Б. П., Загиней-Заболотенко З. А. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*.

2024. Вип. 84: ч. 3. С. 301–309. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46 URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312646/303618

4. Допіряк Б. П., Загиней-Заболотенко З. А. Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 232–237. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.37 URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320957/311521

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Допіряк Б. П. Надання інформаційної допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора: проблеми кваліфікації. *Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії:* тези доповідей за матеріал. круглого столу (м. Київ, 8 груд. 2022 р.) / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Фонд інститут. Розвитку укр. науки. Київ: Вид-во Людмила, 2023. С. 208–212.

6. Допіряк Б. П. Особливості кваліфікації участі громадян України в незаконно створених збройних формуваннях на тимчасово окупованій території. *Актуальні проблеми кримінального права:* мат-ли XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. памяті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.) / редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Сернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 204–306.

7. Допіряк Б. П. Підривна діяльність проти України як складова державної зради (ст. 111 Кримінального кодексу України). *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення:* мат-ли міжвідомч. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 159–162.

8. Допіряк Б. П. Надання матеріальної допомоги збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора – проблеми кваліфікації. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення:* тези доповідей за матеріал. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.) / відп. ред. В. В. Аніщук, А. М. Земко. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 208–212.

9. Допіряк Б. П. Надання колаборaційної допомоги державі-агресору, незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційній адміністрації держави-агресора: до проблеми розуміння: *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання:* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2023. С. 267–272.

10. Допіряк Б. П. Надання допомоги як форма вчинення злочинів проти основ національної безпеки – основні ознаки. *Права людини в умовах воєнного стану в Україні*: До тижня права і 75-річчя Загальної декларації прав людини : зб. наук. праць за матер. круглого столу (м. Київ, 7 груд. 2023 р.) / редкол.: А. Ю. Нашинець-Наумова, Г.П.Власова, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Н.А. Сергієнко, А.П. Чернега. Київ: Київ. стол. ун-т ім. Б. Грінченка, 2025. С. 190–193.

11. Допіряк Б.П. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК України): проблеми визначення ознак суб'єктивної сторони. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*: Тези доп. за мат-ли ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 30 квіт. 2025 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, С.Г. Зицик. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2025. С. 228–232.

ПЛАН

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 4

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ФОРМІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ 16

1.1 Поняття та види злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги 16

1.2 Соціальна обумовленість статей, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги 34

Висновки до розділу 1 62

РОЗДІЛ 2 НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВОРОНУ ЯК ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 65

2.1 Надання допомоги ворогу у проведенні підривної діяльності проти України як форма державної зради (ст. 111 КК України) 65

2.2 Надання господарської допомоги як форма колабораційної діяльності (ч. 4 ст. 111^1 КК України) 89

2.3 Надання військової допомоги як форма колабораційної діяльності (ч. 7 ст. 111^1 КК України) 111

2.3.1 Добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території 112

2.3.2 Надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або

збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (частини 4, 7 ст. 111^1 КК України) 125

Висновки до розділу 2 143

РОЗДІЛ 3 ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ ЯК ФОРМА НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВОРОГУ 151

3.1 Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111^2 КК України) 152

3.2 Сторони надання допомоги у формі пособництва державі-агресору 176

3.3 Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору 183

Висновки до розділу 3 193

ВИСНОВКИ 196

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 201

ДОДАТКИ 254

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України.

ВС – Верховний Суд.

ЗС РФ – збройні сили російської федерації.

ЗСУ – Збройні сили України.

КК – Кримінальний кодекс України.

ККС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду.

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.

МГП – міжнародне гуманітарне право.

НБУ – Національний банк України.

ООН – Організація Об’єднаних Націй.

РФ – російська федерації.

СБУ – Служба безпеки України.

ТОТ – тимчасово окупована територія.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кримінально-правове забезпечення охорони національної безпеки України є пріоритетним напрямком діяльності держави на сучасному етапі розвитку, за умов російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 р., набувши свого апогею 24 лютого 2022 р. Українська держава перебуває у стані боротьби за свої незалежність та суверенітет, а національні інтереси усвідомлені кожним Українським громадянином як такі, що потребують першочергового захисту, зокрема й кримінально-правовими засобами.

Кримінально-правове забезпечення охорони національної безпеки України стало предметом інтенсивної уваги науковців та практиків після 2022 р. та було спрямоване передусім на характеристику новел кримінального законодавства України, за допомогою яких законодавець намагався оперативно вирішити проблему захисту національних інтересів України кримінально-правовими засобами, забезпечуючи тим самим гнучке реагування на загрози національній безпеці України та забезпечення національної стійкості Українського народу. Зокрема, важливий вклад у розробку механізму кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки України зробили такі науковці, як Н. О. Антонюк, О. Ф. Бантишев, О. О. Дудоров, З. А. Загиней-Заболотенко, О. О. Кваша, О. О. Книженко, О. К. Марін, Р. О. Мовчан, А. А. Музика, Н. А. Орловська, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, М. А. Рубащенко, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний, О. А. Чуваков, О. В. Шамара та інші.

Тематика дослідження є актуальною як в теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки спрямована на доктринальне поглиблення вивчення проблеми злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги, а також на вироблення конкретних рекомендацій у частині нормативного забезпечення кримінально-правової охорони національної

безпеки України, а також пропозицій стосовно кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги.

Попри, на перший погляд, дослідження проблеми кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки України, констатуємо, що ця проблематика буде актуальною ще багато років, оскільки дискусійних та невирішених питань кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України залишається чимало. Окремі з них намагається вирішити суд касаційної інстанції, приймаючи постанови, що містять правові позиції та висновки, забезпечуючи тим самим сталість та єдність судової практики в цій частині. Попри це, судова практика в цій частині є неодностайна. Науковці не змогли досягнути консенсусу щодо вирішення багатьох питань, які є предметом дослідження в цій праці.

Звертаємо увагу на те, що в назві дисертаційної роботи йдеться про злочини проти основ національної безпеки, тоді як заголовок розділу І Особливої частини КК – «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України». У назві наукової праці автор намагався підкреслити, що надання допомоги як протиправна форма поведінки стосується виключно злочинів, а не проступків проти основ національної безпеки України. Окрім того, для забезпечення стислості назви дисертації автором випущено вказівку на те, що формою вчинення окремих видів злочинів проти основ національної безпеки України є надання допомоги ворогу. Водночас це не означає, що адресат надання допомоги не має значення. Навпаки, він завжди наявний у результаті вчинення відповідних злочинів. Проте у назві дисертації вказівка на адресата завуальована шляхом зазначення того, що предметом дослідження є саме злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги. Тобто, ворог як адресат такої допомоги завжди презюмується, однак вказівка на нього випущена в назві роботи задля забезпечення стислості.

З огляду на викладене актуальною та своєчасною є проблематика злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги, що зумовлює необхідність проведення комплексного наукового дослідження цієї важливої проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах тем науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою (кримінальної юстиції та кримінології) Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України «Проблеми модернізації теорії і практики протидії злочинності в Україні» (2020 р. – 2022 р., номер державної реєстрації 0119U103017), «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164), «Кримінальна юстиція України за умов перехідного правосуддя» (2025 р. – 2027 р., номер державної реєстрації РК0125U003191)..

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є формулювання концепції розуміння складів злочинів проти основ національної безпеки України, які вчиняються у формі надання допомоги.

Для досягнення цієї мети визначено такі основні *завдання* дослідження:

– охарактеризувати соціальну обумовленість статей про злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги, запропонувавши їх визначення, та виокремити види таких злочинів;

– визначити ознаки поняття «надання допомоги» як форми злочинів проти основ національної безпеки України та запропонувати дефініцію цього поняття як наскрізного в цьому дослідженні;

– охарактеризувати особливості надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України як форми державної зради (ст. 111 КК України);

– установити прояви надання колабораційної господарської допомоги, визначивши її можливі форми з урахуванням аналізу судової практики;

– охарактеризувати надання військової колаборaційної допомоги як злочину, передбаченого частинами 4 та 7 ст. 111^1 КК України;

– установити форми прояву пособництва державі-агресору з урахуванням аналізу судової практики за ст. 111^2 КК України;

– охарактеризувати сторони надання допомоги у формі пособництва державі-агресору, а також суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 111^2 КК України;

– сформулювати рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, зокрема в частині визначення розмежувальних ознак між окремим злочинами проти національної безпеки України у формі надання допомоги.

Об'єкт дослідження – порядок суспільних відносин у сфері кримінально-правового регулювання злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги.

Предмет дослідження – злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги.

Методи дослідження. Використання під час дослідження міждисциплінарного, праксеологічного, аксіологічного, системного, діяльнісного та інституційно-функціонального наукових підходів надало можливість здійснити комплексне дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги. Діалектичний метод використано для комплексного дослідження надання допомоги як форми злочинів проти національної безпеки України, що дозволило виокремити вказаний вид злочинів з усієї сукупності кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини КК України, встановити та охарактеризувати їх ознаки, визначити соціальну обумовленість відповідних статей цього Кодексу, а також встановити співвідношення окремих форм надання допомоги (підрозділи 1.1, 1.2). В дисертаційній роботі використано формально-логічний метод для аналізу

статей 111, 111^2, частин 4, 7 ст. 111^1 КК України, доктринальних підходів до розуміння кожної форми надання допомоги як форми злочинів проти основ національної безпеки України (розділи II та III). Метод системно-структурного аналізу дозволив виокремити види злочинів проти національної безпеки України, що полягають у наданні допомоги ворогу (підрозділ 1.1). Праксеологічний метод застосовано у поєднанні з прогностичним методом, що забезпечило можливість обґрунтування перспективних напрямків подальшого вдосконалення підстави кримінальної відповідальності за злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). За допомогою методу аналізу і синтезу здійснено дослідження змісту механізму кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки України як цілого та його елементів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). У контексті дослідження кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги ворогу використано описовий метод, який сприяв комплексному розумінню особливостей вказаної групи злочинів (всі підрозділи).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, КК України, КПК України, а також законодавчі акти, проєкти законів України, які становлять основу нормативного забезпечення національної безпеки України.

Емпіричну основу дослідження становив комплексний аналіз судової практики, що охопив близько 300 остаточних рішень. Зокрема, було досліджено вироки першої інстанції, апеляційні ухвали та постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що ця дисертація є одним із перших у вітчизняній доктрині комплексним дослідженням проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги. Під час наукового дослідження отримано такі основні наукові результати:

уперше:

– запропоновано виокремлювати загальну та спеціальну мету злочинів проти основ національної безпеки України. Загальна мета полягає в бажанні особи заподіяти шкоду національним інтересам України, вона не завжди передбачається у диспозиції статті, однак підлягає встановленню та доказуванню у кожному кримінальному провадженні про ці злочини. Спеціальна мета конкретизується в диспозиціях окремих статей про злочини проти основ національної безпеки України, є окремим проявом мети заподіяння шкоди національним інтересам України та підлягає встановленню і доказуванню у кримінальних провадженнях про відповідні злочини проти основ національної безпеки України;

– під наданням допомоги як формою злочинів проти національної безпеки України запропоновано розуміти протиправну умисну суспільно небезпечну дію особи, яка створює умови для доповнення та/або компенсації можливостей ворога здійснювати та виконувати діяльність, що містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України, спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України;

– серед злочинів проти національної безпеки України виокремлено ті, що вчиняються у формі надання допомоги ворогу, до яких віднесено: 1) державну зраду у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК України); 2) колабораційну діяльність у формах: а) господарської допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК України); в) військової допомоги (частини 4, 7 ст. 111^1 КК України); 3) пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК України).

– визначено, що національна безпека держави вважається належно забезпеченою у разі, коли пріоритетно гарантуються національні цінності та інтереси суспільства і держави з урахуванням прав і свобод людини й громадянина. Наведено аргументи проти перейменування розділу І Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти держави», яка

обмежуватиме правову сутність кримінальних правопорушень, вміщених у цьому розділі, відкидаючи можливість врахування під час кваліфікації тієї обставини, що шкода Україні у результаті вчинення злочинів, передбачених розділом І Особливої частини КК України, може бути спричинена національним цінностям та національним інтересам держави, суспільства, а також конституційним правам та свободам людини і громадянина;

– визначено співвідношення між переходом на бік ворога та отриманим завданням, на виконання якого спрямовані дії громадянина України з проведення підривної діяльності проти України. Отримання завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників має завуальований характер, є «таємничою», прихованою формою контактної взаємодії громадянина України з ними. Перехід на бік ворога є відкритим, ні від кого не приховується (наприклад, продовження громадянином України служби на тимчасово окупованій території, наприклад, у правоохоронних органах чи продовження здійснювати правосуддя, або вступ до лав армії держави-окупанта, до правоохоронних органів, створених на такій території, чи-то обрання на «виборах» у незаконні органи влади, наприклад, місцевої, тощо).

удосконалено:

– положення про те, що всі нормативні обмеження щодо застосування «пільгових» норм Загальної частини КК України (ч. 4 ст. 68 КК, ч. 4 ст. 86, п. 3 ч. 1 ст. 96^3) доцільно поширити на кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України загалом;

– підходи науковців (зокрема, Р. О. Мовчана, Є. О. Письменського) щодо кваліфікації надання особою інформаційна допомоги державі-агресору у вигляді передачі воєннозначущої інформації. Такі дії потрібно кваліфікувати за ст. 111 КК України за умови, що громадянин України співпрацював з представником іноземної організації або іноземної держави, виконуючи, зокрема, завдання таких представників, яке повинно бути артикульоване в будь-який спосіб (усно, письмово), мати чітко визначений зміст та бути спрямованим

на спричинення шкоди національним інтересам України. Якщо такої співпраці та взаємодії між громадянином України та представником іноземної держави або іноземної організації не встановлено, то дії громадянина України слід кваліфікувати за ч. 7 ст. 111^1 чи ст. 114^2 КК України;

– підхід науковців, зокрема М. А. Рубащенка, І. В. Яковюка, відповідно до якого органи, організації, підприємства та установи належать до окупаційної влади держави-агресора лише в тому разі, коли вони здійснюють свою діяльність у державному секторі економіки держави-агресора, представляючи тим самим її інтереси; приватні юридичні особи, які діють за законодавством держави-агресора, до окупаційної адміністрації держави-агресора не належать, і взаємодія з ними громадянина України, який здійснює господарську діяльність, не може утворювати складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК України;

– дефініцію поняття «представник держави-агресора» у складі злочину, передбаченому ст. 111-2 КК України, під яким запропоновано розуміти особу, носія публічної влади, яка уповноважена законом представляти інтереси держави / органу державної влади держави-агресора, реалізуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань такої держави-агресора у процесі досягнення нею своїх агресивних цілей, спрямованих на анексію території України, ліквідації територіальної цілісності та недоторканності нашої держави;

– формулювання ознак, які дозволять додатково (порівняно з нормативно закріпленими) розмежувати пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК України) з суміжними складами злочинів – державною зрадою (ст. 111 КК України) та колабораційною допомогою (ст. 111^1 КК України). Запропоновано нормативно закріпити, що колабораційна діяльність (всі форми), як і державна зрада, вчиняється громадянином України виключно на тимчасово окупованій території, а пособництво державі-агресору – іноземцем чи особою

без громадянства, за винятком громадян держави-агресора та на будь-якій території (за винятком тимчасово окупованої території);

дістали подальшого розвитку:

– правила кваліфікації дій громадянина України, який взяв добровільну участь в діяльності незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території: незалежно від часу вчинення злочину такі дії становлять державну зраду у формі переходу на бік ворога – у період після 24.02.2022 такі дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 КК України; подальша участь у складі такого формування підлягає додатковій кваліфікації за ч. 7 ст. 111^1 цього Кодексу; ставлення у вину обвинуваченому додатково відповідних частин ст. 260 та/або ст. 258^3 КК є необґрунтованим;

– підходи щодо відмежування провадження господарської діяльності як протиправної та правомірної поведінки особи на тимчасово окупованій території. З огляду на нормативне формулювання ознак об’єктивної сторони господарського колабораціонізму (ч. 4 ст. 111^1 КК України) запропоновано вважати провадження господарської діяльності суспільно небезпечним у разі, коли воно набуває форми надання допомоги окупаційній владі, тобто створює умови для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. В іншому випадку, коли провадиться господарська діяльність на тимчасово окупованій території, але допомога окупаційній владі не надається, кримінальна відповідальність наставати не повинна.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого вивчення проблем кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, зокрема, у формі наданні допомоги ворогу;

– *у правотворчій діяльності* – під час напрацювання змін та доповнень до КК України в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, зокрема, у формі надання допомоги ворогу;

– *у освітній діяльності* – для підготовки підручників, навчальних посібників, під час викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (акт впровадження результатів дисертаційної роботи у навчальний процес кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка);

– *у правозастосовній діяльності* – під час здійснення правозастосовної діяльності працівниками органів досудового розслідування, суддями (акт впровадження результатів дослідження у діяльність Верховного Суду.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконано дисертантом самостійно. У двох наукових публікаціях з науковим керівником Загиней-Заболотенко З. А., особистим внеском дисертанта є аналіз судової практики щодо встановлення в остаточних судових рішеннях за ст. 111^2 КК України форм умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), їх найменування, а також виявлення основних тенденцій кримінально-правової оцінки судами України тлумачення поняття «представник держави-агресора». Особистий внесок у першій науковій публікації складає приблизно 50% тексту статті, а в другій – орієнтовно 60%. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які є результатом особистих наукових розвідок та творчого осмислення предмета дослідження, що зазначено у переліку наукових праць. Використані наукові розробки інших авторів подаються з обов'язковим посиланням.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на семи міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та заходах, а саме на круглому столі «Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії» (м. Київ,

8 грудня 2022 р.), XII Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 23 листопада 2023 р.), міжвідомчому науково-практичному круглому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2 листопада 2023 р.), І Міжнародній науково-практичній конференції «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення» (м. Луцьк, 17 травня 2024 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання» (м. Харків, 11 травня 2023 р.), круглому столі «Права людини в умовах воєнного стану в Україні: До тижня права і 75-річчя Загальної декларації прав людини (м. Київ, 7 грудня 2023 р.), ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення» (м. Луцьк, 30 квітня 2025 р.).

Публікації. Результати дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в 11 (одинадцяти) наукових публікаціях, серед яких 4 (чотири) наукові статті – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань України (категорія «Б»), а також у 7 (семи) тезах доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначається її метою, предметом і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з яких основний текст дисертації – 200 сторінок, список використаних джерел – 53 сторінки (437 найменувань), додатки на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ФОРМІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ

1.1 Поняття та види злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги

Дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України є чи не найбільш витребуваною проблематикою сучасної кримінально-правової науки. Серед цих злочинів, на нашу думку, слід виокремлювати ті, які вчиняються у формі надання допомоги конкретно визначеному адресату, яким з огляду на особливості протиправної поведінки особи є ворог, ворожа сторона для держави, якій спричиняється шкода. У межах цього підрозділу визначимося з тим, що слід розуміти під злочинами проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги, а також з соціальною обумовленістю статей Особливої частини КК, в яких передбачена відповідальність за такі злочини.

У теорії кримінального права науковці здебільшого оминають проблематику визначення злочинів проти основ національної безпеки України, виокремлюючи серед них лише окремі їх види. Нам вдалося відшукати кілька визначень цього поняття в наукових працях. Переважно в них акцентується увага на тому, що злочини проти основ національної безпеки України характеризуються загальними ознаками поняття «кримінальне правопорушення» (ст. 11 КК). Так, Р. Л. Чорний акцентує увагу на тому, що злочинами проти основ національної безпеки України визнаються суспільно небезпечні, протиправні, винні та карані діяння (дії або бездіяльність) [429, с. 108]. Більшість науковців вказують на особливості злочинів проти основ

національної безпеки України. Так, В. А. Ліпкан та В. А. Діордіца визначають їх як «передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, вчинені з прямим умислом [276, с. 127]. О. А. Чуваков не вказує на те, що ці «злочини вчиняються умисно» [432, с. 154]. О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара стверджують, що «окрім передбачених вище ознак, ці злочини вчиняє осудна фізична особа, котра досягла віку кримінальної відповідальності, яка має реальну можливість вільного вибору законослухняної поведінки [15, с. 35]. К. Лозинська переконана, що «злочини проти основ національної безпеки вчиняються зі спеціальною метою» [279, с. 202].

Всі науковці конкретизують у визначеннях види правоохоронюваних цінностей, які порушуються у результаті їх вчинення. Р. Л. Чорний відносить до них «безпеку держави в зовнішньополітичній, внутрішньополітичній, економічній, екологічній, воєнній та інших сферах функціонування національної безпеки» [429, с. 108]; В. А. Ліпкан та В. А. Діордіца – «основи національної безпеки України в політичній, конституційній, військовій, економічній, екологічній, інформаційній, науково-технічній сферах» [276, с. 127]; О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара – «конституційний, суспільний і державний лад України, її політична система, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека» [15, с. 35]; О. А. Чуваков – «зовнішню» та «внутрішню» безпеку України» [432, с. 154]; К. Лозинська – «основи національної безпеки України у політичній та економічній сферах, у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості та обороноздатності держави, у сфері науково-технічної, інформаційної, екологічної безпеки України від зовнішніх та внутрішніх загроз» [279, с. 202].

Науковці здебільшого вдало акцентують увагу на тому, що злочини проти основ національної безпеки України як підвид кримінальних правопорушень характеризуються нормативно визначеними ознаками останніх (ч. 1 ст. 11 КК),

ураховуючи їх особливості. Як правильно відзначають вчені, злочини проти основ національної безпеки України вчиняються з прямим умислом.

Погодимося з К. Лозинською, яка вважає, що «злочини проти основ національної безпеки України вчиняються зі спеціальною метою» [279, с. 202]. В більшості статей розділу І Особливої частини КК така мета названа законодавцем (мета насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109), зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (статті 110, 110^2), завдання шкоди Україні (ст. 111^2), ослаблення держави (ст. 113), передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам (для збирання) (статті 111 та 114)). В інших статтях цього розділу мета не передбачена. Однак це не означає, що мета не належить до ознак суб'єктивної сторони злочинів проти основ національної безпеки України. На нашу думку, всі ці злочини вчиняються з відповідною метою. Те, що її немає у диспозиції статті Особливої частинами КК, не означає, що вона не повинна встановлюватися під час кваліфікації та, відповідно, під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК – у кримінальному провадженні підлягає встановленню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення)..

Окрім того, будь-який злочин проти основ національної безпеки України вчиняється не просто так, безвідносно до мети, яку переслідує особа – він вчиняється з метою заподіяння шкоди Україні, навіть у тих випадках, коли в диспозиціях статей спеціальна мета не передбачена (статті 111, 112, 114^1, 114^2 КК). Мета заподіяти шкоду національним інтересам України передбачає прагнення особи спричинити суспільно небезпечні наслідки будь-якого характеру для нашої держави. При цьому, на наш погляд, будь-яка спеціальна мета злочинів проти основ національної безпеки України, названа у диспозиціях статей розділу І Особливої частини КК, є окремим проявом мети заподіяння

шкоди національним інтересам України. Так, мета насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109), зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (статті 110, 110^2 КК) є нічим іншим, як шкодою суверенітету держави, мета ослаблення держави у складі диверсії (ст. 113 КК) передбачає наявність прагнення обвинуваченого передусім економічно ослабити державу, а мета передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у разі збирання відомостей, що становлять державну таємницю, заподіює шкоду передусім зовнішній безпеці держави (статті 111 та 114 КК).

Таким чином, злочини проти основ національної безпеки України характеризуються метою двох рівнів, серед яких мета заподіяння шкоди національним інтересам Україні є загальною метою, метою вищого рівня, яку переслідує особа, яка вчиняє відповідні злочини В окремих статтях виокремлюється спеціальна мета, яка є окремим проявом загальної мети злочинів проти основ національної безпеки України. Для уникнення непорозумінь під час кваліфікації за статтями розділу І Особливої частини КК у диспозиціях всіх статей цього розділу необхідно вказувати на мету вчинення відповідних злочинів.

Окремі науковці критикують назву розділу І Особливої частини КК, а саме вживання у ній терміна «основи», а також вказівку на національну безпеку. Так, О. О. Кваша вважає, що «ухваленням у 2001 р. чинного КК відбулася підміна понять «держава» і «національна безпека». Для чіткого розмежування понять національної і державної безпеки в контексті визначення родового об’єкта аналізованого розділу пропонуємо відмовитися від терміна «безпека». Поділяємо позицію вітчизняних учених, що поняття «безпека» фактично набуло значення філософської категорії, оскільки воно охоплює всі належні аспекти життєдіяльності особи, суспільства і держави, а також безпосередньо відіграє в

ній визначальну роль. Зважаючи на викладені вище аргументи, пропонуємо змінити назву аналізованого розділу на «Злочини проти держави»” [251, с. 33].

Погодитися з таким підходом не можемо. Оскільки саме поняття «національна безпека» наповнює поняття «держава» онтологічним змістом. «Національна безпека у своєму онтологічному значенні характеризує певне уявлення людини про умови її життєдіяльності, про умови існування суспільства й держави, і водночас постає осмисленою та цілеспрямованою діяльністю, спрямованою на забезпечення сталого існування та розвитку людини, суспільства і держави. Онтологічний дуалізм, який проявляється у взаємозалежності безпеки людини і безпеки суспільства, підтверджується емпіричністю суспільних відносин, соціальних комунікацій, урегульованих певною сукупністю норм права. Саме за таких умов формується відповідна модель правового змісту національної безпеки» [1].

Як вдало вказує П. П. Богуцький, «концептуальне розуміння права національної безпеки полягає у розкритті онтологічного значення емпіричних вихідних безпекового стану людини, суспільства і держави, а також у діяльності з метою досягнення такого стану та в сутнісному сприйнятті взаємозв’язку права і держави, що є вкрай важливим». «усталеною позицією стосовно визначальних напрямів, на яких у соціальній практиці вирішуються питання національної безпеки, – безпечні умови життєдіяльності людини, суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад» [19, с. 202].

Даючи визначення поняття «національна безпека» науковці здебільшого вказують на те, що цим поняттям охоплюється не лише захист інтересів держави, а й людини (громадянина) [208, с. 45; 276, с. 111]. Зокрема це положення було відображено в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003, який втратив чинність 21.06.2018, в якому йшлося, що «національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави» [370]. У новому Законі України «Про національну безпеку України» [344] відповідні положення змістовно

залишилися. І хоча в самій дефініції поняття «національна безпека» вказане положення не міститься, однак національні інтереси як ознака цього поняття передбачає, що це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. На думку О. В. Глазова: «…такий підхід відповідає сучасним вимогам, оскільки, як свідчить історичний досвід, зосередження уваги виключно на інтересах держави, розвитку її економічного та військового потенціалу та підпорядкування цим цілям інтересів окремих особистостей, сприяє виникненню внутрішньодержавних конфліктів, а у кінцевому результаті призводить до дезінтеграційних процесів» [208, с. 45].

Як вважає О. Дзьобан, «головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни (їх права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність)» [216, с. 132]. В. П. Горбулін та А .Б. Качинський вказують, що «національна безпека (безпека нації) – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави та довкілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує сталий і поступальний розвиток країни» [211, с. 25]. Навіть ті науковці, які вважають, що національна безпека стосується виключно держави та суспільства, оскільки «людина та громадянин повинні розглядатися в межах окремої концепції безпеки – безпеки людини («*human security*»)», вважають, що «такий підхід не означає виключення зі сфери безпеки «людину» загалом» [13, с. 98].

Більше того, «в межах «західницької» концепції національної безпеки, («*hard security*»), в якій «на перший план висувається безпеки держави й суспільства, стверджується, що для забезпечення національної безпеки передусім повинні вживатися заходи щодо захисту суспільства й держави від зовнішнього збройного нападу чи внутрішніх заворушень, актів тероризму

вмежах державних кордонів» [307, с. 131]. «Лише сильна держава здатна забезпечити безпеку особистості й суспільства» [4].

Нам імпонує підхід, відповідно до якого національна безпека держави вважається належно забезпеченою у разі, коли пріоритетно гарантуватимуться національні цінності та інтереси суспільства і держави з урахуванням прав і свобод людини й громадянина. Відповідно вважаємо, що назву розділу І Особливої частини КК недоцільно змінювати на «Кримінальні правопорушення проти держави», яка значно обмежуватиме правову сутність кримінальних правопорушень, вміщених у цьому розділі, відкидаючи можливість врахування під час кваліфікації тієї обставини, що шкода Україні у результаті вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК, може бути спричинена національним цінностям та національним інтересам держави, суспільства, а також конституційним правам та свободам людини і громадянина. Водночас вважаємо за доцільне скоригувати назву розділу І Особливої частини КК, вилучивши з неї слово «основ», оскільки вказівка лише на національну безпеку є достатньою, а слово «основа» в цьому разі орієнтує на певні вихідні положення, які обирають для чогось. Недаремно законодавець замість Закону України «Про основи національної безпеки» прийняв Закон «Про національну безпеку». Таким чином, найбільш оптимальною, на наш погляд, є така назва розділу І Особливої частини КК – «Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України».

Отже, злочини проти національної безпеки України – це передбачені розділом І Особливої частини КК суспільно небезпечні діяння, вчинені суб’єктом злочину з прямим умислом, що заподіюють шкоду національним інтересам України.

Науковці, виокремлюючи види злочинів проти національної безпеки України, використовують переважно таку класифікаційну підставу, як безпосередній об’єкт. Наприклад, В. А. Ліпкан виокремлює «злочини проти основ національної безпеки України в політичній сфері (статті 109, 110, 112

КК); в інформаційній, економічній, науково-технічній і воєнній сферах (статті 111, 114 КК); в економічній, екологічній і воєнній сферах (ст. 113 КК)» [275, с. 132]. На думку Л. В. Мошняги, «видами злочинів проти основ національної безпеки є: злочини проти зовнішньої безпеки (статті 111, 114 КК), проти основ внутрішньої безпеки й економічної системи України (ст. 113 КК) і злочини проти конституційних основ національної безпеки України (статті 109, 110, 112 КК)» [293, с. 35].

О. В. Чуваков застосовує комплексний критерій поділу злочинів проти основ національної безпеки, а саме «вектор загрози, наявність або відсутність іноземного адресата, а також видового об'єкта посягання, виокремлює злочини, що посягають на «зовнішню» безпеку держави (статті 111, 114 КК) та злочини, що посягають на «внутрішню» безпеку держави (статті 109, 110, 110^2, 112, 113, 114^1 КК)» [432, с. 185–188].

Погоджуючись з означеним вище підходом науковців, вважаємо за доцільне виокремити таку мультигрупу кримінальних правопорушень проти національної безпеки України, як злочини, що вчиняються у формі надання допомоги. Виокремлення такої мультигрупи свого роду є штучною класифікацією, яка орієнтована на цілі використання такої класифікації. Як зазначається у науковій літературі, «система знань, отримана в результаті штучної класифікації, не відображає основних закономірностей і зв'язків між її елементами, оскільки критерій розмежування може бути істотний тільки щодо цілей і завдань наукового дослідження» [207, с. 21]. Виокремлення серед злочинів проти національної безпеки України тих, що вчиняються у формі надання допомоги, є важливим, насамперед, для цього дослідження, оскільки є основою для характеристики тих спільних ознак, що властиві для відповідних злочинів, а також їх відмінних властивостей.

Для виокремлення тих злочинів проти національної безпеки, які можуть вчинятися у формі надання допомоги, доцільно передусім установити, що слід розуміти під наданням допомоги, що може бути здійснено з урахуванням змісту

термінів, з яких утворюється цей термінологічний зворот, а саме «допомога» та «надання». Так, в українській мові слово «допомога» означає «сприяння, підтримку» [232]. Значення іменника «надання» в українській мові випливає зі змісту дієслова «надавати», яке згідно з тлумачними словниками – багатозначне. Так, надавати означає, зокрема, «дати що-небудь в якійсь кількості або у кілька заходів; давати можливість мати щось, користуватися чимсь і т. ін.» [296]. Передусім, «надання допомоги як форма злочинів проти національної безпеки завжди передбачає наявність певного суб'єктного складу. Надання допомоги характеризується наявністю адресанта – особи, яка надає допомогу, а також адресата – особи, якій така допомога надається» [220, с. 268–269; 219, с. 192]. Самою ж суттю надання допомоги є сприяння та підтримка адресата, яка можуть набувати різноманітних форм. Тобто, «особа, яка надає допомогу, створює відповідні умови для здійснення, виконання і т. ін. чого-небудь, що входить в об'єктивну сторону будь-якого злочину проти основ національної безпеки» [359], «подає матеріальну, моральну і т. ін. допомогу» [316]. Вказані дії, як йшлося вище, вчиняються на шкоду національним інтересам України. Саме по собі надання допомоги є активною поведінкою особи, вчиняється у вигляді дії. Шляхом бездіяльності надання допомоги вчинятися не може.

Звернемо увагу на «серцевину» поняття «надання допомоги» та з'ясуємо більш детально, що слід розуміти під сприянням та підтримкою адресата. Зробити це можна з використанням знань як суміжних правових наук, та і знань зі сфери медицини, оскільки в цій сфері однією з центральних категорій є «надання медичної допомоги».

О.В. Макаренко, розглядаючи цивільно-правову проблему регулювання відносин, пов'язаних з наданням дієздатній особі допомоги у здійсненні її прав і виконанні обов'язків, зауважує, що надання допомоги в цьому сенсі – це «цивільно-правовий засіб *доповнення можливостей*, необхідних фізичній особі для самостійної участі в цивільному обороті» [*виділено нами – Б. Д.*] [280, с. 7]. Ця дослідниця зазначає, що «таке доповнення має місце в тому разі, якщо особі

бракує таких можливостей» [*виділено нами – Б. Д.*] [280, с. 89], у зв'язку з чим такій особі надається допомога у здійсненні її прав і виконанні обов'язків.

Проблематиці надання волонтерської допомоги ЗСУ присвятила свою дисертацію І. О. Дробіна, в якій вона розглядає різноманітні аспекти такої допомоги, як-от шефство над військовими частинами, гуманітарна та волонтерська допомога таким частинам. Так, висвітлюючи проблеми шефства над військовими частинами, зазначає, що концепція «шефства» та «шефської допомоги» динамічно розвивалася. «Раніше ці заходи охоплювали допомогу в підготовці допризовників до служби, організацію патріотичного виховання, створення умов для культурного дозвілля військових, а також матеріальну підтримку кораблів і частин. Додатково до цього вирішувалися такі важливі соціальні аспекти, як забезпечення житлом, працевлаштування членів сімей військовослужбовців, доступ до дитячих дошкільних закладів, а також надання земельних ділянок для будівництва та ведення садівництва. Сьогодні шефська допомога визначається шляхом надання необхідних ресурсів для забезпечення військових частин, вирішення соціальних проблем військових, підтримку їхніх духовних і культурних запитів, а також формування у молоді патріотичних цінностей і готовності до виконання військового обов'язку» [233, с. 55–56]. Тобто, ця дослідниця в контексті характеристики волонтерської допомоги ЗСУ акцентує увагу на тому, що відповідному адресату надаються певні матеріальні ресурси, за допомогою яких він здійснює свою діяльність.

Юридична допомога, на думку П. В. Павліша, виявляється у «діяльності фахівця в галузі права, який здійснює юридичну практику, спрямовану на досягнення бажаного для фізичної або юридичної особи результату, на захист прав свобод та інтересів фізичної та юридичної особи, на підтримання правового становища зазначених осіб у процесі діяльності фахівця в галузі права та не має за мету матеріального підгрунтя» [306, с. 24]. Знову ж таки, в цій авторській дефініції зазначається, що юридична допомога надається іншій особі з тією метою, щоб шляхом певної компенсації у відсутності в не\ї

юридичних можливостей посприяти захисту прав та законних інтересів цієї особи.

Медичну допомогу І. Я. Сенюта пропонує визначати як «сукупність дій (дія) медичних працівників під час виконання ними своїх професійних (службових) обов'язків, спрямованих на профілактику, діагностику, лікування і реабілітацію, а також у зв'язку з вагітністю та пологами чи іншими фізіологічними станами, з метою надання медичних послуг суб'єктами, які отримали ліцензію на провадження медичної діяльності з медичної практики», а саму медичну послугу, яка є серцевиною поняття «медична допомога», як таку, що спрямована на «збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного і психічного стану людського організму та/або збереження життя пацієнту» [380, с. 37–38]. Фактично в такому ж значенні поняття «медична допомога», «надання медичної допомоги» вживаються у наукових працях з медицини [379; 430; 434).

У чинному КК передбачається ряд статей, в яких встановлено кримінальну відповідальність за ненадання допомоги. Йдеться про ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136), ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139), ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК).

Під ненаданням допомоги Ю. Г. Зубець розуміє, зокрема, «невжиття заходів, необхідних для відвернення небезпеки для життя потерпілого, нерятування особи, яка потребує допомоги» [250, с. 103]. О. В. Хуторянський розуміє під ненаданням допомоги безпосереднє ненадання допомоги, ненадання засобів для надання допомоги, несприяння особі подолати загрозу для її життя [428, с. 12]. Науковці, пропонуючи визначення такою явищу, як ненадання допомоги, акцентують увагу на тому, що іншій особі не надаються певні засоби, сприяння для того, щоб подолати певну загрозу для такої особи. Ненадання допомоги пов'язується з конкретною поведінкою іншої особи, в результаті якої

інша особа не отримала необхідного рівня сприяння для того, щоб уникнути настання негативних наслідків для її життя.

Отже, такий огляд наукової літератури, присвячений проблематиці з'ясування змісту поняття «надання допомоги», дозволяє дійти висновку, що у відповідних сферах це поняття має позитивну конотацію, тобто таке поняття, що викликає позитивний емоційний відгук [244, с. 83]. Надання допомоги в цьому разі асоціюється з тим, що особі сприяють в тому, щоб в певний спосіб покращити її становище в певній сфері. Ненадання допомоги, навпаки, має негативну конотацію, оскільки невжиття певних заходів особою, несприяння іншій особі у відповідний спосіб здатне спричинити загрозливі для неї явища. На відміну від такого позитивного значення термінологічного звороту «надання допомоги», у контексті кримінальної відповідальності за посягання на національну безпеку України такий зворот, навпаки, має негативну конотацію, тобто відповідне поняття викликає негативний емоційний відгук. Адже надання допомоги в такому сенсі стосується сприяння (умовно) ворогу, ворожій стороні у виконанні тих завдань, які суперечать національним інтересам України, спрямовані на заподіяння шкоди нашій державі. Навпаки, у разі ненадання такої допомоги, коли особа не виконує відповідного завдання ворога, ворожої сторони, не сприяє їм у виконанні тих завдань, що суперечать національним інтересам України, маємо позитивну конотацію термінологічного звороту «ненадання допомоги».

Таким чином, констатуємо протилежне емоційне забарвлення термінологічних зворотів «надання допомоги», «ненадання допомоги» у площині кримінальної відповідальності за посягання на національну безпеку України порівняно з позитивною конотацією вказаних понять в інших випадках їх використання у КК.

Надання допомоги трактується науковцями як певна дія особи, а в окремих випадках – як її діяльність. Все залежить від того, на якій основі (тимчасовій чи постійній) така допомога надається. Однак у будь-якому разі всі

науковці підкреслюють, що надання допомоги – це активна поведінка особи, що є справедливим у контексті кримінальної відповідальності за надання допомоги у складах злочинів проти національної безпеки України. Надати допомогу шляхом бездіяльності неможливо.

Науковці також підкреслюють, що надання допомоги характеризується наявністю двох сторін, а саме особи, яка надає певний вид допомоги, та особи, яка отримує відповідну допомогу. Таке коло осіб, які залучені у сферу надання-отримання допомоги, є обов'язковим компонентом характеристики змісту відповідного поняття як форми злочинів проти національної безпеки України, вказуючи на взаємодію адресанта та адресата допомоги, яка надається.

Імпонує нам погляд О. В. Макаренко, яка вважає, що «допомога надається іншій особі в тому разі, коли адресату допомоги бракує певних можливостей, у зв'язку з чим така допомога надається, саме ж надання допомоги влучно описується цією дослідницею як доповнення можливостей, необхідних фізичній особі» [280, с. 89]. На нашу думку, така ознака характеризує й надання допомоги як форму злочинів проти національної безпеки України. Адже кримінально-правове значення має надання обвинуваченим допомоги представникам ворожої сторони як доповнення її можливостей для вчинення посягання на національну безпеку України, на порушення її національних інтересів. При цьому надання такої допомоги може визнаватися пособництвом у вчиненні злочинів проти національної безпеки України (ч. 5 ст. 27 КК), однак у зв'язку з необхідністю посиленої кримінально-правової охорони національної безпеки нашої держави, є самостійною формою вчинення відповідних злочинів.

Отже, ознаками надання допомоги як форми злочинів проти основ національної безпеки виступають:

1) надання допомоги є формою злочинів проти основ національної безпеки України, характеризується протиправністю, а саме за надання допомоги передбачається кримінальна відповідальність статтями розділу I Особливої частини КК. До злочинів проти національної безпеки України у формі надання

допомоги слід відносити: а) державну зраду у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК); б) колабораційна діяльність у формах: господарської допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК), військової допомоги (частини 4, 7 ст. 111^1 КК); в) пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК). Інші злочини проти основ національної безпеки України, хоча й певним чином полягають у взаємодії з адресатом, однак у прямому сенсі не можуть визнаватися наданням допомоги, оскільки їх вчиненням не відбувається доповнення та/або компенсація можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України;

2) суспільна небезпека надання допомоги як форми злочинів проти національної безпеки України виражається, зокрема, в соціальній обумовленості статей, в яких передбачається кримінальна відповідальність за такі дії. Більш детально вказана ознака характеризуватиметься у підрозділі 1.2. Надання допомоги як форма злочинів проти національної безпеки України має той ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для їх криміналізації;

3) як зазначалося вище, надання допомоги як форма злочинів проти національної безпеки – це завжди активна поведінка особи (дія). Надати допомогу у формі бездіяльності – неможливо. Більше того, в окремих випадках надання допомоги представникам ворожої сторони може набувати прояву діяльності. яка включає не одну дію, а їх сукупність, яка характеризує цілеспрямованість поведінки особи;

4) наданням допомоги створюються відповідні умови для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. Ця ознака передбачає, що кримінально-правове значення

має надання допомоги в тому разі, коли ворожа сторона не має достатніх можливостей для того, щоб заподіяти шкоду національним інтересам України, а надання допомоги спрямовано на те, щоб компенсувати та/або доповнити такі можливості. При цьому надання допомоги може вчинятися особою як ініціативно, так і за завданням представників ворожої сторони. В окремих випадках ця обставина впливає на кваліфікацію, є розмежувальною ознакою між суміжними складами злочинів проти національної безпеки України;

5) надання допомоги характеризується двосторонністю, взаємодією двох сторін, а саме адресанта (особи, яка надає допомогу) та адресата (особи, яка отримує таку допомогу). Особою, яка надає допомогу в заподіянні шкоди інтересам України є суб'єкт відповідного злочину. Ураховуючи визначений вище перелік злочинів проти національної безпеки України, які вчиняються у формі надання допомоги, таким суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягнула 16-річного віку. При цьому законодавець в окремих випадках визначає й спеціальні ознаки суб'єкта, до яких належить його громадянство. Так, суб'єктом державної зради може бути лише громадянин України. Як зазначено у ст. 111^2 КК, суб'єктом пособництва державі-агресору є громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора. Стосовно суб'єкта колабораційної діяльності (ст. 111^1 КК) зауважимо, що такі спеціальні ознаки передбачені не в усіх частинах цієї статті. Водночас, «колабораціонізм як явище пов'язується виключно з протиправною діяльністю громадян України і не може стосуватися іноземців та осіб без громадянства» [220, с. 268].

Стосовно адресанта, тобто особи, яка отримує допомогу, то ним є іноземна держава, іноземна організація або їх представники (ст. 111 КК), незаконні збройні чи воєнізовані формування, створені на ТОТ, та/або збройні чи воєнізовані формування держави-агресора, держава-агресор, незаконні органи влади, створені на ТОТ, зокрема окупаційна адміністрація держави-агресора (частини 4, 7 ст. 111^1 КК). Стосовно пособництва державі-агресору, то

адресатом наданої допомоги названо державу-агресора, збройні формування та/або окупаційну адміністрацію держави-агресора. Як бачимо, адресат у вказаних випадках надання допомоги різний, що вимагає певного коригування, про що йтиметься далі. Звертаємо увагу й на те, що адресатом надання відповідної допомоги є не держава-агресор чи відповідні формування самі по собі, а її/їх представники, які уособлюють таку державу;

7) наданням допомоги як формою злочинів проти національної безпеки України заподіюється шкода Україні, її національним інтересам. На такій ознаці варто наголосити, хоча вона передбачається далеко не завжди, проте підлягає встановленню під час доказування у процесі здійснення досудового розслідування, а отже підлягає дослідженню під час судового розгляду справ відповідної категорії.

На думку З. А. Загиней, таке суспільно небезпечне діяння у складі державної зради, як надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, близьке до фізичного пособництва (ч. 3 ст. 27 КК). А тому «надання допомоги як складова способу вчинення державної зради … полягає в активних діях громадянина України, який сприяє іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України шляхом надання порад, вказівок, засобів чи знарядь або усуненням перешкод» [240, с. 94].

Вважаємо, що поняття «надання допомоги» як у контексті державної зради, так і в контексті колабораційної діяльності слід тлумачити ширше, аніж зазначає ця авторка. Адже, «надання допомоги може мати інформаційний характер, коли винуватий протиправно розголошує певну інформацію адресату з тим, щоб сприяти діяльності вказаних вище незаконних збройних або воєнізованих формувань, формувань держави-агресора або окремим їх представникам» [223, с. 447]. Наприклад, надання допомоги як форма колабораційної діяльності може мати місце у разі надання персональних даних про певних осіб (наприклад, про колишніх учасників антитерористичної

операції, колишніх і діючих працівників правоохоронних органів та суддів). І таких прикладів, коли громадяни України повідомляли таку інформацію представникам незаконних збройних формувань чи збройних формувань держави-агресора існує велика кількість. Тобто «надання допомоги як форму колабораційної діяльності у жодному разі не можна зводити виключно до дій, аналогічних фізичному пособництву. Надання допомоги може полягати в інформаційному сприянні таким формуванням, розголошенням персональних даних конкретної категорії потерпілих, що також слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 111^1 КК. Однак, як убачається з формулювання надання допомоги у ч. 4 ст. 111^1 КК, ці дії не охоплюються відповідними складами колабораційної діяльності, що доцільно скоригувати, вказавши у ч. 4 ст. 111^1 КК на таке альтернативне діяння, як передача вказаному у цій статті адресату відомостей про громадян України з метою їх використання у протиправний спосіб» [223, с. 447].

Надання допомоги як форма вчинення воєнних злочинів характеризується виключно прямим умислом, за якого громадянин України усвідомлює та передбачає, що надає допомогу ворогу з метою спричинення шкоди Україні, передбачає це та бажає надати таку допомогу у відповідний спосіб. Наявність суб'єктивної сторони, ознаками якої у разі надання допомоги є форма вини – прямий умисел та мета – спричинення шкоди Україні, має бути встановлено та підтверджено конкретними доказами під час досудового розслідування та досліджено під час судового розгляду. Водночас аналізом вироків, якими дії обвинувачених оцінено як надання допомоги ворогу вбачається, що суди зазвичай ці суб'єктивні ознаки не визначають або досить формально описують в своїх рішеннях без підтвердження того, що дійсно має місце прямий умисел в діях обвинуваченого, і він вчиненим переслідував мету спричинити шкоду Україні. Про це вказують і експерти, які вивчали практику застосування статей розділу І Особливої частини КК, які можуть полягати в наданні допомоги ворогу. Так, у звітах з аналізу судової практики зазначається, що «однією з

незмінних тенденцій судової практики є презюмування прямого умислу в справах, що стосуються можливого вчинення колабораційної діяльності. «Прямий умисел» згадується у розглянутих провадженнях переважно формально, без будь-якого додаткового дослідження цієї ознаки. Обвинувачення презюмує наявність прямого умислу, не надаючи обґрунтування такій позиції, а тягар доведення протилежного переважно покладається на сторону захисту» [203, с. 10; 25, с. 36–39]. Така закономірність була встановлена й нами на підставі аналізу вироків за частинами 4, 7 ст. 111^1, статтями 111 та 111^2 КК.

ВС в окремих постановах звертав увагу на те, що встановлення суб'єктивних ознак конкретних форм надання допомоги є необхідним. При цьому важливим є не загальна характеристика та описання прямого умислу, а конкретне встановлення тих обставин, які утворюють суб'єктивну сторону відповідної форми надання допомоги ворогу. Наприклад, оскаржуючи вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 13.02.2023 та ухвалу Волинського апеляційного суду від 18.05.2023 до ККС, захисник засудженого в касаційній скарзі вказав, що засуджений за ч. 7 ст. 111^1 КК не мав прямого умислу на вчинення інкримінованого йому кримінального правопорушення, а лише бажав професійно реалізуватись за рахунок того, що більш успішні категорії населення залишили тимчасово окуповані території. Захисник вважав, що у вироку суду першої інстанції не доведено того, що засуджений мав саме прямий умисел на вчинення злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111^1 КК. Погоджуючись з рішенням апеляційного суду, ККС відзначив, що оскільки окупація Луганщини та створення там квазіорганів влади мали очевидний характер, засуджений – як громадянин України та випускник профільного правничого вишу з вищою юридичною освітою – не міг не усвідомлювати протиправності своїх дій. Працюючи на посаді «заступника прокурора Марківського району» в окупаційній структурі «лнр», він діяв із прямим умислом, повністю розуміючи характер свого діяння та бажаючи настання його суспільно небезпечних наслідків [330].

Таким чином, під час здійснення досудового розслідування слід зібрати таку сукупність належних та допустимих доказів, які свідчать про те, що засуджений не лише надав допомогу ворогу, а й вчинив такі дії за наявності прямого умислу та переслідуючи мету заподіяти шкоду інтересам України. Відповідно вказані обставини повинні бути досліджені й під час судового розгляду.

Підводячи підсумок, а також з огляду на лексичне значення слів «надання» та «допомога», доходимо висновку, що надання допомоги як форма злочинів проти національної безпеки України – це протиправна суспільно небезпечна дія особи, яка створює відповідні умови для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. При цьому саме поняття «надання допомоги» в цьому контексті має негативну конотацію.

Отже, в цьому підрозділі було виокремлено та охарактеризовано поняття та ознаки надання допомоги як форми вчинення злочинів проти національної безпеки, запропоновано авторську дефініцію цього поняття, встановлено перелік злочинів проти основ національної безпеки України, які полягають у наданні допомоги представникам ворожої сторони, а також висвітлено проблему найменування розділу І Особливої частини КК крізь призму встановлення поняття національної безпеки.

1.2 Соціальна обумовленість статей, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги

Будь-які злочини проти основ національної безпеки України, зокрема й ті, що полягають у наданні допомоги ворогуні, характеризуються підвищеним

ступенем суспільної небезпеки, що обумовлено вкрай важливим значенням кримінально-правової охорони національної безпеки України від злочинних посягань, якими заподіюється шкода інтересам України. Тому підстави криміналізації злочинів проти основ національної безпеки України є доволі очевидними та безспірними. Водночас з'ясування потребує соціальна обумовленість статей, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги. Відповідну теорію соціальної обумовленості кримінального закону розробив О. О. Пащенко. Водночас використовуватимуться й результати наукових досліджень інших науковців в аспекті криміналізації як методу кримінально-правової політики, зокрема Д. О. Балобанової, І. В. Козича, П. Л. Фріса та інших учених.

О. О. Пащенко, застосовуючи лінговістичний підхід, вважає, що «соціальна обумовленість – це залежність чогось від соціального життя. На його думку, «соціально обумовленим буде лише той закон про кримінальну відповідальність, що відповідає (кореспондує) умовам соціального життя» [309, с. 146]. С. Д. Шапченко вважає, що «соціальна обумовленість кримінального закону є складовою соціального аспекту механізму кримінально-правового регулювання (поряд із соціальним механізмом дії кримінально-правових заборон, соціологією застосування норм кримінального права, соціальною ефективністю кримінально-правових норм» [433, с. 63]. Н. П. Ждиняк, яка присвятила дисертаційну роботу висвітленню проблеми ефективності забороняючих кримінально-правових норм, вважає, що їх «ефективність залежить від правильності вибору суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовому регулюванню, розрізняючи критерій якості забороняючих кримінально-правових норм, якими виступає належна та обґрунтована криміналізація, та умову забезпечення якості, якою є соціальна обумовленість забороняючих кримінально-правових норм» [236, с. 138–139, 154].

О. О. Пащенко вважає, що «соціальна обумовленість кримінального закону, на відміну від криміналізації, охоплює вимоги законодавчої техніки; соціальній обумовленості передує криміналізація; криміналізація як результат є частиною соціальної обумовленості, оскільки вона має значення лише для норм-заборон» [310, с. 134, 155–156]. На думку цього науковця, соціальна обумовленість кримінального закону визначається такими обставинами: «суспільна корисність, системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті (альтернативно), наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони». Ці обставини є основними. «Єдність і визначеність термінології, відповідність суспільній моралі, узгодженість із суспільною та професійною правосвідомістю» цей науковець відносить до факультативних обставин соціальної обумовленості кримінального закону [310, с. 39].

Не всі виокремлені критерії заслуговують на те, щоб бути виокремленими основними або додатковими обставинами соціальної обумовленості кримінального закону. Особливо вказане стосується факультативних обставин, які, як вбачається, є частинами основних обставин. Єдність і визначеність термінології є складовою чіткості і ясності мови кримінального закону (вважаємо невдалою й цю назву, але про це – згодом); відповідність суспільній моралі та узгодженість із суспільною та професійною правосвідомістю – складові суспільної корисності норми. З урахуванням указаних обставин з певними наступними коригуваннями та поточними зауваженнями візьмемо за основу перелік обставин, які запропонував О. О. Пащенко. Окрім того, оскільки в нашій праці йдеться про забороняючі кримінально-правові норми, в яких встановлюється підстава кримінальної відповідальності за злочини проти

національної безпеки у формі надання допомоги, відповідні обставини будуть розглядатися крізь призму соціальної обумовленості відповідних забороняючих кримінально-правових норм.

Соціальна корисність кримінально-правової норми є першою обставиною соціальної обумовленості кримінального закону. Як вдало зазначає О. О. Пащенко, «така обставина є універсальною, оскільки береться до уваги під час визначення соціальної обумовленості будь-якого виду кримінально-правових норм, а не лише забороняючих» [309, с. 263]. Водночас коли характеризується соціальна обумовленість статей КК, необхідно враховувати й суспільну небезпечність тих діянь, за які передбачається кримінальна відповідальність у відповідній статті Особливої частини КК. О. О. Пащенко пише про те, що «кримінально-правова норма може бути визнана суспільно корисною лише за тієї умови, що в її санкції міститься покарання, яке є адекватним небезпечності того діяння, відповідальність за яке передбачена в диспозиції. Вочевидь залежність тут така: чим більшим ступенем суспільної небезпечності характеризується діяння, що зазначене в диспозиції, тим суворішою має бути санкція» [309, с. 263]. На думку цього науковця, «кримінально-правова норма є суспільно корисною у тому разі, коли «її санкція надає суду можливість призначити винній особі необхідне і достатнє покарання без залучення пільгових інститутів Загальної частини КК» [309, с. 264].

Чи є соціально корисними статті про злочини проти основ національної безпеки у формі надання допомоги? Однозначно – так. Соціальна корисність відповідних статей обумовлена передусім необхідністю вжиття ефективних заходів кримінально-правового реагування на загрози національній безпеці України, з якими стикнулася наша держава після початку воєнних дій РФ в Україні, починаючи з 2014 р., і особливо після початку повномасштабного вторгнення цієї держави-агресора на територію України 24.02.2022. Більшість злочинів проти основ національної безпеки у формі надання допомоги з’явилася у КК одразу ж після початку відкритої збройної агресії РФ. До цього

існувала лише така форма державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК).

Криміналізація колабораційної діяльності є доцільною з огляду на те, що таке явище, як колабораціонізм є неодмінним супутником будь-яких збройних конфліктів. Зрештою, всі науковці однозначні у своїх поглядах про це. Хоча можемо стверджувати про запізнілість криміналізації колабораційної допомоги, оскільки саме явище виникло з 2014 р. в Україні, тоді як нормативно стало передбачатися у КК лише починаючи з 2022 р. Колаборпаційна діяльність загалом характеризується протиправною співпрацею громадян відповідної держави з представникам держави-агресора, представниками окупаційної влади, створеної на ТОТ. Відповідно такі громадяни можуть надавати допомогу таким адресатам, сприяючи утвердженню та розвитку відповідної окупаційної влади. Форми такої допомоги можуть мати вельми різноманітний прояв. Головне, аби саме надання допомоги відповідало таким критеріям, що наводилися та характеризувалися нами вище. Тому й відповідні форми колабораційної діяльності, які названо нами колабораційною допомогою, характеризуються тим ступенем суспільної небезпечності, який вказує на соціальну корисність тих норм, якими передбачається відповідальність за злочини проти національної небезпеки України у формі надання допомоги.

У висновку ГНЕУ Апарату ВРУ йдеться про те, «що запровадження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору є проявом надмірної криміналізації, негативними наслідками якої, зокрема, є створення штучної конкуренції кримінально-правових норм та порушення принципу економії кримінально-правової репресії» [202].

Стосовно соціальної корисності норми про пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК), то тут все не так однозначно, як стосовно державної зради та колабораційної допомоги. Ю. В. Орлов та Н. О. Прибіткова оцінюють криміналізацію колабораційної діяльності (ст. 111^1 КК) та пособництво державі-

агресору (ст. 111^2 КК) як «виставлення функціональних заслонів здійсненню ефективного контролю країною-агресором на ТОТ і полегшенню розширення їх зони за рахунок кримінально-правової заборони сприянню діяльності окупаційних сил» [303, с. 41].

Водночас науковці здебільшого негативно ставляться до криміналізації пособництва державі-агресору та, відповідно, до соціальної корисності норми у ст. 111^2 КК. Ю.А. Пономаренко вважає, що ст. 111^2 увійшла в колізію не лише з «материнською» для неї державною зрадою (ст. 111), але й з «сестринською» колабораційною діяльністю (ст. 111^1). Цей науковець пропонує різні способи подолання колізій між указаними статтями. «Зокрема, для подолання колізії зі ст. 111 слід застосовувати передусім, правило *lex specialis derogat generali*, а разом з ним – і *lex posterior derogat priori*. Пособництво державі-агресору, вочевидь, мислилося законодавцем як спеціально виділена форма діяння із державної зради, а тому закон про її виділення став і спеціальним, і наступним за часом законом. Відтак він повинен мати перевагу щодо ст. 111 КК. Натомість, такі правила важко буде застосувати для подолання колізії між ст. 111^2 і ч.ч. 4, 5 чи 6 ст. 111^1. Адже, з одного боку, обидві ці статті мали на меті розукрупнити державну зраду, тому будучи спеціальними щодо неї, не є спеціальними одна щодо одної. З іншого ж боку, правило про *lex posterior* мабуть не правильно буде застосовувати до законів, які прийняті з украй незначним проміжком часу. Все-таки це правило розраховане на відносно стабільне правове регулювання, де зміни є нечастими і вносяться осмислено. Тому подолання колізій між ст. 111^1 і 111^2 слід проводити за правилами *in dubio pro reo i non bis in idem*: в усіх випадках, коли скоєне особою діяння може бути водночас кваліфіковане за обома цими статтями, потрібно кваліфікувати лише за однією з них, яка передбачає більш м’яку санкцію за скоєне. Зокрема: колізію частини 4, 5 чи 6 зі ст. 111^2 доцільно вирішувати на користь перших, позаяк вони мають більш м’які санкції» [322, с. 21–22].

С. В. Бабанін вважає, що прийнявши ст. 111^2 КК, законодавець створив зайву конкуренцію, а за окремі види такого пособництва – і колізію кримінально-правових норм в частині відповідальності громадянина України, оскільки такі діяння цілком охоплюються складами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та 111^1 КК [12, с. 35]. Цей науковець пропонує за пособництво державі-агресору притягати до кримінальної відповідальності лише іноземців та осіб без громадянства, за винятком громадян держави-агресора [10, с. 59]. Колізійними вбачає норми у статтях 111^1 та 111^2 КК Я. Г. Лизогуб [272].

О. К. Марін, називає норму, вміщену у ст. 111^2 КК, спеціально-спеціальною. Не висловлюючи свого варіанта визначення співвідношення між цією нормою та нормами, передбаченими статтями 111 та 111^1 КК, цей науковець пише про те, що він «не впевнений, що тут спостерігається власне колізія, однак надмір правового регулювання – цілком точно». Окрім того, О. К. Марін виявив ще одну проблему. Він пише, що «із появою у КК ст. 111^2 може з'явитися шпаринка, яка ускладнить такий акт відплати. Якщо поведінку пропагандистів можна буде визначити як «умисні дії, спрямовані на допомогу державі агресору (пособництво) шляхом реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави агресора», буде мати місце конкуренція між нормами, передбаченими ст. 437 та ст. 111^2 КК, де остання буде виступати як спеціальна норма і підлягатиме застосуванню. Однак вказані особи не підлягатимуть відповідальності за цією статтею, оскільки є громадянами держави-агресора, а ст. 111^2 чомусь містить пряму вказівку на неможливість їх виступати суб'єктом цього злочину [282, с. 51–52].

А. Віценко пише про те, що «фактично диспозиція ст. 111^2 КК охоплює диспозицію ст. 111^1 КК, але встановлює іншу за ступенем тяжкості відповідальність, що неправильно з точки зору нормотворення та може спричинити складнощі з юридичною кваліфікацією. Крім того, на думку цього вченого, залишаються чинними статті Кодексу, які передбачають

відповідальність за посягання на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади (ст. 109 КК), публічні заклики до таких дій, а також посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК), державну зраду» (ст. 111 КК) [205].

А. В. Плотнікова доходить висновку, що «Чинні редакції ч. 4 ст. 111^1 і 111^2 КК України містять можливість на власний розсуд обирати норму, яку застосовувати в конкретному випадку, через правову невизначеність диспозицій» [319].

На думку В. Топчія та О. Колба, яка, між іншим, у дисертаційній роботі належно не обґрунтована, «в окремих випадках на практиці вчинене карне діяння варто кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, правила якої визначені у відповідних нормах зазначеного Кодексу (ст. ст. 33, 70, 71). Більш того, враховуючи, що у ст. 111^2 КК законодавець не передбачив обтяжуючих кваліфікаційних ознак зазначеного складу кримінального правопорушення, констатовано, виходячи з практики прийняття рішень судом України за сукупністю вчинених суспільно небезпечних діянь, що у таких ситуаціях пособництво державі-агресору карається або за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 70 КК), або за сукупністю вироків (ст. 71 вказаного кодексу)» [387, с. 35].

Таким чином, як вбачається з викладеного вище, у теорії кримінального права соціальна корисність норми у ст. 111^2 КК сумнівна. Ми не налаштовані так песимістично стосовно її наявності у цьому Кодексі. У тій редакції, в якій на сьогодні викладена ст. 111^2 КК – вона насправді викликає багато запитань, оскільки фактично дублює як державну зраду у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, так і більшість форм колабораційної діяльності. Водночас погоджуємося з тими науковцями, які вважають за доцільне скоригувати формулювання пособництва державі-агресору, виключивши з кола суб’єктів громадян України та залишивши лише іноземних громадян, осіб без громадянства, окрім громадян держави-агресора.

Про буде йтися далі. Водночас як наукову гіпотезу висловлюємо таке припущення в цій частині дисертаційної роботи.

За вчинення злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги передбачені різна міра покарання. Так, за надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої, а якщо така допомога була надана в умовах воєнного стану – позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Такий злочин є особливо тяжким (ч. 6 ст. 12 КК), незалежно від того, чи вчинений він в умовах воєнного стану.

За надання господарської колабораційної допомоги воєнізованим або збройним формуванням, а також збройним формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111^1 КК) передбачено покарання у виді штрафу до 10 000 НМДГ або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна. За надання колабораційної допомоги тим же адресатам у формі участі в діяльності таких формувань передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої. Злочин, передбачений ч. 4 ст. 111^1 КК є нетяжким (ч. 4 ст. 12 КК), а передбачений ч. 7 цієї статті – особливо тяжким (ч. 6 ст. 12 КК).

Згідно зі ст. 111^2 КК пособництво державі-агресору карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої. Такий злочин є особливо тяжким (ч. 6 ст. 12 КК).

Тобто, як бачимо, законодавець нерівномірно визначає ступінь суспільної небезпеки злочинів проти національної безпеки України у формі надання допомоги, що загалом є природнім з огляду на різний ступінь «ушкодження» правопорядку, який поставлений під охорону відповідних кримінально-правових норм.

Характеризуючи караність злочинів проти основ національної безпеки у формі надання допомоги, звернемо увагу на підхід Н. А. Орловської на проблему існування у санкціях окремих частин ст. 111^1 т ст. 111^2 КК такого додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Ця дослідниця вбачає нелогічним передбачення цього покарання як обов'язкового додаткового у санкціях частин 3–8 ст. 111^1, ст. 111^2 КК: «коли немає зв'язку між кримінальними правопорушеннями та службовим становищем суб'єкта або зайняттям ним певною діяльністю, немає підстав для призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання». На підставі цього ця дослідниця обґрунтовано пропонує виключити позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з санкцій частин 3–8 ст. 111^1, ст. 111^2 КК, скоригувавши абз. ч. 1 ст. 55 КК, доповнивши його таким імперативним приписом: «за наявності підстав (!) за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 111^1, 111^2 КК, суд повинен (!) призначити позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання» [304, с. 74–75; 305, с. 64]. До висновку про доцільність виключення покарання з санкцій ст. 111^1 КК висловлювалися й інші науковці [283].

Звертаємо увагу й на те, що законодавець нерівномірно обмежив судам можливість застосовувати пільгові інститути Загальної частини КК до особи, яка вчинила злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги.

Проаналізуємо судову статистику у розрізі кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги, а також кримінально-правового реагування на вчинення цих злочинів судами України протягом 2022–2024 рр.[1]

[1] З загальних статистичних даних неможливо виокремити ті, що стосуються саме надання допомоги у ст. 111 та ч. 7 ст. 111-1 КК

Аналізуватимуться статистичні дані, розміщені на офіційному вебсайті «Судова влада» [246; 247; 248].

Так, у 2022 р. було засуджено 427 осіб за статтями розділу І Особливої частини КК, з яких – 111 осіб за ст. 111 КК (65 осіб – за ч. 1, а 46 осіб – за ч. 2), 176 осіб за ст. 111^1 КК (17 осіб – за ч. 4, 4 особи – за ч. 7). У 2022 р. жодна особа не була засуджена за ст. 111^2 КК. Таким чином, в 2022 р. 26% від загальної кількості засуджених становили засуджені за державну зраду та 41% - за колабораційну діяльність. Серед засуджених за ст. 111^1 КК КК питома вага засуджених за надання колабораційної допомоги становить 14%.

У 2023 р. було засуджено 983 особи за статтями розділу І Особливої частини КК, з яких – 179 осіб за ст. 111 КК (81 особа – за ч. 1, 98 осіб – за ч. 2), 604 особи за ст. 111^1 КК (22 особи – за ч. 4, 61 особа – за ч. 7), 9 осіб за ст. 111^2 КК. Таким чином, в 2023 р. 18% від загальної кількості засуджених становили засуджені за державну зраду та 61% - за колабораційну діяльність і 1% - за пособництво державі-агресору. Серед засуджених за ст. 111^1 КК питома вага засуджених за надання колабораційної допомоги становить 15%.

У 2024 р. було засуджено 1 434 особи за статтями розділу І Особливої частини КК, з яких – 300 осіб за ст. 111 КК (85 осіб – за ч. 1, 215 осіб – за ч. 2), 805 осіб за ст. 111^1 КК (81 особа – за ч. 4, 195 осіб – за ч. 7), 40 осіб за ст. 111^2 КК. Таким чином, в 2024 р. 21% від загальної кількості засуджених становили засуджені за державну зраду, 56% - за колабораційну діяльність і 3% - за пособництво державі-агресору. Серед засуджених за ст. 111^1 КК питома вага засуджених за надання колабораційної допомоги становить 40%.

Отже, щодо кількості засуджених осіб за надання допомоги у складах злочинів проти національної безпеки України, то констатуємо поступове зменшення питомої ваги серед них засуджених за державну зраду та збільшення засуджених за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору. При цьому й питома вага серед осіб, які надавали колабораційну допомогу, серед засуджених за ст. 111^1 КК істотно збільшилася.

Призначення міри основного покарання за державну зраду (ст. 111 КК).

Засудженим за державну зраду призначалися такі міри покарання. У 2022 р. за ч. 1 ст. 111 КК: 60 особам було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк: від 3 до 5 років – одній особі, від 5 до 10 років – двом особам, від 10 до 15 років – 56 особам, понад 15 років – одній особі. За ч. 2 ст. 111 КК 46 особам було призначено покарання у виді позбавлення волі на такий строк: від 5 до 10 років – двом особам, від 10 до 15 років – 39 особам, понад 15 років – 5 особам. Двом особам, засудженим за ч. 1 ст. 111 КК суди призначили основне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Трьом засудженим за ч. 1 ст. 111 КК покарання призначалося із застосуванням ст. 75 КК. Таким чином, 92% засудженим у 2022 р. за ч. 1 ст. 111 КК призначалося реальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк, 3% - у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, 5% засудженим покарання призначалося із застосуванням ст. 75 КК. Найбільша питома вага серед засуджених за ч. 1 ст. 111 КК до позбавлення волі на строк від 10 до 15 років (93%), а серед засуджених за ч. 2 цієї статті – від 10 до 15 років (85%).

У 2022 р. щодо 41 засудженого кримінальне провадження було закрите (щодо 23 засуджених за ч. 1 ст. 111 КК та щодо 18 засуджених за ч. 2 цієї статті) (27% від загальної кількості осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили в цьому році). При цьому провадження закривалися, як ідентифіковано у звіті, з інших підстав щодо 40 осіб, і лише щодо однієї особи – у зв’язку з її смертю (за ч. 1 ст. 111 КК).

У 2023 р. за ч. 1 ст. 111 КК: 171 особам було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років (96% від загальної кількості засуджених). 4 особи було засуджено до основного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. (2%). Строки цього виду покарання в інших діапазонах судами не призначалися.

Щодо двох осіб кримінальне провадження було закрито з інших підстав (як ідентифіковано у відповідному звіті) (1%).

За ч. 2 ст. 111 КК: 94 особам (96% від загальної кількості засуджених) призначено покарання у виді позбавлення волі на такий строк – від 5 до 10 років двом особам, від 10 до 15 років 87 особам (93%), понад 15 років 5 особам. У 2023 р. чотирьом засудженим особам було призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (4%). Щодо 16 осіб кримінальне провадження було закрито з інших підстав (як ідентифіковано у відповідному звіті) (14% від загальної кількості осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили в цьому році). Жодна особа за частинами 1 та 2 ст. 111 КК не була засуджена із застосуванням ст. 75 КК.

У 2024 р. за ч. 1 ст. 111 КК: 85 особам (100% від загальної кількості всіх засуджених за цей вид державної зради) було призначено покарання у виді позбавлення волі на такий строк: від 5 до 10 років – одному засудженому, від 10 до 15 років – 83 засудженим, понад 15 років – одній особі. Тобто, майже всім засудженим за ч. 1 ст. 111 КК призначалося покарання у розмірі від 10 до 15 років (98%). Щодо двох осіб кримінальне провадження було закрито з інших підстав (як ідентифіковано у відповідному звіті) та щодо однієї особи – у зв’язку з її смертю. Тобто, кримінальні провадження за державну зраду без кваліфікуючих ознак було закрито загалом щодо 4% засуджених за ч. 1 ст. 111 КК. За ч. 2 ст. 111 КК: 205 особам призначено покарання у виді позбавлення волі (95%) на такий строк – від 5 до 10 років трьом особам, від 10 до 15 років 197 особам, понад 15 років 5 особам. У 2024 р. десяти засудженим призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (5% засуджених за ч. 2 ст. 111 КК у 2024 р.).

Додаткові покарання за вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак (ч. 1 ст. 111 КК) призначалися у 2022 р. у таких видах: позбавлення права – одному засудженому (2% засуджених за цією частиною статті), конфіскація майна 12 засудженим (18% засуджених); у 2023 р. у таких видах:

позбавлення права (2% засуджених), конфіскація майна 56 засудженим (69% засуджених); у 2024 р. – позбавлення права – 7 засудженим (9% засуджених), конфіскація майна 51 засудженому. (63% засуджених). Таким чином, за вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак суди переважно призначали таке додаткове покарання, як конфіскація майна, питома вага якого у 2023 р. збільшилася порівняно з питомою вагою у 2022 р. (з 18% до 69% засуджених – відповідно), а в 2024 р. незначно зменшилася порівняно з 2023 р. (з 69% до 63% засуджених), а питома вага осіб, яким призначалося додаткове покарання, збільшилася у 2024 р. порівняно з 2022 та 2023 рр з 2% до 9% засуджених.

Додаткові покарання за вчинення державної зради за наявності кваліфікуючих ознак (ч. 2 ст. 111 КК) призначалися у 2022 р. позбавлення права – 7 засудженим (15% від загальної кількості засуджених за цією частиною статті), конфіскація майна 43 засудженим (93% засуджених); у 2023 р.: позбавлення звання – трьом засудженим (3% засуджених), позбавлення права – 28 засудженим (29% засуджених), конфіскація майна – 88 засудженим (90% засуджених); у 2024 р.: позбавлення звання – 23 засудженим (11% засуджених), позбавлення права – 76 засудженим (35% засуджених), конфіскація майна – 205 засудженим (95% засуджених). Таким чином, за вчинення державної зради, передбаченої ч. 2 ст. 111 КК суди переважно призначали таке додаткове покарання, як конфіскація майна, питома вага якого протягом досліджуваного періоду була приблизно однаковою (93% у 2022 р., 90% у 2023 р., 95% у 2024 р.); додаткове покарання у виді позбавлення права демонструє зростання питомої ваги протягом досліджуваного періоду (15% у 2022 р., 29% у 2023 р., 35% у 2024 р.). За вчинення державної зради, передбаченої ч. 2 ст. 111 КК, Також за вчинення цього злочину у 2023 р. та 2024 р. призначалося судами таке додаткове покарання, яке не передбачене в санкції цієї частини статті, як позбавлення звання (3% засуджених та 11% - відповідно).

Призначення міри основного покарання за надання колабораційної допомоги (частини 4 та 7 ст. 111^1 КК).

Засудженим за надання колаблоаційної господарської допомоги покарання у 2022 р. у виді позбавлення волі призначено було трьом засудженим (18% засуджених за цією частиною статті): одній особі строком на 1 рік, 1 особі строком від 1 до 2 років, одній особі строком від 3 до 5 років. Один засуджений у 2022 р. був до покарання у виді виправних робіт, (6% засуджених), а 6 засуджених – до покарання у виді штрафу (35% засуджених). У цьому розі при призначенні покарання для 7 осіб застосовувалася ст. 75 КК (41% засуджених). За ч. 4 ст. 111^1 КК лише трьом засудженим (14% засуджених) у 2023 р. призначено покарання у виді позбавлення волі на такі строки: від 2 до 3 років – одному засудженому, від 3 до 5 років – двом засудженим; для 9 засуджених (41%) призначено основне покарання у виді штрафу. У цьому розі при призначенні покарання для 10 осіб застосовувалася ст. 75 КК (46% засуджених). У 2024 р. 32 осіб (74%) засуджено до покарання у виді позбавлення волі на такі строки: від 1 до 2 років – 1 особі (3% від засуджених за цією статтею до покарання у виді позбавлення волі на певний строк), від 2 до 3 років – 9 особам (29% засуджених), від 3 до 5 років – 21 особі (66% засуджених), від 5 до 10 років – 1 особі (3% засуджених).

За ч. 7 ст. 111^1 КК у 2022 р. усім чотирьом засудженим призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років (100%), у 2023 р. покарання у виді позбавлення волі призначено для 60 засуджених (98% засуджених за цією частиною статті), з яких строком від 5 до 10 років – для 7 засуджених (12% засуджених за цією частиною статті до покарання у виді позбавлення волі на певний строк), строком від 10 до 15 років – для 53 засуджених (88% засуджених). За ч. 7 ст. 111^1 КК у 2024 р. усім 195 засудженим призначено покарання у виді позбавлення волі (100% засуджених) на строк від 5 до 10 років – 4 засудженим (2% засуджених за цією частиною статті), від 10 до 15 років – 191 засудженому.

Додаткові покарання за надання господарської колабораційної допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК) призначалися щороку після досліджуваного періоду: у 2022 р.

для 12 засуджених (70% засуджених за цією частиною статті) призначено додаткове покарання у виді позбавлення права, а для одного засудженого (6% засуджених) – у виді штрафу. У 2023 р. за ч. 4 ст. 111^1 КК призначено додаткове покарання у виді позбавлення права – 19 засудженим (86%), конфіскації майна – 10 засудженим (5%). У 2024 р. за ч. 4 ст. 111^1 КК призначено додаткове покарання у виді позбавлення права – 73 засудженим (90%), конфіскації майна – 36 засудженим (44%), позбавлення звання – 1 особі (1%). Таким чином, додаткові покарання за надання господарської колаборaційної допомоги є невід'ємним атрибутом визначення судами остаточної міри покарання. При цьому «королем» серед додаткових покарань було позбавлення права, яке в середньому призначалося для 82% засуджених за ч. 4 ст. 111^1 КК. Значне зростання демонструє таке додаткове покарання, як конфіскація майна, питома вага якого збільшилася з 5% у 2022 р. до 36 % у 2024 р.

Додаткові покарання за надання військової колаборaційної допомоги (ч. 7 ст. 111^1 КК) призначалися щороку протягом досліджуваного періоду. У 2022 р. призначено додаткове покарання у виді конфіскації майна одному засудженому (25% від загальної кількості засуджених за цією частиною статті), у 2023 р. призначено додаткове покарання у виді позбавлення права – 53 засудженим (87%), конфіскації майна – 44 засудженим (72%), позбавлення звання – трьом засудженим (5%). У 2024 р. судами призначено додаткове покарання у виді позбавлення права – 182 засудженим (93%), конфіскації майна – 171 засудженим (88%), позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу – 23 засудженим (12%).

Призначення міри основного покарання за пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК). За пособництво державі-агресору у 2023 р. всі 9 засудженим (100%) призначено покарання у виді позбавлення волі, а саме одному засудженому на строк від 5 до 10 років і 8 засудженим на строк від 10 до 15 років (89%). У 2024 р. 38 особам (95% засуджених за цією статтею) призначено покарання у виді позбавлення волі строком від 3 до 5 років – 1 особі

(3% засуджених за цією статтею до покарання у виді позбавлення волі на певний строк), від 5 до 10 років – 7 особам (18% засуджених), від 10 до 15 років – 30 особам (79% засуджених). Таким чином, за пособництво державі-агресору майже всім засудженим призначалося основне покарання у виді позбавлення волі. При цьому строк цього покарання зазвичай обтрався судами з верхньої частини покарання, передбаченої у ч. 1 ст. 111^2 КК.

Додаткові покарання за пособництво державі-агресору (ч. 7 ст. 111^1 КК). За вчинення пособництва державі-агресору у 2023 р. призначалися такі додаткові покарання, як позбавлення права – 9 засудженим (100%), конфіскації майна – 6 засудженим (67%). А в 2024 р. позбавлення звання було призначено одній особі (3% засуджених за цією статтею), позбавлення права – 37 особам (93%), конфіскації майна – 34 особам (85% засудженим). Таким чином, суди при призначенні додаткового покарання за пособництво державі-агресору обирали зазвичай додаткове покарання у виді позбавлення права. У середньому таке додаткове покарання було призначено 97% засудженим. Також за ч. 1 ст. 111^1 КК значна питома вага припадає на конфіскацію майна. У середньому таке додаткове покарання було призначено 76% засудженим.

Застосування пільгових інститутів Загальної частини КК за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги. Так, у 2022 р. за вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак троє засуджених (5% від загальної кількості засуджених за ч. 1 ст. 111 КК) було звільнено від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), а чотирьом засудженим (6%) було призначено більш м’яке покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК). За вчинення державної зради, передбаченої ч. 2 ст. 111 КК, щодо двох засуджених (4%) у 2022 р. при призначенні покарання застосовувалася ст. 69 КК. У 2023 р. за вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак пільгові інститути Загальної частини КК при призначенні покарання не застосовувалися. За вчинення державної зради за наявності кваліфікуючих ознак трьом засудженим (3%) у 2023 р. було призначено більш м’яке покарання, ніж

передбачено законом (ст. 69 КК), а у 2024 р. – 1 особі (0,5% засуджених) призначалося більш м’яке покарання, ніж передбачено законом.

Пільгові інститути застосовувалися при призначенні покарання за надання колаборaційної допомоги. Так, у 2022 р. при призначенні покарання за надання колаборaційної допомоги, передбаченої ч. 4 ст. 111^1 КК, застосовувалася ст. 75 КК до 7 засуджених (41%). У 2023 р. при призначенні покарання за надання колаборaційної допомоги, передбаченої ч. 7 ст. 111^1 КК, застосовувалася ст. 75 КК до одного засудженого (2%), а щодо трьох засуджених (5%) призначення покарання здійснювалося із застосуванням ст. 69 КК.

У 2024 р. за ч. 4 ст. 111^1 КК для 28 засуджених (35%) призначено покарання із застосуванням ст. 75 КК. У цьому ж році двом засудженим (2%) за ч. 4 ст. 111^1 КК та трьом засудженим (2%) за ч. 7 цієї статті призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК. За пособництво державі агресору у 2024 р. двом особам (5% засуджених) призначено покарання з випробуванням (ст. 75 КК) і двом особам (2% засуджених – із застосуванням ст. 69 КК. Таким чином, призначення покарань особам, визнаних винуватими та засудженими за злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги, зазвичай здійснювалося без застосування пільгових інститутів Загальної частини КК, що свідчить про соціальну корисність тих норм, які передбачають кримінальну відповідальність за такі злочини.

Згідно з чинним КК такі обмеження на застосування пільгових інститутів щодо злочинів проти основ національної безпеки України містяться в таких нормативних положеннях:

1) можливість призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за вчинення готування або замаху на злочини, передбачені статтями 111 та 111^1 КК. У ч. 4 ст. 68 КК передбачаються й інші статті Особливої частини КК, однак у першому реченні вказано номери лише тих статей, які є предметом цієї дисертаційної роботи. Пільгова норма ч. 4 ст. 68 КК, відповідно до якої довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на

злочин не застосовується, поширюється на всі інші кримінальні правопорушення, які не передбачені у визначеному законодавцем переліку;

2) незастосування давності у разі вчинення всіх злочинів проти національної безпеки у формі надання допомоги (ч. 5 ст. 49 КК);

3) неможливість звільнення осіб, визнаних винними у вчиненні державної зради, вироки стосовно яких не набрали законної сили, від відбування покарання, а осіб, вироки стосовно яких набрали законної сили, повністю або частково законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК (ч. 4 ст. 86);

4) неможливість застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до осіб, засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України (ч. 1 ст. 81-1 КК). Тобто таке обмеження стосується всіх без винятку злочинів проти національної безпеки у формі надання допомоги;

5) можливість застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачена за вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи лише колабораційної діяльності (ст. 111^1 КК). У разі вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи надання допомоги іншого виду (статті 111 та 111-111^2 КК) застосування таких заходів не передбачено (п. 3 ч. 1 ст. 96^3 КК).

Отже, як вбачається з цього переліку, найбільше обмежень передбачено для державної зради загалом, зокрема й у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Водночас мають місце й випадки, коли обмеження на застосування пільгових інститутів Загальної частини КК передбачається виключно за вчинення колабораційної діяльності. Така ситуація шонайменше дивна. Адже, як зазначалося вище, пособництво державі-агресору характеризується не меншим ступенем суспільної небезпеки, аніж колабораційна діяльність. Тим більше, про що йтиметься далі, у багатьох

випадках суди кваліфікують подібні форми прояву надання допомоги за різними статтями Особливої частини КК. Тому й відсутність вказівки у вказаних вище випадках на статті 111 та/або 111^1, та/або 111^2 КК створює нерівні умови для застосування заходів кримінально-правового реагування на випадки вчинення злочинів проти національної безпеки у формі надання допомоги. З огляду на викладене пропонуємо в усіх зазначених нормативних обмеженнях у застосуванні пільгових інститутів поширити їх на всі злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги Звісно, можливим є розгляд питання про поширення відповідних обмежень на всі злочини, передбачені розділом І Особливої частини КК, але це виходить за предмет нашої дисертаційної роботи та потребує додаткового обгрунтування.

Як зазначалося вище, О. О. Пащенко вважає, що кримінально-правова норма є соціально обумовленою в тому разі, коли суд призначає особі покарання без застосування пільгових норм, передбачених Загальною частиною КК. Передусім йдеться про застосування під час призначення покарання статей 69 та 75 КК.

Ураховуючи викладене, підтверджуємо висловлену вище тезу про те, що кримінально-правові статті про злочини проти національної безпеки України є соціально обумовленими. Окрім того, підкреслимо, що на відміну від різного ступеня суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти національної безпеки України у формі надання допомоги, що є повною мірою справедливим, суспільна корисність кожної з норм, передбачених у статтях 111, 111^1 та 111^2 КК, є однаковою. В цьому виявляється вказана особливість відповідної обставини соціальної обумовленості кримінального закону.

Системно-правова несуперечність кримінально-правової норми – друга обставина, що вказує на соціальну обумовленість кримінального закону. О. О. Пащенко стверджує, що «системно-правовою несуперечливістю кримінально-правових норм слід розуміти їх узгодженість із системою права (як внутрішньо-національного, так і міжнародного). Поняття «системно-правова

несуперечливість» є ширшим за поняття «нормативні фактори» та «кримінально-політична адекватність», а тому саме це поняття слід використовувати для характеристики соціальної обумовленості кримінально-правових норм». При цьому «системно-правова несуперечливість кримінально-правових норм включає в себе необхідність їх побудови на тих самих засадах, що і подібні норми. В тому випадку, коли норма побудована на інших засадах, для констатації її системно-правової несуперечливості слід оговорювати, чому так зроблено» [310, с. 41]. Цей науковець пише про те, що «порушенням системно-правової несуперечності є поміщення відповідної норми не в той розділ Особливої частини КК, а також побудова норми на інших засадах, аніж інші аналогічні норми» [309, с. 264, 265].

Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги ворогу, як зазначалося вище, передбачені в розділі I Особливої частини КК, що не викликає жодних застережень та є правильним з огляду на те, яким соціальним цінностям спричиняється шкода у разі вчинення вказаних злочинів.

Стосовно різних підходів до конструювання кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за суміжні склади кримінальних правопорушень, то в цьому аспекті вбачається певна проблема, обумовлена неуважністю законодавця під час установлення кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК). Науковці здебільшого відзначають, що ознаки складу пособництва державі-агресору, з одного боку, збігаються з ознаками колабораційної діяльності та державної зради. Про це йтиметься далі.

Таким чином, вважаємо, що кримінально-правові норми про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги частково характеризуються системно-правовою суперечністю, яка може бути усунута під час поточної правотворчості.

Відповідність мови норм про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги вимогам, які висуваються у науковій літературі до неї, або, як вказує О. О. Пащенко, чіткість та ясність мови, хоча і є важливою ланкою кримінально-правової характеристики будь-яких складів кримінальних правопорушень, все ж, на наш погляд, не належить до такої обставини, яка визначає соціальну обумовленість кримінального закону. Адже мова права не визначає і не може визначати правову суть кримінально-правової норми. За допомогою засобів мови права кримінально-правова норма об'єктивується у вигляді кримінально-правового припису, тобто виникає вже після того, коли сама норма зародилася. Відповідно не будемо характеризувати в цій частині роботи мову норм про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги.

Цілком слушною вбачаємо пропозицію О.О. Пащенка визнавати альтернативними обставини соціальної обумовленості кримінального закону – *відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті*. Характеризуючи норми про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги, відзначимо, що державна зрада в цілому та у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України характеризується тим, що відповідна норма відповідає історичним традиціям. С. К. Сергієвський доходить висновку, що «історія кримінально-правового захисту держави від злочинів проти неї та, зокрема, встановлення кримінальної відповідальності за державну зраду розпочинається з виникненням на території сучасної України перших державних утворень. … В процесі історичного розвитку, кодифікації та практичного правозастосування у вітчизняному кримінальному праві були сформульовані та законодавчо закріплені поняття «державна зрада», визначені форми об'єктивної сторони, кваліфікуючі ознаки суб'єктивної сторони, види основного та додаткового покарання за цей злочин. Частина цих історичних надбань на сьогодні не включені до чинного кримінального закону, тож цілком

доречним постає питання про можливість їх сучасного інтерпретування та актуалізації в якості діючих норм» [310, с. 62–63].

Н. С. Кончук вважає, що «у рамках історичного екскурсу встановлено, що проблема кримінальної відповідальності за державну зраду була актуальною одвіку. … законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за державну зраду, у 48 сформованому вигляді з'явились у КК УРСР 1960 р. Однак у раніше діючих пам'ятках українського кримінального права не віднайдено законодавчих конструкцій, вартих для відтворення у чинному КК України» [259, с. 47–48]. Оскільки дослідження історичної генези норми про державну зраду не є предметом нашого дисертаційного дослідження, будемо послуговуватися вказаним науковим результатом, отриманим іншими науковцями, який дає підставу стверджувати, що норма у ст. 111 КК відповідає історичній традиції, а тому свідчить про її соціальну обумовленість.

Більше того, нормі про державну зраду в цілому належить, за класифікацією Д. О. Балобанової, до «усталених норма норм кримінального права, які історично були сформовані його доктриною і містять ознаки наступності та узгодженості» [13, с. 36]. Більше того, вказана норма належить до стабільних, оскільки в неї вкрай рідко вносяться зміни та доповнення (принаймні на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства України).

Так, ст. 111 КК змінювалася двома коригуючими законами та викладалася в новій редакції одним таким законом. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» від 08.04.2014 № 1183-VII санкцію ч. 1 ст. 111 КК було викладено в новій редакції та встановлено, що відповідний злочин карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років [360]. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014 № 1689-VII також стосувався коригування санкції ч. 1 ст. 111 КК. Ним додатковим необов'язковим покаранням за державну зраду

передбачено конфіскацію майна [361]. Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03.03.2022 № 2113-IX ст. 111 КК була викладена в новій редакції.

Як зазначено в Пояснювальній записці до самого законопроєкту, ним пропонується у статтях 111 та 113 КК передбачити покарання за державну зраду та диверсію в умовах воєнного стану максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк п’ятнадцять років або довічне позбавленням волі, з обов’язковою конфіскацією всього майна. Також пропонується заборонити будь-яку амністію до осіб, які скоїли державну зраду та диверсію [358]. Попри те, що відповідна норма викладена в новій редакції, як вбачається з її змісту, формулювання складу державної зради у ч. 1 ст. 111 КК залишилося незмінним, що вказує на усталеність норми про державну зраду, яка, своєю чергою, свідчить про її відповідність історичним традиціям та соціальну обумовленість.

Стосовно колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору, то ці норми з’явилися у КК як виклик на новітнім загрозам, з якими стикнулася Україна у результаті повномасштабного вторгнення рф на її територію [353; 357].

Як зазначено в Пояснювальній записці до проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), даний законопроект «покликаний обмежити доступ до зайняття посад, до посад, пов’язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком на 15 років та передбачити інші відповідні покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння. Сама ж норма про

колаборaційну діяльність, як вказано в цій пояснювальній записці, з'явилася у КК як виклик на триваючу збройну агресію РФ, яка триває з 2014 р.» [353].

У Пояснювальній записці до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колаборaційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022) включення норми про пособництво державі-агресору обгрунтовується «збройною агресією рф, яка триває з 2014 р.; наявністю випадків, коли ряд громадян України здійснюють допомогу (пособництво) РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи різні форми підтримки збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які мають бути кваліфіковані як пособництво державі-агресору; випадками, коли причетні до здійснення такої діяльності, продовжують таку діяльність, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій. Відповідно однією з цілей цього законопроєкту було запобігання вчиненню відповідних злочинів та передбачення інші відповідні покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння» [354].

Таким чином, норми про колаборaційну діяльність та пособництво державі-агресору є нормами, що викликані змінами в суспільному житті нашої держави, а за класифікацією Д. О. Балобанової, нормами-новелами, «які безпосередньо (в певній редакції) виникли внаслідок законодавчих інновацій» [13, с. 36].

Як підсумок констатуємо, що статті про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги характеризуються такими властивостями, як відповідність історичним традиціям (надання допомоги у проведенні підривної

діяльності проти України) та відповідність змінам у суспільному житті (надання колаборaційної допомоги та пособництво державі-агресору), а тому за цим показником є соціально обумовленими.

О. О. Пащенко, як зазначалося вище, виокремлює також такі обставини, які обумовлюють кримінально-правову норму, як «наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння» [310, с. 39]. Вважаємо за доцільне об'єднати вказані обставини, оскільки вони є близькими за змістом, та назвати цю узагальнену обставину так: *ресурсна та інституційна спроможність кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам*. На нашу думку, стосовно злочинів проти національної безпеки у формі надання допомоги вказана обставина наявна. Згідно з ч. 2 ст. 216 КПК досудове розслідування у справах про ці злочини здійснюють слідчі органи безпеки. Окрім того, КПК закріплює можливість здійснення спеціального досудового розслідування за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) та передбачає підстави і порядок здійснення такого досудового розслідування (глава 24^1 КПК).

Таким чином, держава передбачила, передусім інституційну спроможність здійснювати досудове розслідування у справах про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги, сконцентрувавши фактично повноваження на здійснення досудового розслідування у межах найбільш компетентного органу, який традиційно спеціалізувався на розслідування справ, що посягають на національні інтереси, а саме на органи безпеки. Під час досудового розслідування злочинів проти національної безпеки у формі надання допомоги виникає необхідність взаємодії слідчих СБУ з іншими правоохоронними органами, а саме з «розвідувальними органами Служби зовнішньої розвідки України, розвідувальними органами Міністерства оборони України, Державної прикордонної служби України, оперативними підрозділами Центрального управління СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, а

також іншими державними структурами. … Необхідність звернення по допомогу до інших правоохоронних відомств і державних структур, виникала з таких питань: одержання необхідної інформації (73 %); взаємний обмін інформацією (63 %); проведення спільних заходів (51 %); виконання доручень (43 %); пошук і виявлення підозрюваного, який переховується, речових доказів, документів, тощо. (37 %); спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій (23 %); спільне планування та вжиття заходів щодо захисту зібраної доказової бази (25 %)» [258, с. 164].

Водночас слід мати на увазі також і те, що ознаки державної зради можуть виявлятися під час здійснення досудового розслідування інших кримінальних правопорушень. Як зазначає Ю. С. Кононенко, «ознаки державної зради досить часто виявляються при досудовому розслідуванні іншого кримінального правопорушення або під час проведення ОРЗ відповідними оперативними та контррозвідувальними підрозділами СБУ з перевірки інформації про причетність підозрюваних до злочину чи із забезпечення його розслідування. Враховуючи специфіку державної зради, а також той факт, що як правило вона вчиняється спільно з іншими особами, які є представниками іноземної держави чи організації протиправні, дії яких могли фіксуватися за допомогою проведення НСРД в іншому кримінальному провадженні, відповідно отримані матеріали НСРД у такому кримінальному провадженні, дозволяють встановити інших осіб, причетних до таких злочинів, протиправна діяльність яких може досліджуватися у іншому кримінальному провадженні» [258, с. 199].

Звісно, процедура досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги, регламентована КПК, має свої недоліки, на що звертають увагу науковці. Так, С. С. Кудінов та Р.М. Шехавцов звертають увагу на те, що «при розслідуванні колабораціонізму особливу увагу необхідно звертати на встановлення: умислу діяльності особи щодо завдання шкоди національній безпеці України; обставин та причин, за яких особа вчинила протиправні діяння

(наявність обставин непереборної сили, що мали вплив на поведінку особи); значення діяльності, що здійснювала особа для забезпечення життєдіяльності на ТОТ; точний час злочинної діяльності (зважаючи на дію кримінального закону у часі); обізнаність особи про протиправність своєї діяльності». Ці науковці також звертають увагу на те, що оцінку зібраним доказам необхідно давати, зокрема, з урахуванням ратифікованих Україною положень МГП [267, с. 348–349].

Окрім виокремлення недоліків здійснення досудового розслідування нбауковці розробляють його методики, спрямовані на те, щоб уніфікувати досудове розслідування у справах про злочини проти національної безпеки, покращити його та спрямувати на досягнення якнайкращих результатів та виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК) [22; 21; 209; 269; 277; 252; 308; 238].

Таким чином, на наш погляд, держава на нормативному рівні передбачила належний механізм ресурсної та інституційної спроможності кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам.

Викладене в цьому підрозділі дозволило встановити, що кримінально-правові норми про злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги є соціально обумовленими, оскільки відповідні норми є соціально корисними, норма про державну зраду, зокрема й у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, відповідає історичним традиціям, а норми про колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору відповідають змінам у суспільному житті, а саме загрозам національній безпеці України у вигляді військової агресії РФ, а також у державі забезпечена ресурсна та інституційна спроможність кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам.

Висновки до розділу 1

Дослідження загальнотеоретичних підходів дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги дозволило дійти таких висновків.

1. Мета заподіяти шкоду національним інтересам України передбачає прагнення особи спричинити суспільно небезпечні наслідки будь-якого характеру для нашої держави (загальна мета) та є обов'язковою для всіх складів злочинів проти основ національної безпеки України. Спеціальна мета передбачається в диспозиціях статей розділу І Особливої частини КК та є окремим проявом загальної мети.

2. Національна безпека держави вважається належно забезпеченою у разі, коли пріоритетно гарантуються національні цінності та інтереси суспільства і держави з урахуванням прав і свобод людини й громадянина. Запропоновано залишити назву розділу І Особливої частини КК у чинній редакції, скоригувавши її так: «Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України», відкинувши пропозицію науковців змінити її на: «Кримінальні правопорушення проти держави».

3. Під злочинами проти національної безпеки України запропоновано розуміти передбачені розділом І Особливої частини КК суспільно небезпечні діяння, вчинені суб'єктом злочину з прямим умислом, що заподіюють шкоду національним інтересам України. Серед указаних злочинів виокремлено ті, що вчиняються у формі надання допомоги ворогу, до яких віднесено: державну зраду у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК); колабораційну діяльність у формах: господарської допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК), військової допомоги (частини 4, 7 ст. 111^1 КК); пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК).

4. Надання допомоги як форма злочинів проти основ національної безпеки характеризується такими ознаками:

1) протиправність – надання допомоги як форма злочинів проти основ національної безпеки України, передбачається у статтях розділу І Особливої частини КК;

2) суспільна небезпека надання допомоги;

3) надання допомоги – це завжди активна поведінка особи (дія);

4) наданням допомоги створюються умови для доповнення та/або компенсації можливостей ворога здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України;

5) двосторонність, взаємодія двох сторін, а саме адресанта (особи, яка надає допомогу) та адресата (особи, яка отримує таку допомогу);

6) наданням допомоги заподіюється шкода національним інтересам України;

7) прямий умисел та мета спричинити шкоду національним інтересам України.

Надання допомоги як форма злочинів проти національної безпеки України – це протиправна умисна суспільно небезпечна дія особи, яка створює умови для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, що містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України, спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України.

5. Кримінально-правові статті про злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги є соціально обумовленими, характеризуючись соціальною корисністю, усталеним характером, відповідністю історичним традиціям (державна зрада) або відповідністю загрозам національним інтересам України у вигляді військової агресії РФ (колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору), ресурсною та

інституційною спроможністю здійснення кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам. Охарактеризовано соціальну корисність норм про злочини проти національної безпеки України у формі надання допомоги шляхом застосування методу аналізу статистичних даних щодо кількості засуджених осіб та призначення покарання протягом 2022–2024 рр за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги (офіційний вебсайт «Судова влада»).

6. Найбільше обмежень щодо застосування пільгових норм Загальної частини КК передбачено для державної зради (ч. 4 ст. 64, ч. 5 ст. 49, ч. 4 ст. 86, ч. 1 ст. 81^1 КК). Запропоновано нормативні обмеження щодо застосування пільгових норм Загальної частини КК (ч. 4 ст. 68 КК, ч. 4 ст. 86, п. 3 ч. 1 ст. 96^3 КК) поширити на всі злочини проти національної безпеки у формі надання допомоги.

РОЗДІЛ 2
НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВОРОНУ ЯК ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Надання допомоги ворогу у проведенні підривної діяльності проти України як форма державної зради (ст. 111 КК України)

Однією з форм державної зради (ст. 111 КК) є «надання громадянином України іноземній державі, іноземній організації та їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Таким чином, відповідна форма державної зради включає такі елементи: 1) предмет протиправної допомоги – підривна діяльність; 2) суспільно небезпечне діяння – надання допомоги; 3) адресант (суб'єкт злочину) – громадянин України; 4) адресат – іноземна держава, іноземна організація або їх представники (ворог)» [224, с. 159].

І якщо практично всі вказані ознаки визначені, то поняття «підривна діяльність», «надання допомоги у проведенні підривної діяльності» - оцінні, оскільки ні в КК, ні в інших нормативно-правових актах вони не роз'яснюються.

Отже, державна зрада у формі, що аналізується, стосується **підривної діяльності**, у здійсненні якої надає допомогу громадянин України ворогу.

Деякі міжнародні документи, які є частиною національного законодавства України, оперують таким поняттям, як «підривна діяльність». Так, у Декларації Генеральної Асамблеї ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, обмеження їх незалежності й суверенітету від 21.12.1965 № 2131 (XX) [215], Декларації Генеральної Асамблеї ООН про зміцнення міжнародної безпеки від 16.12.1970 № 2734 (XXV) [213] та в Декларації Генеральної Асамблеї ООН про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав від 09.12.1981 № 36/103 [214] йдеться про те, що «принцип відмови від

інтервенції та невтручання у внутрішні справи держав включає, зокрема, суверенне та невід'ємне право держави вільно визначати свою власну політичну, економічну, культурну та соціальну системи, розвивати свої міжнародні відносини та здійснювати невід'ємний суверенітет над своїми природніми ресурсами відповідно до волевиявлення свого народу без, у тому числі, підривної діяльності; обов'язки держави утримуватися, зокрема, й від підривної діяльності, яка спрямована проти іншої держави або групи держав, утримуватися від підтримання осіб, які здійснюють підривну діяльність проти третіх держав, а також утримуватися від організації, навчання, фінансування або озброєння політичних та етнічних груп на своїх територіях чи на територіях інших держав з метою здійснення підривної діяльності в інших державах» [214]. При цьому «жодна держава не повинна організовувати, розпалювати, фінансувати, підбурювати чи допускати підривну діяльність, спрямовану на насильницьке повалення конституційного ладу іншої держави, сприяти такій діяльності» [215; 213].

Таким чином, «як випливає з указаних міжнародних документів, підривна діяльність може здійснюватися однією державою проти іншої; спрямована така діяльність проти насильницького повалення конституційного ладу іншої держави; порушує суверенне та невід'ємне право держави вільно визначати свою власну політичну, економічну, культурну та соціальну системи, розвивати свої міжнародні відносини та здійснювати невід'ємний суверенітет над своїми природніми ресурсами відповідно до волевиявлення свого народу» [228, с. 160].

Практично такого ж значення надається поняттю «підривна діяльність» окремими науковцями у складі державної зради. Підривна діяльність переважно асоціюється із заподіянням конкретної шкоди тому чи іншому компоненту національної безпеки, а саме національним інтересам (життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також

безпечним умовам життєдіяльності і добробут її громадян) (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») [344]. Наприклад, О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара вважають, що підривна діяльність вчиняється «з метою підриву чи ослаблення конституційного ладу України, нанесення шкоди суверенітету, територіальній цілісності і недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [14, с. 73; 15, с. 94]. М. І. Хавронюк пише, що «підривною слід визнавати будь-яку діяльність, пов'язану зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом, з втручанням у міжнародну або внутрішню політику України, зі спробою змінити її територію або знизити обороноздатність, з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності України від інших держав тощо» [235, с. 820]. І. Слюсарчук та Н. Варенья відносять до підривної діяльності «зафіксовані належним чином діяння окремих організацій, груп та осіб, зокрема публічних, з формування та створення резонансу в суспільстві, що мають на меті настання негативних наслідків, які прямо або опосередковано завдають шкоду національній безпеці України» [384, с. 225–226].

На думку О. А. Чувакова, «під підривною діяльністю слід розуміти будь-яку діяльність, пов'язану: із спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом (це можуть бути дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча тощо); з утручанням у зовнішню політику України (наприклад, несанкціонований відповідними органами державної влади України розрив дипломатичних чи консульських відносин з іншою державою, зрив важливих міждержавних переговорів або глобальних міждержавних форумів); з утручанням у внутрішню політику (скажімо, організація міжконфесійних, міжетнічних і інших конфліктів, розпалення сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів, фінансування, оснащення чи інше забезпечення незаконних збройних формувань на території України, організація

інформаційної експансії з боку інших держав); із спробою зміни території України (шляхом, наприклад, організації не передбачених Конституцією України референдумів по територіальних питаннях); із спробою знизити обороноздатність України (організація і здійснення диверсій у формі дій, спрямованих на руйнування об'єктів, що мають важливе оборонне значення, прийняття рішень про згортання наукових досліджень у сфері воєнної науки і техніки, свідоме гальмування проведення мобілізаційних планів відповідно до сучасних умов, винахід спеціальних вірусів або внесення їх у комп'ютерні системи з метою утруднення їх роботи чи знищення накопиченої на магнітних носіях важливої для виконання завдань оборони інформації тощо); із створенням умов для діяльності на території України іноземних розвідок (вербування агентури серед жителів України, підбір кандидатів для вербування і завчасний підкуп службових осіб, зокрема тих, що мають доступ до інформації «особливої важливості», підготовка явочних квартир, надання допомоги в придбанні документів прикриття для іноземних розвідників, працевлаштування їх на посаді, пов'язаної з можливістю доступу до конфіденційної інформації); із вжиттям заходів для посилення економічної залежності України від інших держав (ініціювання розриву торгових зв'язків України з іншими державами, підписання від імені України явно економічно невигідних для неї зовнішньоекономічних контрактів, здійснення диверсії у формі дій, спрямованих на руйнування об'єктів, що мають важливе народногосподарське значення) тощо» [432, с. 249–250].

Поняття «підривна діяльність» має й свої судове тлумачення у практиці ККС. Так, у постанові від 06.12.2021, № 756/4855/17 йдеться про те, що у контексті положень ст. 111 КК «підривною діяльністю є дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній,

економічній чи інформаційній безпеці України» [328]. Така правова позиція повторена, зокрема, у постанові ККС від 21.12.2022, № 759/5737/17 [340].

Також у практиці ККС підривною діяльністю визнавалося: інформаційна допомога у вигляді збирання та передачі даних, які становили інтерес для представників іноземної держави (наприклад, даних військового характеру щодо дислокації, чисельності, озброєння, маршрутів пересування сил та засобів ЗСУ та інших військових формувань України, даних щодо об`єктів критичної та цивільної інфраструктури [341; 344; 327; 333; 336; 349; 332; 345; 331; 335; 329; 342]), агітаційна допомога (участь в агітаційному заході на ТОТ) [324], адміністративна допомога (продовження роботи в суді на ТОТ [325; 347]), матеріальна допомога (надання окупаційній владі транспортних засобів з метою доставлення правоохоронців РФ для проведення обшуків у громадян України [338]).

Таким чином, у переважній більшості підривна діяльність констатується у випадку надання інформаційної допомоги ворогу у вигляді збирання та передачі даних, які становили інтерес для представників іноземної держави, що за нормативним описанням підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого ст. 114^2 КК.

Зазвичай під час кваліфікації державної зради у формі надання допомоги у формі підривної інформаційної діяльності суди (йдеться про суди першої інстанції, оскаржені до суду апеляційної інстанції, які не переглядалися судом касаційної інстанції) констатують, що за змістом інформація, яка передавалася на виконання завдання іноземної організації, іноземної держави або їх представників, є рівнозначною змісту інформації, яка є предметом злочину, передбаченого ст. 114^2 КК [81; 416; 119; 422; 183; 418; 92; 398; 96; 411; 185; 403; 138; 423; 108; 409; 37; 31; 392; 93; 407]. 96% з проаналізованих 47 ухвал апеляційних судів, ухвалених у 2025 р., якими залишалися без змін вироки судів першої інстанції, стосувалися саме надання громадянином України інформації саме такого характеру. Переважно в цих судових рішеннях безпосередньо

досліджувалися обставини, пов’язані зі встановленими органом досудового розслідування фактів, що підтверджують не лише наявність контакту громадянина України з представником РФ, а й отримане завдання від такого представника. Наприклад, у вироку Кіровського районного суду м. Кіровограда від 11.03.2025, № 404/9352/23, залишеним без змін ухвалою Кропивницького апеляційного суду від 28.08.2025, безпосередньо досліджено, що обвинувачений у ході особистого листування, отримав на свій номер акаунту в месенджері «Telegram» повідомлення від абонента, який повідомив, що він має відношення до ФСБ РФ [93; 407]; у вироку Галицького районного суду м. Львова від 23.05.2024, № 461/5105/22, залишеним без змін ухвалою Тернопільського апеляційного суду від 04.03.2025, встановлено, що громадянин України передавав інформацію про дислокацію військовослужбовців ЗСУ на виконання завдання громадянина України, який одночасно перебуває в громадянстві рф, який з 2014 р. проживає на території анексованої АРК та є одним із засновників партії «Русский блок» Всеукраїнської організації «Російський рух України» та який перебуває під санкціями Президента України відповідно до Указу Президента України № 184/202 від 14.05.2020, а також діючому оперативному співробітнику ФСБ РФ [37; 415].

Водночас аналіз вироків судів першої інстанції, якими обвинувачені засуджувалися за ст. 114^2 КК, та ухвал апеляційних судів, якими вказані вироки залишені без змін, вбачається, що в окремих з цих судових рішень йдеться про те, що інформація, зазначена ст. 114^2 КК, хоча й передавалася іншим особам (переважно через різноманітні месенджері), однак у них не визначено, що обвинувачений отримував завдання від них, а самі ці особи іменуються у судових рішеннях невстановленими досудовим розслідуванням [63; 410]. В окремих випадках орган досудового розслідування встановлює, а суд першої інстанції безпосередньо досліджує обставини, які вказують на те, що особа, засуджена за ст. 114^2 КК, не лише передавала таку інформацію іншій особі, а й виконувала її завдання. Наприклад, вироком Новомосковського міськрайонного

суду Дніпропетровської області від 09.12.2024, № 755/2607/23, залишеним без змін ухвалою Дніпропетровського апеляційного суду від 16.06.2025 встановлено, що громадянин України, засуджений за ч. 3 ст. 114^2, ч. 2 ст. 15 – ч. 3 ст. 114^2 КК, передавав інформацію відповідного змісту невстановленому представнику держави, що здійснює збройну агресію проти України (повні анкетні данні в ході судового розгляду не встановлено та досудове розслідування стосовно якого здійснюється в іншому кримінальному провадженні) [113; 401].

Таким чином, у багатьох інших судових рішень зазначено, що обвинувачений контактував з представником іноземної держави (РФ), виконуючи його завдання на проведення підривної діяльності проти України, що є характерною ознакою складу державної зради. Відповідно вона повинні кваліфікуватися за ст. 111, а не за ст. 114^2 КК. Тому у разі, коли встановлено такий контакт громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації, у результаті чого громадянин України зібрав та передав інформацію, змістовно визначені у ст. 114^2 КК, його дії слід кваліфікувати не за ст. 114^2, а за відповідною частиною ст. 111 КК. І лише в тому разі, коли громадянин України сам «вийшов» на ворога, якому згодом передає дані, змістовно визначені у ст. 114^2 КК, не виконуючи його завдань, дії такого громадянина України слід кваліфікувати за вказаною статтею. Однак, наголошуємо, що надати однозначну відповідь без з'ясування конкретних обставин, який склад злочину має місце в діях особи – передбачений ст. 111 чи 114^2 КК – неможливо, а фактично розмежувальною ознакою між ними є як наявність контакту громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації, так і факт отримання громадянином України завдання на здійснення підривної діяльності проти України.

У постанові від 24.04.2024, № 743/149/23 ККС обґрунтовано виснував, що «дії, передбачені частинами 1 чи 2 ст. 114^2 КК, вчинені з метою надання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам

інформації щодо переміщення, руху та розташування ЗСУ, підрозділів Державної прикордонної служби та інших військових формувань, мають кваліфікуватися за ст. 111 КК як державна зрада у формі надання допомоги іноземній державі або її представникам у проведенні підривної діяльності проти України, якщо ці дії вчинені громадянином України, а відповідні відомості не є державною таємницею» [342]. Вважаємо такий підхід правильним, оскільки він відображає особливість указаних протиправних дій. У разі, коли обвинувачений установив контакт з представником іноземної держави або такий контакт адресно відбувся навпаки, і вчинив дії, передбачені у ст. 114^2 КК, слід констатувати в його діях ознаки державної зради.

Таким чином, «попри відсутність дефініції поняття «підривна діяльність» у КК, констатуємо, що це поняття має усталений стандарт тлумачення як у теорії кримінального права, так і в судовій практиці. Проте такий стандарт тлумачення оцінних понять «підривна діяльність» та «надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України» тлумачиться динамічно, він доповнюється новими ознаками, необхідними для розмежування відповідної форми державної зради від інших суміжних складів кримінальних правопорушень» [224, с. 161].

Для більш точного описання змісту особливостей підривної діяльності проти України окремі науковці вважають за доцільне уточнити найменування такого явища, вказавши не на підривну, а на розвідувально-підривну діяльність проти України. Зокрема, така пропозиція висловлювалася З. А. Загиней [240, с. 97–98]. На нашу думку, «така пропозиція заслуговує на увагу, оскільки сприяє текстуальному відмежуванню розвідувально-підривної діяльності від власне підривної діяльності (у вузькому розумінні), у процес якої використовується метод підриву з використанням різноманітних матеріалів та речовин (наприклад, хімічних речовин, бойових припасів, вибухових речовин)» [219, с. 160].

Стосовно **надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.** На думку О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари, «надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України може полягати передусім у вчиненні тих дій, які мають ознаки, спільні з пособницькими діями (вербування агентури, підшукання явочних квартир, допомога іноземним суб'єктам у придбанні підроблених документів, надання їм засобів пересування, влаштування на роботу, пов'язану із доступом і допуском до державної таємниці тощо)» [15, с. 82]. Окрім того, надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можливе й шляхом вчинення дій, що підпадають під ознаки самостійних складів кримінальних правопорушень, передбачених в окремих статтях Особливої частини КК (наприклад, надання допомоги в організації диверсій, терористичних актів). На думку цих науковців, «указані дії підлягають кваліфікації за сукупністю ст. 111 та відповідних статей Особливої частини КК» [15, с. 84].

Р. Л. Чорний пише про те, що «…надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України може полягати в будь-яких суспільно небезпечних діяннях (діях або бездіяльності), вчинених громадянином України, що полягають в організаційному, фінансовому, інформаційному, матеріально технічному чи іншому сприянні або усуненні перешкод чи створенні умов діяльності вказаних іноземних суб'єктів проти України» [429, с. 189].

На думку Н. С. Кончук, «надання іноземній державі громадянином України допомоги у проведенні підривної діяльності проти України характеризується широким спектром вчинення суспільно небезпечних дій. Відповідно, навести вичерпний перелік способів надання такої допомоги фактично неможливо. Надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можна назвати загальним способом державної зради, різновидами якої є перехід на бік ворога та шпигунство. Тому очевидно, що третій спосіб державної зради

буде наявним тільки тоді, коли вчиняються такі дії, які не охоплюються першими двома способами» [259, с. 101]. Підтримує таке твердження С. К. Сергієвський. На думку цього вченого, «… для вчинення державної зради в цій формі притаманна висока варіативність суспільно небезпечних дій» [381, с. 108].

Водночас в інших працях наводиться перелік тих дій, в яких найчастіше виражається надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Так, Ю. С. Кононенко на підставі аналізу судових рішень виокремлює такі прояви підривної діяльності проти України: «збір та передання відомостей, що містять службову інформацію; вербування агентури для іноземної спецслужби; вступ громадянина України в агентурні відносини із спецслужбами іноземної державі, і організації або їх представникам; сприяння іноземним розвідникам у придбанні документів прикриття; влаштування на роботу, пов’язану з доступом до державної таємниці; встановлення агентурних відносин з іноземною державою, організацією або їх представникам; навчання в розвідувальній школі; підбір кандидатів на вербування й саме вербування й ін.» [258, с. 85].

Далеко не всі форми, виокремлені цим автором, підпадають під ознаки надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Наприклад, вступ громадянина України в агентурні відносини із спецслужбами іноземної державі, і організації або їх представникам. Сам по собі такий вступ є отриманим завданням від іноземної держави, іноземної організації або їх представників та не може свідчити принаймні про закінчену державну зраду. Адже громадянин України може відмовитися та не надаватиме допомогу у проведенні підривної діяльності проти України, що вказує на вчинення замаху на державну зраду.

Погоджуємося з першим підходом. Вважаємо, що надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України може мати вельми широкий прояв, що залежить від самої підривної діяльності, яку має намір здійснювати

громадянин України на виконання завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представника. Тобто, тлумачення двох оцінних понять «підривна діяльність» та «надання допомоги в її здійсненні» повинно здійснюватися сукупно, а результат тлумачення в цьому випадку буде утворюватися та залежати від конкретних проявів змісту кожного з означених понять.

Як зазначається у постанові ККС від 27.10.2021, № 759/7443/17, «загрози національній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Види підривної діяльності проти України можуть бути різноманітними. Різний вигляд може мати і допомога у проведенні такої діяльності. Вона може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради інших осіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо. Кримінальним законом установлено, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України полягає у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду національній безпеці України» [348].

Отже, підводячи проміжний висновок, вважаємо, що попри відсутність дефініції поняття «підривна діяльність» у законодавстві України, судова практика виробила достатньо стійкий стандарт тлумачення відповідного оцінного поняття, який полягає в тому, що підривною слід вважати діяльність, яка здійснюється іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками, спрямована на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. У разі, якщо така діяльність спрямована на заподіяння шкоди інформаційній безпеці України, і громадянин України передає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, змістовно визначених у ст. 114^2 КК, на виконання завдання іноземної держави, іноземної

організації або їх представників, то дії громадянина України становлять ознаки державної зради. Якщо відповідна інформація надається не на виконання завдання такого представника, то в діях обвинуваченого є ознаки складу злочину, передбаченого ст. 114^2 КК.

Адресатом надання допомоги у складі державної зради чітко названо – іноземну державу, іноземну організацію або їх представників. На думку О. А. Чувакова, державна зрада, яку він відносить до злочинів проти основ зовнішньої безпеки, «характеризується тим, що державна зрада – це своєрідний вид співучасті, за якого громадянин нашої держави сприяє нашим зовнішнім супротивникам, діючи в контакті, зв'язку, взаємодії з ними». На його думку, «інші види злочинів, які посягають на зовнішню безпеку держави, не характеризуються такою властивістю, як спільна ворожа діяльність громадянина України та представників іноземної держави або іноземної організації» [432, с. 228]. Спільність, на наш погляд, є важливою ознакою державної зради, яка може слугувати однією з основних розмежувальних ознак між державною зрадою та іншими суміжними ознаками складів кримінальних правопорушень.

Вище згадувалося, що на сьогодні існують певні проблеми в судовій практиці стосовно розмежування державної зради та складу злочину, передбаченого ст. 114^2 КК. Питанням недосконалості ст. 114^2 КК присвячені праці багатьох науковців, передусім Р. О. Мавчана [287; 288; 290; 291; 289], на чому не акцентуватимемо свою увагу на сторінках дисертації.

Для державної зради у формі, яка характеризується, діяння полягає у наданні допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, а діянням у ч. 3 ст. 114^2 КК є несанкціоноване поширення воєнно значущої інформації. У першому випадку, як вказувалося вище, діяння описано оцінними поняттями, а в другому – конкретизованими, що вказує на фактичну непридатність цієї ознаки для належного розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, оскільки оцінне поняття в такому разі охоплюватиме

конкретизоване, а отже несанкціоноване поширення воєнно значущої інформації включається в надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Саме адресати надання відповідного сприяння є відмінними. Так, адресатом надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України є іноземна держава, іноземна організація або їх представники, а адресатом несанкціонованого поширення воєнно значущої інформації – держава, що здійснює збройну агресію проти України, або її представники, або інші незаконні збройні формування. Тобто, іноземна організація або їх представники не є адресатом отримання воєнно значущої інформації, а тому, вочевидь, дії громадян України, які виразилися в несанкціонованому поширенні воєнно значущої інформації іноземній організації або її представникам повинні кваліфікуватися як державна зрада (ст. 111 КК).

Водночас виникає питання: «Як потрібно кваліфікувати дії обвинувачених, іноземців або осіб без громадянства, які виразилися у несанкціонованому поширенні воєнно значущої інформації іноземній організації або її представникам»? Як шпигунство такі дії можуть кваліфікуватися за певних умов.

По-перше, за умови, що має місце передача або збирання з метою передачі інформації, яка містить державну таємницю, а не її поширення. У теорії кримінального права передача відомостей, що становлять державну таємницю, тлумачиться як «надання будь-яким способом інформації, що містить державну таємницю, яка вважається закінченою з моменту, коли такі відомості перейшли у володіння адресата, а збирання – як особлива форму одержання відомостей, що становлять державну таємницю, різноманітними способами – шляхом викрадення, спостереження з використанням спеціальних електронних засобів фіксування, несанкціонованого підключення до технічних засобів зв’язку, застосування оптичних приладів, що підслухують, пристроїв, фото- відеотехніки, вивідування такої інформації в процесі спілкування із секретоносіями, її копіювання тощо, з метою подальшої їх передачі зазначеним

у законі адресатам» [432, с. 240, 244–245]. Окрім того, зазначається, що «передача таких відомостей може бути усним повідомленням (безпосередньо, телефоном), врученням матеріальних носіїв інформації, зокрема, документів, безпосередньо, через посередників, з використанням тайників або їх пересилання з використанням поштового, електронного зв'язку тощо безпосередньо адресату чи посереднику» [295, с. 87]. Окрім того, немає значення, чи передаються наприклад, оригінали документів чи їх копії, або лише відомості про них (макети, опис технічних систем тощо) [16, с. 205–206].

Поширення інформації у складі злочину, передбаченого ст. 114^2 КК, науковцями розуміється як «передача інформації стороннім особам, публікації у пресі, розповсюдження шляхом повідомлення по телебаченню чи радіо, розміщення фото і відео в мережі Інтернет, недотримання правил збереження інформації, що дало змогу стороннім особам отримати доступ до цієї інформації тощо» [385 , с. 293]. Тобто, С. Сорока не вбачає відмінностей між поширенням, з одного боку, та передачею або збиранням з метою передачі інформації, з іншого боку. Водночас інші науковці вважають, що такі відмінності все ж існують. Так, Р. О. Мовчан зазначає, що «інкримінування цієї норми [*ст. 114^2 КК – Б. Д.*] виключається у разі вчинення інших несанкціонованих дій із такою інформацією: її збирання, зберігання, відмінних від поширення форм використання тощо» [289, с. 327]. Інші науковці також вбачають відмінності між поширенням та іншими діяннями, наприклад, розголошенням інформації. Наприклад, З. А. Загиней-Заболотенко вважає, що «за семантичним значенням поняття «розголошення» є вужчим, ніж поняття «поширення», адже розголошення – це повідомлення інформації хоча б одній сторонній особі, за якого ця особа усвідомлює зміст відомостей, що розголошуються. А поширення – це дії, внаслідок яких ці відомості стають доступними невизначеному колу осіб» [391, с. 29–30]. Такої ж думки дотримується О. П. Горпинюк [212, с. 124].

На наш погляд, немає принципової відмінності між передачею та поширенням інформації. Це випливає, зокрема, є етимологічного значення вказаних слів в українській мові. Так, «поширення» – це «розповсюдження, обнародування інформації, її реалізація у встановленому законом порядку» [23, с. 1098], тоді як «передавати» - «віддавати, подавати, вручати кому-небудь те, що тримають в руках чи беруть в руки // повідомляти кого-небудь про щось // повідомляти про що-небудь, користуючись телефоном, радіо та іншими засобами двобічного зв'язку // поширювати що-небудь за допомогою радіо, телебачення та інших засобів однобічного зв'язку» [23, с. 906]. Тобто, «передачу» та «поширення» інформації зближує те, що в результаті вчинення цих діянь інформація, яка становить державну таємницю або є воєнно значущою, стає відома іншим суб'єктам, у той чи інший спосіб обнародується (оприлюднюється). При цьому поширення стосується виключно таких ситуацій, коли інформація відповідного змісту розповсюджується серед невизначеної кількості осіб, передається їм, зокрема, з використанням різноманітних засобів зв'язку, як-от медіа, телефон тощо, а також в усній формі. Водночас, наголошуємо, що поширення інформації має місце виключно у разі, якщо інформація потенційно може сприйматися багатьма особами без обмежень. Така властивість, на нашу думку, не обов'язково характерна для передачі такої інформації. Як зазначалося вище, передача інформації може мати місце як у випадку її «обмеженого» розповсюдження, воли відбувається контакт «людина» - «людина», яка й стає розпорядником відповідної інформації, так і у разі її поширення серед невизначеної кількості осіб. Тобто, передача інформації може полягати в її поширенні, однак нею не вичерпується, і є ширшим за обсягом поняттям, аніж поширення.

Тобто, якщо виходити саме з такого розуміння поняття «поширення», то вбачається, що кваліфікація за ст. 114^2 КК можлива лише у разі, коли відбувається несанкціоноване поширення воєнно значущої інформації серед невизначеної кількості осіб, а не її передача конкретно визначеній особі.

По-друге, предметом шпигунства є виключно інформація, яка становить державну таємницю. Як випливає зі ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», нею визнається: 1) інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку; 2) її розголошення може завдати шкоди національній безпеці України; 3) віднесено до державної таємниці рішенням державного експерта з питань таємниць; 4) відповідним рішенням установлено ступінь секретності відповідної інформації; 5) інформацію включено до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю [363]. Предметом злочину, передбаченого ст. 114^2 КК (ч. 3), є інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, а також інформація про переміщення, рух або розташування ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом ЗСУ, МОУ, Головним управлінням розвідки МОУ чи СБУ або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тобто, відповідна інформація може й не становити собою державну таємницю.

Тому й дії обвинуваченого, який незаконно поширив воєнно значущу інформацію іноземній організації або її представнику можна кваліфікувати як шпигунство за ст. 114 КК лише у разі, якщо він поширив (та й передав) інформацію виключно того змісту, що зазначений у частинах 1 або 2 ст. 114^2 КК, якщо вона віднесена до державної таємниці у встановленому законом порядку. Якщо інформація визначеного у частинах 1 та 2 ст. 114^2 КК змісту не віднесена до державної таємниці поширюється іноземній організації або її представнику, то кваліфікація в такому разі має здійснюватися за ч. 1 або ч. 2 цієї статті, оскільки в ній не зазначено адресата отримання воєнно значущої інформації. Однак така кваліфікація, яка лише залежала б від формального описання складу

злочину у ст. 114^2 КК та його порівняння з іншими суміжними складами злочинів, зокрема зі шпигунством.

Указані ознаки слід використовувати й для розмежування державної зради (ст. 111 КК) та несанкціонованого поширення воєнно значущої інформації (ст. 114^2 КК). Таке поширення по великому рахунку є нічим іншим, як наданням допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Як вказує Н. С. Кончук, «надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можна назвати загальним способом державної зради, різновидами якої є перехід на бік ворога та шпигунство» [259, с. 179]. З цією точкою зору згодні, з огляду на що вважаємо, що оскільки у ст. 114^2 КК йде мова про несанкціоноване поширення воєнно значущої інформації, то й розмежування вказаного складу злочину слід здійснювати з державною зрадою у формі шпигунства, а не надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Остання форма державної зради може інкримінуватися обвинуваченому лише в разі, коли вчинене не охоплюється спеціальними формами державної зради, зокрема, шпигунством громадянина України.

На відміну від надання допомоги, законодавець не вказує адресатів шпигунства як форми державної зради. Проте, на наш погляд, адресат є обов'язковою ознакою будь-якої форми державної зради, зокрема й шпигунства. Такий висновок випливає з системного тлумачення ст. 111 КК. У ч. 3 цієї статті, формулюючи умови звільнення від кримінальної відповідальності, законодавець однією з обов'язкових називає таку умову, як невчинення громадянином України ніяких дій на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників. При цьому законодавець не передбачає жодних винятків, що такий спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності поширюється виключно на державну зраду у формі надання допомоги. Тому й державна зрада у формі шпигунства також вчиняється на виконання такого злочинного завдання. Водночас алогічним

вбачається введення такої ознаки у тлумачення державної зради у формі переходу на бік ворога. На нашу думку, перехід на бік ворога можливий без попереднього виконання такого злочинного завдання. Наголошуємо, що як надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, так і шпигунство можливе на виконання злочинного завдання, тобто вже після його надання, а не навпаки.

Окремі науковці ігнорують вказану обставину. Так, О. В. Шамара, О. Ф. Бантишев пишуть, що «перехід на бік ворога є закінченим злочином із моменту встановлення контакту громадянина України з органами, організаціями чи представниками військового противника України …оскільки законодавець говорить про звільнення від кримінальної відповідальності громадянина України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників ніяких дій не вчинив, це означає, що з моменту вступу в контакт з означеними особами, з моменту отримання будь-якого завдання від них злочин є закінченим» [15, с. 91, 95].

Таким чином, доходимо висновку, що надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України та шпигунство як форми вчинення державної зради можливі виключно на виконання злочинного завдання ворога, отриманого громадянином України перед вчиненням відповідних протиправних дій. Окрім того, з огляду на те, що в ст. 114^2 КК предметом злочину є воєнно значуща інформація, вказаний склад злочину є суміжним з державною зрадою у формі шпигунства, і первісне розмежування слід здійснювати саме між ними, а не між складом злочину, передбаченим ст. 114^2 КК та державною зрадою у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. При цьому таке розмежування слід здійснювати за тими відмінними ознаками, про які йшла мова вище, а саме за суспільно небезпечним діянням, предметом злочину та адресатами отримання відповідної інформації.

Як вбачається з розмежувальних ознак між державною зрадою у формі шпигунства та складом злочину, передбаченого ст. 114^2 КК, для кваліфікації за

ст. 111 цього Кодексу слід установити попередній контакт (перед вчиненням державної зради) з іноземною організацією, іноземною державою або їх представниками. Установлення такого контакту, а також факт надання завдання державою, що здійснює збройну агресію проти України, або її представниками, або іншими незаконними збройними формуваннями не вимагається для кваліфікації за ч. 3 ст. 114^2 КК, оскільки законодавець в диспозиції цієї статті вказує не на адресатів чи завдання від них, а лише на мету, яка включає можливість «суб'єктивного» постконтакту з державою, що здійснює збройну агресію проти України, або її представниками, або іншими незаконними збройними формуваннями.

Поділяємо точку зору Є. О. Письменського, який вважає, що «ключовою рисою, що дає змогу здійснити належне розмежування, є установлення факту співпраці (передбачає наявність спільної мети, досягнення якої є вигідним для всіх учасників) з представником держави-агресора … . Для забезпечення правильної кваліфікації вчиненого треба було б спочатку встановити формат взаємодії громадянина України з представником держави-агресора; чітко з'ясувати, чи отримував він від нього якісь завдання щодо збирання певної інформації для її подальшої передачі, чітко визначити мету та мотив поведінки правопорушника тощо. Лише отримавши в комплексі ці дані, можна виключити варіант кваліфікації вчиненого як державної зради» [315, с. 285–286]. Без правильного встановлення саме такої обставини неможливо встановити розмежувальних ознак між складами злочинів, передбачених ст. 111 та ч. 3 ст. 114^2 КК, а отже забезпечити правильність кримінально-правової оцінки дій обвинуваченого.

Стосовно адресатів надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України слід зазначити, що переважно іноземна держава розуміється як конкретна держава, незалежно визнання її Україною суверенною та незалежно від дипломатичних зносин [265, с. 58]. Такий підхід підтримується О. Ф. Бантишевим, О. В. Шамарою [15, с. 94], Н. С. Кончук [259, с. 97].

О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара додають, що така держава під час надання їй допомоги громадянином України провадить проти України підривну діяльність як на території України, так і за її межами [15, с. 94]. Іноземна державою, на думку Р. Л. Чорного, це «лише органи влади іноземної держави, уповноважені на здійснення владних функцій і повноважень (міністерства, відомства, дипломатичні й консульські установи, розвідувальні органи та органи правопорядку тощо), за допомогою яких будь-яка держава реалізує свою внутрішню і зовнішню політику [429, с. 205]. На нашу думку, ці два підходи є правильними, оскільки держава як політичне утворення асоціюється передусім з органами влади та консульськими установами, які таку державу представляють у внутрішніх та зовнішніх зносинах.

Іноземна організація – це «будь-яка державна чи недержавна установа, підприємство, об’єднання, орган іншої країни, зокрема, політична партія, релігійна організація, комерційне підприємство, а також міждержавна чи міжнародна організація, зокрема неофіційна, нелегітимна чи злочинна («тіньовий» уряд у вигнанні, міжнародна терористична організація тощо), крім офіційної міжнародної організації, членом якої є Україна, військова, політична, економічна, фінансова, прикордонна чи інша розвідка, організація, зареєстрована в Україні» [299, с. 337–338]. Як слушно зауважує Р. Л. Чорний, іноземна організація не є її органом влади, а також не належить до міжнародних організацій, оскільки орган влади асоціюється не з іноземною організацією, а з іноземною державою, а «визначальною ознакою іноземної організації є її приналежність до певної держави як територіального утворення» [429, с. 207].

Представник іноземної держави або іноземної організації, на думку О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари – це «особа, яка уповноважена виражати інтереси тієї чи іноземної держави (організації) та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням, у тому числі таємним. До таких зокрема можна віднести глав і членів дипломатичних представництв та консульських установ». При цьому, на їх думку, «представником іноземної

організації може бути не тільки іноземець чи особа без громадянства, а й громадянин України» [15, с. 139–140]. Як слушно зауважує Р. Л. Чорний, «визнаня особи представником іноземної держави чи організації повинно виходити з об'єктивного і суб'єктивного критеріїв. Відповідно до цих критеріїв представником іноземної держави або іноземної організації визнається особа, яка є працівником органу державної влади іноземної держави або учасником (членом) іноземної організації, що здійснюють підривну діяльність проти України і вчиняє дії на шкоду Україні, або особа, яка не перебуває у трудових відносинах з органом державної влади іноземної держави і не є учасником (членом) іноземної організації, але усвідомлює, що, діючи за дорученням такого органу чи організації , бере участь у їхній підривній діяльності проти України. Відсутність одного із зазначених критеріїв не дає підстав вважати особу представником іноземної держави або організації. В окремих випадках вказана обставина має важливе значення для кваліфікації» [429, с. 209].

Звісно, якщо вести мову про конкретні форми контактної взаємодії, то вбачається, що громадяни України взаємодіють не безпосередньо з іноземними державами та з іноземними організаціями, а з їх представниками. Тому, з першого погляду, вбачається зайвою вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК на іноземну державу або іноземну організацію. Вважаємо, що така вказівка все ж потрібна. Адже зазначення виключно представника зумовила б труднощі доказового значення, оскільки таке обмеження зобов'язувало б встановлювати в конкретному кримінальному провадженні індивідуалізуючі ознаки представника іноземної держави або іноземної організації, що з огляду на обмеженість процесуальних можливостей для цього було б ускладненим, а то й неможливим. Тому й акцент законодавця на таких адресатах, як іноземна держава, іноземна організація або їх представники робить таку доказовість більш гнучкою, оскільки не зобов'язує збирати докази про індивідуалізуючі ознаки такого представника, а дозволяє обмежитися лише тими доказами, які вказують на попередній контакт громадянина України з представником

іноземної держави або іноземної організації, які надав завдання громадянину України здійснити підривну діяльність проти України. Тому й досить часто у вироках представників іноземних держав або іноземних організацій, щодо яких відсутні докази про встановлення їх індивідуалізуючих ознак називають «невстановлені слідством особи».

Як зазначалося вище, науковці переважно розглядають надання допомоги як загальну форму державної зради, яка охоплює перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і шпигунство [14, с. 60; 206, с. 10; 432, с. 215–216]. Вказана точка зору є слушно. Проте, як зазначалося вище, більшою мірою говорити про спеціальну форму надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можна стосовно шпигунства, яке полягає в інформаційному сприянні іноземній державі, іноземній організації або їх представникам. Перехід на бік ворога, на наш погляд, передує (але не завжди) наданню допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. При цьому виникає питання, як співвідноситься отримання завдання як складова надання допомоги та перехід на бік ворога як самостійна форма державної зради – чи це не одне й те саме. Ураховуючи особливості об’єктивної сторони надання допомоги, вважаємо, що отримання завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників має завуальований характер, є «таємничою», прихованою формою контактної взаємодії громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації. В результаті цього громадянин України, виконуючи таке завдання, надає допомогу у проведенні підривної діяльності проти України. Лише в такому разі отримане завдання є компонентом державної зради у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.

На думку М. І. Хавронюка, «перехід на бік ворога може полягати у вступі на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави (поліції, каральних загонів, розвідки), наданні засобів для вчинення злочинів агентам спецслужб іноземних держав, усуненні перешкод для їх вчинення або наданні

зазначеним агентам іншої допомоги» [299, с. 335]. Вказана точка зору є не зовсім коректною, оскільки цей учений фактично відзначає, що перехід на бік ворога можливий шляхом надання іншої допомоги агентам іноземної держави, іноземної організації або їх представникам. Тобто, фактично ототожнює дві самостійні форми державної зради, не вбачаючи в них відмінностей. Ще більш категоричною є Н. С. Кончук, на думку якої «перехід на бік волога «полягає у наданні громадянином України безпосередньої допомоги іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам» [259, с. 82].

На наш погляд, проаналізувавши судові рішення, в яких громадянину України ставилося у вину вчинення державної зради у формі переходу на бік ворога, вбачається, що сам по собі такий перехід вчинявся відкрито, не приховувався громадянином України. Переважно йдеться про випадки, коли громадянин України на ТОТ продовжив службу, наприклад, у правоохоронних органах чи продовжив здійснювати діяльність судді, або вступив до лав армії держави-окупанта, до правоохоронних органів, створених на ТОТ, чи-то був обраний на «виборах» у незаконні органи влади, наприклад, місцевої, тощо [75; 402; 339; 60; 404; 32; 424; 133; 412].

Окрім того, перехід на бік ворога можливий виключно у разі вчинення такий дій в період воєнного стану або в період збройного конфлікту, тоді як отримане завдання від представників іноземної держави або іноземної організації може бути отримане громадянином України і поза межами таких періодів.

Ураховуючи викладене, вважаємо слушною точку зору Н. О. Антонюк та З. А. Зангиней-Заболотенко, які зазначають, що «добровільне зайняття громадянином України посади, не пов’язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на ТОТ, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресорки (ч. 2 ст. 111^1 КК), або посади, пов’язаної з виконанням таких функцій (ч. 5 ст. 111^1 КК), або посади в незаконних судових або правоохоронних

органах, створених на ТОТ (ч. 7 ст. 111^1 КК), є спеціальним видом переходу на бік ворога в період збройного конфлікту як форми державної зради (ст. 111 КК). Долаючи конкуренцію загальної та спеціальної норм у цьому випадку, дії громадянина України слід кваліфікувати за спеціальною нормою». На підставі цього ці дослідниці роблять висновок, що «здійснення професійної функції громадянином України на посадах, перелічених у диспозиціях частин 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК, не охоплюється складами цих злочинів, лежить поза їх межами, а тому з урахуванням правил кваліфікації такі дії слід додатково кваліфікувати за сукупністю з ч. 2 ст. 111 КК. Саме така кваліфікація, за сукупністю ч. 2 ст. 111 і частин 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК, відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації, зокрема принципу повноти кваліфікації, відповідно до якого кваліфікація повинна бути завершеною та вичерпною» [9, с. 17]. Вважаємо такий підхід правильним та таким, що відповідає сучасному рівню кримінально-правової регламентації підстави відповідальності за державну зраду.

Таким чином, надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України є самостійною формою державної зради, яка характеризується як загальними ознаками надання допомоги як форми вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, так і специфічними ознаками, до яких належить власне підривна діяльність як предмет та саме надання допомоги як діяння. Здійснюючи кваліфікацію за ст. 111 КК, якщо державну зраду було вчинено у формі надання допомоги, необхідно чітко послуговуватися виробленими доктриною кримінального права та судовою практикою (передусім практикою ВС) підходами стосовно встановлення стандарту оцінних понять «підривна діяльність» та «надання допомоги», диференційовано підходити до встановлення відмінностей надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України від інших форм державної зради та інших злочинів, передбачених розділом І Особливої частини КК.

2.2 Надання господарської допомоги як форма колабораційної діяльності (ч. 4 ст. 111[1] КК України)

Надання господарської допомоги є формою колабораційної діяльності у разі провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на ТОТ, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (далі – окупаційна влада). Такі дії караються штрафом до 10 000 НМДГ або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна. Як буде доведено нами у підрозділі 2.3, передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора є формою надання допомоги незаконним воєнізованим формуванням, оскільки спрямоване на ресурсне забезпечення саме таких формувань.

Звернемо увагу на те, чому господарський колабораціонізм було віднесено нами до надання допомоги як форми прояву злочинів проти основ національної безпеки України. У підрозділі 1.1 виокремлювалися істотні ознаки надання допомоги як форми вчинення таких злочинів, серед яких було названо створення відповідних умов для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України, а також двосторонність, взаємодію двох сторін, а саме адресанта (особи, яка надає допомогу) та адресата (особи, яка отримує таку допомогу). Ураховуючи, зокрема, й ці ознаки, наданням допомоги однозначно слід визнавати передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. Водночас провадження господарської діяльності у взаємодії з

окупаційною владою не можна повністю відносити до тих злочинів, що становлять собою надання допомоги, спрямованого на заподіяння шкоди національним інтересам України.

Так, провадження господарської діяльності можна вважати наданням допомоги як формою злочинів проти основ національної безпеки, враховуючи особливості здійснення господарської діяльності обвинуваченим, а також мету такої діяльності. Так, якщо господарська діяльність передбачає надання допомоги окупаційній владі у вигляді послуг, фінансової підтримки для досягнення спільних цілей, то здійснення такої діяльності слід вважати такою, що полягає в наданні допомоги окупаційній владі.

«Надання допомоги», передусім, це не лише здійснення фінансової підтримки або надання матеріальних засобів окупаційній владі, а й інші форми сприяння, які допомагають зміцнювати позиції окупаційної влади на ТОТ. Відповідно, будь-яка господарська діяльність, яка дозволяє такій владі здійснювати контроль над ТОТ може бути розцінена як надання допомоги окупаційній владі. Якщо господарська діяльність передбачає надання послуг або фінансової підтримки окупаційній владі, то це може заподіяти шкоду національній безпеці. При цьому важливим є не лише характер господарської діяльності, а й її мета. Якщо господарська діяльність здійснюється з метою досягнення спільних цілей з окупаційною владою або підтримка її легітимності на ТОТ, то таку господарську діяльність слід визнавати наданням допомоги окупаційній владі. За умов окупації порушення національних інтересів набуває особливої ваги, оскільки будь-яка форма господарської діяльності, яка дозволяє легітимізувати та зміцнити окупаційну владу, посилити її контроль над ТОТ, що, відповідно, підриває національну безпеку України.

Про те, що провадження господарської діяльності на ТОТ повинно визнаватися кримінально протиправним та суспільно небезпечним лише у разі, коло воно набуває форми надання допомоги окупаційній владі, свідчить і формулювання об’єктивної сторони цього складу злочину. Законодавець

передбачив, що не саме по собі провадження господарської діяльності на ТОТ тягне кримінальну відповідальність, а таке провадження, яке здійснюється у взаємодії з окупаційною владою. В українській мові слово «взаємодія» означає «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь» [23, с. 351]. Вбачаємо, що таку взаємодію, яку нормативно закріпив законодавець у ч. 4 ст. 111^1 КК, слід тлумачити й крізь призму надання допомоги окупаційній владі. Тобто, на нашу думку, кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності може наставати лише в разі, якщо надається саме допомога в розумінні створення умов для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. В іншому випадку, коли провадиться господарська діяльність на ТОТ, але допомога окупаційній владі не надається, кримінальна відповідальність наставати не повинна.

Наступна форма господарської допомоги як форми колабораційної діяльності – **провадження господарської діяльності** у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (далі – окупаційна влада). Нагадаємо, що кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності може наставати лише в разі, якщо надається саме допомога в розумінні створення умов для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. В іншому випадку, коли провадиться господарська діяльність на ТОТ, але допомога окупаційній владі не надається, кримінальна відповідальність наставати не повинна.

З аналізу формулювання ч. 4 ст. 111^1 КК виокремимо такі основні ознаки, які характеризують провадження господарської діяльності як надання колаборaційної допомоги та які характеризуватимуться далі: 1) предмет надання допомоги – господарська діяльність; 2) діяння – її провадження; 3) адресат – окупаційна влада, а саме держава-агресор, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, зокрема окупаційна адміністрація держави-агресора; 4) адресант – громадянин України.

Предметом надання допомоги є **господарська діяльність**. ГК, який втратив чинність, визначав зміст цього поняття. Діяльність об'єднань підприємств та юридичних осіб конкретних організаційно-правових форм під час перехідного періоду наразі врегульовано спеціальним Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», що встановлює їхні правові та організаційні основи, в якому поняття господарської діяльності є одним з ключових. Згідно зі ст. 2 указаного Закону, під господарською діяльністю розуміється діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямована на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється з метою одержання прибутку, є підприємництвом. Під некомерційною господарською діяльністю розуміється господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку. Не можуть здійснювати господарську діяльність органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи [371].

Окремі науковці, враховуючи таке формальне визначення поняття господарської діяльності, зазначають, що під провадження господарської діяльності у ч. 4 ст. 111^1 КК підпадає будь-яке постачання товару, виконання робіт, надання послуг таким органам влади (окупаційній адміністрації) або державі-агресору [262, с. 200]. Водночас ці науковці ігнорують як буквальне, так і телеологічне тлумачення кримінального закону, результати якого

полягають в тому, що провадження господарської діяльності обмежене самим законодавцем вказівкою на взаємодію з окупаційною владою. На думку О. К. Маріна, «у взаємодії…» означає форму зв'язку суб'єктів, яка полягає в обов'язковій участі обох у відповідній господарській діяльності (виконання замовлення, об'єднання зусиль чи капіталів, реалізація продукції тощо) та спрямована на досягнення єдиної спільної мети; такою в контексті колаборації є мета спричинити шкоди інтересам України або її союзників (наприклад, установлення та запровадження окупації частини території України, економічне ослаблення України або її союзників, зміцнення економічного потенціалу держави-агресора та ін.)» [281]. Як вважає Є. О. Письменський, «кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором може наставати в тому випадку, коли особа, яка провадить таку діяльність, спрямовує свої зусилля на заподіяння істотної шкоди критично важливим інтересам України у сфері національної (економічної) безпеки. Потенційну або реальну наявність зазначеної шкоди суб'єкти офіційної кваліфікації повинні встановлювати в кожному кримінальному провадженні, розпочатому за ч. 4 ст. 111^1 КК» [311, с. 188].

Цілком поділяємо вказаний підхід. Про це, зрештою, вже зазначалося вище. Нагадаємо, що нами було висловлено пропозицію достатньою межею для підстави кримінальної відповідальності за господарський колабораціонізм визнавати встановлення у вчиненому ознак надання допомоги, іманентною ознакою якої в цьому разі є взаємодія з окупаційною владою обвинуваченого, який здійснює господарську діяльність. Власне наявність такої взаємодії між громадянином України та окупаційною владою свідчить про те, що він надавав допомогу окупаційній владі, доповнюючи її можливості по управлінню на ТОТ. На вказані особливості об'єктивної сторони надання колабораційної господарської допомоги окупаційній владі необхідно звертати увагу слідчим для того, аби не здійснювати кримінальне переслідування особи, яка

здійснювала господарську діяльність на ТОТ, але надавала допомогу окупаційній владі, взаємодіючи з нею.

Провадження господарської діяльності на ТОТ може бути цілком правомірним. Передусім йдеться про випадки, що підпадають під дозволені види діяльності нормами МГП, які регламентують право військової окупації. Це Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.09.1949 (далі – Женевська конвенція) [237], Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) (далі – Додатковий протокол I) [218], від 08.06.1977, IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (далі – IV Конвенція) [5].

Згідно зі ст. 43 «з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо» [5]. Як передбачено в ч. 2 ст. 51 Женевської конвенції, «окупаційна держава не може примушувати до роботи осіб, що перебувають під захистом, яким не виповнилося 18 років, а по досягненню такого віку - лише до такої роботи, яка є необхідною або для забезпечення потреб окупаційної армії, або для забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами або продуктами військових діях. Окупаційна держава не може вимагати від осіб, що перебувають під захистом, застосовувати силу для забезпечення безпеки приміщень, де вони виконують обов'язкову працю» [237]. Як передбачено в ч. 1 ст. 61 Додаткового протоколу I, «на окупованих територіях цивільні організації цивільної оборони отримують від властей сприяння, необхідне для здійснення їх завдань». При цьому згідно зі ст. 61 цього Протоколу, «цивільною обороною» є «виконання деяких або всіх зазначених нижче гуманітарних завдань, спрямованих на те, щоб захистити цивільне населення від небезпек та

допомогти йому усунути безпосередні наслідки воєнних дій або лиха, а також створити умови, необхідні для його виживання. Цими завданнями є: а.1) оповіщення; а.2) евакуація; а.3) надання сховищ та їх улаштування; а.4) вжиття заходів для світломаскування; а.5) рятувальні роботи; а.6) медичне обслуговування, включаючи першу допомогу, а також релігійна допомога; а.7) боротьба з пожежами; а.8) виявлення й позначення небезпечних районів; а.9) знезараження та інші подібні методи захисту; а.10) термінове надання притулку й постачання; а.11) термінова допомога у відновленні й підтриманні порядку в районах лиха; а.12) термінове відновлення роботи необхідних комунальних служб; а.13) термінове поховання трупів; а.14) допомога у збереженні об'єктів, украй необхідних для виживання; а.15) додаткова діяльність, необхідна для здійснення будь-якого з вищезазначених завдань, включаючи планування та організацію, але не обмежуючись ними» [218].

Тобто, діяльність, здійснювана на окупованих територіях, що підпадає під визначені види діяльності, належні до цивільної оборони, належить до роботи, яка є необхідною або для забезпечення потреб окупаційної армії, або для забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами або продуктами військових діях. Це захищені види господарської діяльності на окупованих територіях, здійснення яких гарантується без загрози покарання нормами МГП. Окрім того, не слід забувати про те, що кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності на ТОТ утворює підставу кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК лише у разі добровільного вчинення відповідних дій, тобто у разі відсутності фізичного чи психічного примусу щодо особи.

Стосовно самого **провадження господарської діяльності** як діяння погодимося з М. А. Рубащенком та О. В. Зайцевим, які, дослідивши значення слів «проводити», «провадити» в українській мові, дійшли висновку, що це діяння означає «ведення, здійснення господарської діяльності» [256, с. 313].

Формами провадження господарської діяльності згідно з проаналізованими остаточними рішеннями визнавалися, зокрема, такі: надання консультацій у певній сфері (зокрема, у сфері інформатизації, інтернет-зв'язку) [85; 125], здійснення млинарської [42], аграрної діяльності [148], змішаного сільського господарства, зокрема розведення коней, великої рогатої худоби, свиней, вирощування зернових та бобових культур, насіння олійних культур, а також торгівля кормами [56; 149], постачання та реалізація сільськогосподарської продукції, насіння та добрив на ринок РФ, співпраця з іншими суб'єктами господарювання держави-агресора [53], надання охоронних [90; 417], туристичних послуг, зокрема з перевезення дітей за договорами із державними установами РФ [39], послуг з оренди нежитлових приміщень державним установам РФ [146; 142], пасажирських перевезень та/або їх організація [87; 192; 405; 196; 178], незаконне добування об'єктів тваринного світу (креветки) [61], організація роботи пошти з надання поштового зв'язку [51; 421; 105], постачання лікарських засобів та товарів медичного призначення на ТОТ або на територію РФ [43; 116], товарів за державними контрактами, зокрема, для правоохоронних органів, органів влади РФ [53; 188; 143; 145; 34; 35; 144; 40], товарів на ТОТ або на територію РФ через посередника – підприємство іншої держави [106; 191; 196; 163; 124; 55], налагодження, відновлення та постачання електроенергії [52; 419; 73; 58], здійснення організаційно-розпорядчих повноважень у сфері надання послуг із водопостачання та водовідведення [86], організація дорожніх робіт, облаштування інфраструктури доріг населеного пункту ТОТ [27; 396; 80], виконання будівельних та ремонтних робіт з відновлення зруйнованої інфраструктури населеного пункту на ТОТ [68], контроль за процесом перевезення залізницею та забезпечення роботи залізничних станцій на ТОТ [83], здійснення організаційно-розпорядчих повноважень начальника залізниці на ТОТ [74; 78; 180]. Такий перелік не є вичерпним та може бути розширений з урахуванням фактичних обставин кримінального провадження.

Ознаками здійснення протиправної господарської діяльності на ТОТ в більшості випадків суди визнають такі ідентифікуючі ознаки, як реєстрація, перереєстрація відповідної юридичної особи за законодавством РФ, сплата податків у державний бюджет РФ [125; 191; 405; 147]. Установлення вказаних ідентифікуючих ознак має факультативне значення в аспекті визначення підстави кримінальної відповідальності особи за ч. 4 ст. 111^1 КК. Проте саме по собі оформлення установчих документів юридичної особи за законодавством РФ може вказувати на вчинення обвинуваченим приготувальних дій на вчинення цього злочину та підлягає кваліфікації з посиланням на ч. 1 ст. 14 КК.

Так, як готування до провадження господарської діяльності у взаємодії з незаконними органами влади, створеними на ТОТ, були кваліфіковані дії громадянина України, який розробив і підготував документи для перереєстрації підприємства згідно з «нормативно-правовими актами РФ» були кваліфіковані дії громадянина України вироком Дергачівського районного суду Харківської області від 22.09.2023, № 619/4298/23 [42]. На думку авторів практичного порадника з проблем кваліфікації злочинної колаборації в умовах збройної агресії, «згідно зі ст. 43 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї – Положення про закони і звичаї війни на суходолі, якщо на окупованій території окупант стягує визначені такою державою податки, мита і збори, він здійснює це по можливості відповідно до чинних правил оподаткування та їхньої сфери дії, внаслідок чого на нього покладається обов’язок нести витрати з управління окупованою територією у ту саму міру, як це був зобов’язаний робити законний уряд. Ураховуючи вказане правило, зазначимо, що міжнародне право не розглядає стягнення податків державою-окупантом (відповідно і сплату податків) як незаконну діяльність. Крім того, сплата податків не є господарською діяльністю, оскільки господарська діяльність може провадитись тільки визначеним переліком суб’єктів, а сплата податків покладається на всіх осіб» [249, с. 132].

Погодимося з указаним підходом частково. На наш погляд, сама по собі сплата податків у державний бюджет держави-агресора ще не свідчить про те, що обвинувачений провадив протиправну господарську діяльність. Однак фактичне перерахування таких податків за законодавством РФ є підтвердженням того, що обвинувачений здійснював протиправну господарську діяльність як форму колабораціонізму.

Водночас, чи всі вказані вище види господарської діяльності можна однозначно віднести до таких, що становлять склад злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК? Передусім звернемо увагу на ті види господарської діяльності, які згідно з нормами МГП належать до дозволених на ТОТ під час здійснення її окупації. Це діяльність щодо надання комунальних послуг для населення. Як бачимо, до кримінальної відповідальності притягаються зазвичай керівники комунальних підприємств, які організовували надання комунальних послуг населенню на ТОТ. Укладачі аналітичних звітів стосовно кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність вважають, що «виконання функцій надання медичної допомоги або ж проведення рятувальних робіт неможливе без відповідної організації та забезпечення цієї роботи, тож і без належного виконання обов’язків керівниками медичних установ та начальниками відповідних підрозділів рятувальних служб. За відсутності інших дій, які становлять загрозу національній безпеці, притягнення таких осіб до відповідальності за організацію функцій життєзабезпечення на окупованій території також варто розглядати як таке, що не відповідає нормам МГП» [25, с. 32; 203, с. 31].

Водночас З. А. Загиней-Заболотенко диференційовано підходить до вирішення питання про те, чи слід притягати до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК громадянина України, який надавав, наприклад, комунальні послуги населенню в умовах окупації чи організовував наданням таких послуг. На її думку, «… якщо громадянин України не займав жодної керівної посади на певному підприємстві чи у товаристві, що було створено на окупованій

території, а продовжив здійснювати свої трудові функції, виконуючи звичні роботи, пов’язані з необхідністю вижити в умовах окупації, у межах яких не здійснювалося забезпечення діяльності держави-агресора чи її окупаційної адміністрації, не можна відносити до протиправної діяльності та кваліфікувати за ч. 4 ст. 111^1 КК» На думку цієї дослідниці, виконання такої трудової функції, здійснюється в межах реалізації права на працю, яке гарантується міжнародними документами, зокрема, МГП, та законодавством України, а тому є правомірним [241, с. 107]. З. А. Загиней-Заболотенко вважає, що про наявність саме колабораціонізму може вказувати «як ініціативність обвинуваченого у зайнятті відповідної керівної посади, що може свідчити про те, що особа має намір співпрацювати з державою-агресором та її окупаційною владою. Більше того, якщо в матеріалах кримінального провадження є дані, які свідчать про те, що перед призначенням на відповідну посаду, обіймаючи яку обвинувачений провадив господарську діяльність, засуджений ніде не працював, це може вказувати на те, що має місце колабораціонізм» [241, с. 108].

Загалом поділяємо вказаний підхід, який полягає в необхідності диференційованого підходу під час кваліфікації вчинених дій громадянином України, що полягають у здійсненні господарської діяльності. При цьому провадження дозволених нормами МГП видів господарської діяльності, пов’язаних із життєзабезпеченням населення окупованої території, само по собі повинно виключати кримінальну відповідальність за ч. 4 ст. 111^1 КК. При цьому така діяльність, на наш погляд, включає як діяльність з безпосереднього надання, наприклад, комунальних послуг, так і виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій на таких підприємствах. Однак, на нашу думку, це не є імунітетом від притягнення громадян України до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК у тому разі, коли встановлено факт взаємодії обвинуваченого з представниками окупаційної влади, тобто факт надання такій владі допомоги.

Тобто, ще раз наголосимо, що, вирішуючи питання про притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК, слід встановити, що здійсненням господарської діяльності на ТОТ обвинувачений надавав допомогу окупаційній владі, взаємодіючи з її представниками. Якщо ця обставина не встановлена під час досудового розслідування, то відсутні підстави для притягнення громадян України до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК.

Адресатом надання допомоги у тому випадку, що розглядається, є **окупаційна влада, а саме держава-агресор, незаконні органи влади, створені на ТОТ, у тому числі окупаційна адміністрація держави-агресора**. Тобто, коло таких адресатів чітко визначене та не підлягає довільному тлумаченню.

Як передбачено в Положенні про порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, затв. постановою Правління НБУ 24.12.2015 № 926 (в ред. постанови Правління НБУ від 22.12.2018 № 150), «держава-агресор – це держава, що здійснює/здійснювала збройну агресію проти України в значенні, наведеному в ст. 1 Закону України «Про оборону України» (п. 3 ч. 4 Положення) [320]. Ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII, до якого відсилає вказане Положення, закріплює, що «збройна агресія – це застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: а) вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; б) блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав; в) напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України; г) засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти

застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах 5–7 цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях; д) дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах 5–8 цієї статті; е) застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів» [369].

Агресією, відповідно до Резолюції ООН 3314 від 14.12.1974, є «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом ООН» [26]. Таке визначення дозволяє сформулювати наступне поняття держави-агресора – це держава, яка застосовує збройну силу проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом ООН.

Держава-агресор (держава-окупант), як передбачено в п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX, це «держава, визнана ВРУ державою-агресором або державою-окупантом» [367]. Зверненням ВРУ до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв’язку з проведенням РФ незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, АРК та міста Севастополя, схвалене постановою ВРУ 29.09.2023 № 3387-IX визначено державою-агресором саме РФ [245].

У проєкті КК передбачено, що держава-агресор – це «держава, яка здійснює збройну агресію проти України, а також збройне формування

держави-агресора та її органи поліції, окупаційна адміністрація держави-агресора, підконтрольний державі-агресору самопроголошений орган, який узурпував виконання владних функцій на тимчасово окупованій території України» (п. 1 ст. 9.1.1) [375]. Тобто, в проєкті КК держава-агресор має широке значення, включаючи не лише державу як політичне утворення саме по собі, а й ті формування та органи, які підконтрольні державі-агресору, зокрема й органи самопроголошених суб'єктів, підконтрольних та керованих державою-агресором (у сучасній ситуації нашої держави – «влада «ЛНР» та «ДНР»).

Доходимо висновку, що поняття «держава-агресор» у КК не роз'яснюється. Однак з огляду на зміст слів, що утворюють цей вираз («держава», «агресія») вважаємо, що це держава, яка застосувала агресію проти України. Поняття збройної агресії міститься у ст. 1 Закону України «Про оборону» (наводилося вище), а також може бути встановлено в загальному вигляді відповідно до Резолюції ООН 3314 від 14.12.1974. Безсумнівно, що з огляду, зокрема, й на звернення ВРУ від 29.09.2023 № 3387-IX, державою-агресором на сьогодні є РФ.

Вказівка на державу-агресора як на адресата надання господарської колаборaційної допомоги, як і у випадку вказівки на іноземну організацію у складі державної зради є досить таки умовним. Адже зрозуміло, що обвинувачений безпосередньо не взаємодіє з державою-агресором, а лише з її представниками. Однак така вказівка в диспозиції ч. 4 ст. 111^1 КК є доречною, оскільки це дозволяє не встановлювати конкретних представників окупаційної влади, з якими взаємодіяв громадянин України (мається на увазі їх індивідуалізуючі ознаки), а обмежитися доведенням фактів надання допомоги обвинуваченим окупаційній владі.

Незаконні органи влади, створені на ТОТ, у тому числі окупаційна адміністрація держави-агресора, на думку М. І. Хавронюка, це «будь-які квазі-органи влади, створені РФ на окупованих територіях України» [425]. Як передбачено у п. 6 ч. 1 ст. 1^1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод

громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII, окупаційна адміністрація РФ – це «сукупність державних органів і структур РФ, функціонально відповідальних за управління ТОТ та підконтрольних РФ самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на ТОТ та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на ТОТ України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг» [364].

Питання про адресатів надання допомоги порушувалося в окремих кримінальних провадженнях адвокатами на обґрунтування своїх апеляційних та/або касаційних вимог. Так, вироком Дзержинського районного суду м. Харкова від 26.07.2023 громадянина України (перший обвинувачений) визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК, а другого обвинуваченого, громадянина України, за ч. 2 ст. 111-1 КК [52]. Ухвалою Харківського апеляційного суду від 27.05.2024 вирок суду першої інстанції змінено, виключено з мотивувальної частини вироку посилання на показання свідка, в решті вирок залишено без змін [419].

Перший обвинувачений, як встановлено місцевим судом, «добровільно надав згоду представникам окупаційної адміністрації РФ на призначення на керівну посаду «начальника Ізюмського РЕМ Харківобленерго» у структурі окупаційної адміністрації держави-агресора, що створена представниками держави-агресора РФ на тимчасово окупованій території м. Ізюма Харківської області. Другий обвинувачений добровільно надав згоду представникам окупаційної адміністрації РФ на призначення на посаду майстра розподільчих мереж Ізюмського РЕМ АТ «Харківобленерго», створеного на ТОТ» [52].

В апеляційній скарзі, поданій захисником на вирок суду першої інстанції, акцентовано увагу на тому, що у ньому не зазначено, до складу якої структури окупаційної адміністрації держави-агресора, створеної на ТОТ, увійшло

підприємство, де працював другий обвинувачений. Окрім того, він посилається на Женевську конвенцію, яка не містить заборони населенню на продовження роботи на окупованих територіях та вказує, що що підприємство, де працював обвинувачений, є юридичною особою приватного права та суб'єктам господарської діяльності, сам обвинувачений не є посадовою особою, яка наділена організаційно-розпорядчими функціями, а виконував свої обов`язки відповідно Інструкції, як до окупації, та під час окупації [419].

Подаючи касаційну скаргу, захисник першого обвинуваченого вказав, що в цьому кримінальному провадженні не підтверджено доказами добровільності обвинуваченого на співпрацю з окупаційною владою. «Відсутні будь-які докази на підтвердження наявності добровільної згоди обвинуваченого окупаційній владі РФ на призначення його на керівну посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у структурі окупаційної адміністрації держави-агресора. Захисник другого обвинуваченого у касаційній скарзі вказав, що суди попередніх інстанцій допустили неправильне тлумачення інкримінованої обвинуваченому ч. 2 ст. 111^1 КК, невірно тлумачили поняття, відображені в диспозиції цієї статті, а саме: «незаконний орган влади, створений на ТОТ України», «окупаційна адміністрація держави-агресора», «посада в незаконному органі влади, створеному на ТОТ України» [341].

ККС, скасувавши рішення судів першої та апеляційної інстанцій та призначивши розгляд справи в суді першої інстанції, вказав, зокрема, що в аспекті доведення винуватості за пред'явленим обвинуваченням, апеляційний суд не дав належної оцінки та не навів переконливих мотивів до відхилення доводів сторони захисту про недоведеність обвинувачення, за яким обвинувачені займали під час окупації посади в Ізюмському РЕМ АТ «Харківобленерго», яке, як зазначала сторона захисту, не входило до складу окупаційної адміністрації, адже є структурним підрозділом АТ «Харківобленерго», яке створено і діє на території України [341].

Новим вироком Дзержинського районного суду м. Харкова від 03.04.2025, № 638/6886/22 обвинуваченого було засуджено за ч. 4 ст. 111^1 КК. У ньому так і не було встановлено ту обставину, на яку акцентував свою увагу ККС у постанові, яка наводилася вище [50].

Таким чином, з огляду на наведений приклад, а також ураховуючи нормативне формулювання господарського колабораціонізму (ч. 4 ст. 111^1 КК), у конкретному кримінальному провадженні потрібно встановлювати, кому саме з адресатів, передбачених у ч. 4 ст. 111^1 КК, обвинувачений надавав допомогу та в чому саме така допомога виявилася через доведення взаємодії обвинуваченого з представниками окупаційної влади.

Ще на одну обставину слід звернути увагу. Окупаційною владою у ч. 4 ст. 111^1 КК названо незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційну адміністрацію держави-агресора, до якої законодавцем віднесено, зокрема, органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг [364]. Як вбачається з аналізу багатьох вироків, ухвалених за ч. 4 ст. 111^1 КК, обвинувачені співпрацювали та взаємодіяли з приватними підприємствами. Наприклад, вироком Луцького районного суду Волинської області від 10.05.2023, № 161/5698/23 засуджено громадянина України, директора ТОВ «Вікторія», налагодив поставку «циліндричних роликів» на територію РФ через посередників, європейське підприємство, на адресу російської компанії «ООО "Ривелт"», що перебуває під юрисдикцією РФ [106]. Приклад таких вироків можна продовжити.

Як зазначають М. А. Рубащенко та І. В. Яковюк, «простежуване в судовій практиці віднесення до кола цих суб'єктів також і приватних підприємств, установ і організацій, що не представляють державу-агресора, а лише є її резидентами, є наслідком поширювального тлумачення, яке, однак, залишається небезспірним». Ці науковці також зауважують, що «історично економічний колабораціонізм, зокрема в період Другої світової війни, був чи не найменш

переслідуваним з усіх видів колаборації з окупантом» [256, с. 446]. Колектив авторів практичного порадника з проблем кваліфікації злочинної колаборації в умовах збройної агресії також вважають, що «у контексті ч. 4 ст. 111–1 КК вираз «у взаємодії з державою-агресором» не є тотожним виразу «у взаємодії з суб'єктом господарювання держави-агресора», оскільки на відміну від органів влади суб'єкти господарювання не є виконувачами функцій та офіційними представниками держави-агресора. Тому в кожному випадку до визначення взаємодії суб'єкта господарювання з державою-агресором необхідно підходити виважено та об'єктивно оцінювати всі істотні обставини справи» [249, с. 131].

Поділяємо такий підхід та вважаємо, що співпраця громадян України з приватними підприємствами на території РФ не можуть підпадати під ознаки складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК. Принаймні за наявності чинного формулювання цієї частини статті. Адже з буквального тлумачення формулювання адресата надаваної допомоги вбачається, що органи, організації, підприємства та установи, про яких йде мова в контексті розуміння окупаційної адміністрації РФ, повинні належати до апарата держави, входити в державний сектор держави-агресора, тим самим маючи повноваження представляти цю державу. Адже законодавець у диспозиції ч. 4 ст. 111^1 КК вказав, що адресатом надання господарської колабораційної допомоги є незаконні органи влади, створені на ТОТ, *у тому числі* [*виділено нами – Б. Д.*] окупаційну адміністрацію держави-агресора. «У тому числі» означає «серед інших» або «включаючи» і вживається для виділення конкретних елементів у більш широкому за обсягом понятті. Словосполучення «у тому числі» вважається канцелярським та запозиченим, тому його рекомендовано замінювати стилістично кращими українськими відповідниками, такими як «зокрема», «серед інших» або «навіть».

Тим не менше, навіть неправильне вживання словосполучення «у тому числі» вказує, що законодавець акцентував увагу на тому, що окупаційна адміністрація держави-агресора, до якої віднесено на нормативному рівні

органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг [364], є частиною більш широкого поняття – «незаконний орган влади, створений на ТОТ». Тому органи, організації, підприємства та установи належать, на наш погляд, до окупаційної влади держави-агресора лише в тому разі, коли вони здійснюють свою діяльність у державному секторі економіки держави-агресора, представляючи тим самим інтереси РФ. Приватні юридичні особи, які діють за законодавством держави-агресора, до окупаційної адміністрації держави-агресора не належать, і взаємодія з ними громадянина України, який здійснює господарську діяльність, не може утворювати складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК.

Ще одним аспектом, який важливо з'ясувати для встановлення підстави кримінальної відповідальності за ст. 111^1 КК, полягає у визначення місця вчинення колабораційної діяльності в цій формі, оскільки місце вчинення цього злочину як таке в диспозиції цієї частини, як і в диспозиціях багатьох інших частин ст. 111^1 КК не передбачено. Тому виникає питання про те, чи може бути вчинено колабораційну діяльність у формі провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною владою лише на тимчасово окупованій території.

Аналіз остаточних судових рішень за ст. 111^1 КК дозволяє зробити висновок, що зазвичай саме на тимчасово окупованій території можливим є вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК. Водночас згідно з окремими судовими рішеннями провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною владою констатувалося у випадку, коли самі по собі протиправні дії були вчинені на території України [43; 106; 196; 116; 191; 163; 124; 55]. Наприклад, вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 21.11.2024, № 755/19911/24 дії громадянина України були кваліфіковані за ч. 4 ст. 111^1 КК, а сам він визнаний винуватим та засудженим у тому, що, працюючи бухгалтером ТОВ «Транспортна компанія «Транснафта», перебуваючи на

території України, за попередньою змовою з іншою особою, організувала поставку бітумної продукції з РФ до України через посередника в Туреччині. Дії включали укладання договорів, звітування про транзакції та підготовку фінансових документів, що сприяли економічним інтересам держави-агресора [53]. Вироком Галицького районного суду м. Львова від 22.04.2024, № 461/2964/24 за ч. 4 ст. 111^1 КК кваліфіковано дії двох громадян України, які, перебуваючяи на території України, продовжуючи господарську діяльність із російською компанією «ООО ТД Национальные Технологии», укладали з нею контракти, здійснювали постачання віброізоляційних матеріалів російського виробництва до України та країн ЄС [36].

Водночас, згідно з правовою позицією ККС, «іманентною ознакою всіх кримінальних правопорушень, які становлять колаборацйну діяльність, є наявність сталих зв’язків суб`єкта цих правопорушень із відповідною окупованою територією, поза межами якої явища колабораціонізму існувати не може. У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв’язків із ТОТ, навіть якщо така особа є громадянином України, але при цьому проживає в інших місцевостях, такі діяння не є колаборацйною діяльністю за своєю суттю. … Взаємодія з ворогом може бути дистантною, що є специфічною рисою насамперед інформаційних діянь, вчинення яких на шкоду Україні є можливим як на ТОТ, так і на території, що підконтрольна Україні, чи взагалі закордоном. Але навіть визнання можливості безконтактної взаємодії з ворогом, не повинно змінювати соціально-правової природи колаборацйної діяльності як такої, що як явище існує лише на окупованих територіях» [323].

Хоча такий правовий висновок ККС стосується справи, в якій здійснювалося розмежування між суміжними складами кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111^1 та 114^2 КК, однак все ж він впливає на всі без винятку форми колаборацйної діяльності.

Як уже зазначалося вище, на наше переконання, визначення ознак будь-якої форми колаборацйної діяльності загального характеру (тобто ознак,

притаманних будь-якій формі колаборaційної діяльності), навіть тих, які є латентними, як-то громадянство суб'єкта злочину, повинно здійснюватися з урахуванням загального підходу до визначення колаборaціонізму. До таких загальних ознак належить і місце вчинення колаборaційної діяльності. У теорії кримінального права має місце підхід, відповідно до якого «злочини, вчинені на ТОТ, вважаються такими, що вчинені на території України. Оскільки ТОТ є невід'ємною частиною території України, то перевезення відповідних предметів з підконтрольної Україні території на ТОТ не може визнаватися контрабандою. Наразі – це лакуна у кримінальному законодавстві» [378, с. 202]. Погодитися з таким підходом можемо частково. Вочевидь, така точка зору була обумовлена тим, що висловлювалася Т. В. Родіоновою у 2018 р., до повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Водночас зараз вчинення протиправних дій на ТОТ набуває важливого диференціюючого значення, оскільки від цього залежить кваліфікація дій обвинуваченого за відповідною статтею Особливої частини КК.

Як обґрунтовано пропонує Т. В. Родіонова, «місце вчинення злочину – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію (у тому числі й рухому територію), *де суб'єкт під час перебування на ній вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність*» [378, с. 23]. Поділяємо вказаний підхід та вважаємо, що визначення місця вчинення злочину повинно залежати саме від того, де перебував суб'єкт під час вчинення суспільно небезпечного діяння, а не від місця настання суспільно небезпечних наслідків.

Відповідно укладення контрактів громадянами України на території України з контрагентами з РФ повинно визнаватися таким, що вчинено на території України.

Як вже було зазначено вище, місце вчинення дій, які підпадають під котрусь форму колаборaційної діяльності, належить до загальних ознак колаборaційної діяльності та повинні залежати від загальних властивостей

колаборaціонізму як суспільного явища, яке загалом в історичному аспекті вчинялося громадянами держави, територія якої була окупована саме на таких окупованих територіях.

Таким чином, доходимо висновку, що обов'язковою ознакою будь-яких форм колаборaційної діяльності, зокрема й тієї, що передбачена у ч. 4 ст. 111^1 КК, є місце вчинення злочину – ТОТ.

Проте не слід забувати, що дистанційне вчинення колаборaційної діяльності можливе, про що свідчить аналіз судової практики за ч. 4 ст. 111^1 КК. І така поведінка не повинна залишитися поза сферою кримінально-правового реагування. Враховуючи те, що законодавець включенням у КК нової статті 111^2 (пособництво державі-агресору) фактично диференціював кримінальну відповідальність за колаборaційну діяльність, вважаємо за необхідне передбачити у ст. 111^2 КК таку розмежувальну ознаку зі ст. 111^1 цього Кодексу (яких на сьогодні обмаль), як місце вчинення злочину. Зокрема, у ч. 4 ст. 111^1 КК слід передбачити кримінальну відповідальність за провадження господарської діяльності на ТОТ у взаємодії з окупаційною владою, а в ст. 111^2 цього Кодексу встановити відповідальність за пособництво державі-агресору, вчинене на території, яка не належить до ТОТ.

Ураховуючи викладене, доходимо висновку, що провадження господарської діяльності як форма колаборaційної діяльності та вид надання допомоги як форми вчинення злочинів проти основ національної безпеки, може мати місце виключно у випадках встановлення взаємодії суб'єкта злочину з окупаційною владою, що проявляється у вигляді надання допомоги такій окупаційній адміністрації. При цьому встановлення ознак надання допомоги є вкрай важливим, оскільки дозволяє розмежувати злочинне та правомірне провадження господарської діяльності.

2.3 Надання військової допомоги як форма колаборaційної діяльності (ч. 7 ст. 111[1] КК України)

У ч. 7 ст. 111[1] КК передбачено кримінальну відповідальність за добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Такі дії караються позбавленням волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Таким чином, фактично у цій частині статті встановлено відповідальність за такі різні форми надання військової допомоги представникам ворожої сторони: 1) добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ; 2) добровільна участь громадян України в збройних формуваннях держави-агресора; 3) надання таким формуванням [*незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ та/або збройним формуванням держави-агресора* – виділено нами Б.Д.] допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

На нашу думку, вказані вище форми колаборaційної діяльності належать до тих, які вчиняються у формі надання допомоги, оскільки характеризується виокремленими ознаками, характерними для поняття «надання допомоги», що характеризувалися у підрозділі 1.1 цієї праці.

2.3.1 Добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території

У теорії кримінального права проблема кримінальної відповідальності за надання допомоги у проведенні підривної діяльності у формі добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, після повномасштабного вторгнення РФ фрагментарно досліджуються науковцями у межах кримінально-правової характеристики державної зради (ст. 111 КК), колабораційної діяльності (ст. 111^1 КК), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань чи груп (ст. 260 КК). Зокрема, так чи інакше відповідна проблема була предметом уваги І. В. Бердник, М. С. Бондаренко, М. Б. Головка, О. О. Дудорова, О. О. Кравчука, Н.С. Кончук, В. В. Кузнецова, В. А. Мисливого, Р. О. Мовчана, Ю. В. Орлова, Є. О. Письменського, В. А. Робака, С. К. Сергієвського, М. Сийплокі, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, О. А. Чувакова, А. Ю. Швед та інших. Водночас попри, на перший погляд, увагу до проблеми, що ставиться в цій праці, все ж доводиться констатувати, що публікації науковців мають або фрагментарний характер, або в них висвітлюється питання про відповідальність колаборантів, які беруть участь у діяльності воєнізованих або збройних формувань, створених на ТОТ, без урахування системного аналізу судової практики.

До 24.02.2022 кримінально-правова оцінка дій учасників воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом, була варіативною. Наприклад, такі дії кваліфікувалися за ст. 260 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за участь у діяльності не передбачених Законами України воєнізованих формувань (ч. 1) або збройних формувань (ч. 2). Наприклад, вироком Сєвєродонецького міського суду Луганської області від 30.09.2021, № 428/8723/21 громадянина України, який добровільно вступив та брав участь

в одному зі структурних підрозділів «народної міліції ЛНР», було засуджено за участь у незаконному збройному формуванні (ч. 2 ст. 260 КК). Цей вирок в апеляційному порядку не оскаржувався [136].

Окрім того, участь громадян України у складі незаконних воєнізованих/збройних формувань ідентифікувалася судами України за ст. 258^3 КК, в якій передбачається кримінальна відповідальність за участь у діяльності терористичних організацій (зокрема, «ЛНР» або «ДНР»). Визнання «ЛНР» та «ДНР» терористичними організаціями було однозначно сприйняте практикою після формулювання правової позиції ВС у постанові від 05.07.2018, № 225/6151/15-к, відповідно до якої для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 258^3 КК існування окремого судового рішення, рішення органу законодавчої чи виконавчої влади про визнання організації терористичною не вимагається [326]. Наприклад, згідно з вироком Соснівського районного суду м. Черкаси від 15.11.2021, №712/5682/20, який в апеляційному порядку не оскаржувався, дії громадянина України, який добровільно вступив та брав участь на посаді командира «окремого кулеметного взводу 1-го мотострілецького батальйону 4-ї окремої мотострілецької бригади 2-го армійського корпусу народної міліції ЛНР», було кваліфіковано за ч. 1 ст. 258^3 КК як участь в терористичній організації «ЛНР» [150]. Отже, згідно з цими двома вироками громадяни України брали участь в одному й тому ж незаконному збройному формуванні – «народній міліції ЛНР», але в його різних структурних підрозділах. Однак у першому випадку судом було акцентовано увагу власне на участі в такому формуванні, а в другому – на тому, що це формування є частиною терористичної організації «ЛНР».

У цьому контексті варто згадати правову позицію, сформульовану ВС у постанові від 27.05.2020, № 296/2803/16-к, відповідно до якої участь особи у непередбаченому законом збройному формуванні терористичної організації (наприклад, у силовому блоці терористичної організації «ДНР») підлягає

кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 258-3 та 260 КК [346].

Ще одним спорадичним варіантом кваліфікації участі громадян України в діяльності не передбачених законом воєнізованих/збройних формувань до 24.02.2022 було інкримінування їм державної зради (ст. 111 КК). Наприклад, вироком Приморського районного суду м. Одеси від 27.09.2021, № 522/11502/21 дії громадянина України, який брав участь у діяльності «міністерства державної безпеки ДНР», було кваліфіковано за ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 258^3 КК [128].

Після 24.02.2022, коли повномасштабне вторгнення РФ на територію України поставило перед всім Українським народом нові виклики, пов'язані з необхідністю відсічі збройної агресії держави-окупанта, виникла гостра потреба змінювати в екстреному порядку кримінальне законодавство України. 03.03.2022 було прийнято Закон України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який набрав чинності з 15.03.2022 (далі – Закон № 2108-IX) [359]. Цим Законом КК було доповнено новою ст. 111^1, в якій передбачається кримінальна відповідальність за різні форми колабораційної діяльності. Однією з форм цього злочину визначено добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ (ч. 7).

Тобто на сьогодні маємо «подібне формулювання цієї форми колабораційної діяльності до однієї з дій, передбачених ст. 260 КК. При цьому можна виявити такі текстуальні відмінності між ними: у ч. 7 ст. 111^1 КК підкреслюється добровільна участь громадян України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, тоді як такий акцент у частинах 1 та 2 ст. 260 відсутній; участь згідно з ч. 7 ст. 111^1 КК повинна мати місце у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, а в частинах 2, 3 ст. 260 КК передбачено кримінальну відповідальність за участь в не передбачених законами України воєнізованих/збройних формуваннях, при

цьому немає значення, чи створено таке формування на ТОТ; суб'єктом у ч. 1 ст. 111^1 КК названо громадянина України, а в частинах 2 та 3 ст. 260 КК ця ознака не передбачена. На відміну від ст. 260 КК, в якій диференційовано кримінальну відповідальність залежно від виду формування, не передбаченого законами України – воєнізованого (ч. 2) або збройного (ч. 3), у ч. 7 ст. 111^1 КК така диференціація не здійснюється» [224, с. 142].

«Попри текстуальні відмінності багато вказаних ознак все ж є тотожними. Наприклад, не передбачене законами України воєнізоване/збройне формування і є незаконним. Окрім того, у ч. 7 ст. 111^1 КК передбачено більш суворе покарання порівняно з частинами 2 та 3 ст. 260 КК. Так, участь у не передбаченому законами України воєнізованому формуванні карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 2 ст. 260 КК), участь у не передбачених законами України збройних формуваннях карається позбавленням волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 3 ст. 260 КК), а участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої (ч. 7 ст. 111^1 КК)» [224, с. 142].

Яким чином на появу такої форми колабораційної діяльності, як участь громадянина України в незаконних ТОТ, та виникнення потенційної нормативної конкуренції кримінально-правових норм, передбачених ч. 7 ст. 111^1 та частинами 2, 3 ст. 260 КК, відреагувала наукова спільнота?

На думку М. В. Кузнєцова та М. В. Сийплокі, склад злочину, передбачений ч. 7 ст. 111^1 КК, є спеціальними по відношенню до складів злочинів у частинах 1, 2 ст. 260 КК. «Як відомо, при конкуренції загальної та спеціальної норм слід застосовувати спеціальну. До того ж санкції норм, що

передбачають спеціальні склади кримінальних правопорушень, містять більш суворі покарання», – вказують ці науковці [268, с. 368].

М. С. Бондаренко та О. О. Кравчук пишуть про те, що склад злочину у вигляді добровільної участі в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, конкурує зі складом злочину, передбаченим ч. 2 ст. 260 КК. «У разі участі в таких формуваннях, створених на ТОТ, настає відповідальність за ч. 7 ст. 111^1 КК, а в разі участі в інших формуваннях (не на ТОТ) – діятиме ч. 2 ст. 260 КК». При цьому, на їх думку, «склад злочину добровільна участь у збройних формуваннях держави-агресора має місце в разі добровільного вступу громадянином України до збройних формувань держави-агресора (зокрема, на ТОТ)» [263]. Такий же підхід обстоюється чи не в більшості наукових публікацій, присвячених проблемі кримінальної відповідальності за колаборацію діяльність [18, с. 160].

Як вважає Ю. В. Орлов, «не передбачені законом збройні формування та терористичні організації – це плоди і формат логіки мирного часу. Дотримуватись логіки війни означає, найголовніше, бути послідовним у правовій оцінці тимчасової окупації окремих території Донецької та Луганської областей не терористичними організаціями, а конкретною державою – РФ. На ТОТ з метою управління ними створюються не терористичні організації, а окупаційні адміністрації. Називати останні можна як завгодно, але їх природа як окупаційних адміністрацій лишається незмінною. Тому участь у збройних, воєнізованих та інших формуваннях, органах окупаційної адміністрації слід оцінювати або як державну зраду, або як колаборацію діяльність за наявності до того підстав. Тим більше, що переважаючий контингент таких формувань й органів – громадяни України» [302, с. 135].

Р. О. Мовчан зауважує, що добровільна участь громадянином України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, є різновидом такої форми державної зради, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту. Відтак цей науковець ставить запитання: «Чому

законодавець, передбачивши у ч. 7 ст. 111^1 КК відповідальність за такі дії, пом'якшив покарання за них?» [288, с. 52].

Колізійними визнає норми про державну зраду у формі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту (ст. 111) та норми про колабораційну діяльність у формі участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, В. А. Мисливий. Цей науковець пише, що «важко визначити, чи створює колізію або конкурує ця форма державної зради з видами злочинної допомоги, яку надають колаборанти» [286, с. 118–119]. М. І. Хавронюк переконаний, що «військовослужбовці збройних сил так званих «ДНР» і «ЛНР», які є громадянами України, за перехід на бік ворога в період збройного конфлікту повинні нести відповідальність за ст. 111 КК «Державна зрада», а за добровільну участь в незаконному збройному формуванні, створеному на ТОТ, або в збройному формуванні держави-агресора – за ч. 7 ст. 111^1 КК. Наявність статусу військовополоненого не виключає можливість притягнення зазначених осіб до кримінальної відповідальності за ці діяння» [299, с. 174–175].

Таким чином, у науковій літературі щодо кваліфікації дій громадянина України, який добровільно бере участь у діяльності незаконного або збройного формування, створеного на ТОТ, мають місце різні підходи щодо кваліфікації. Одні науковці вбачають можливість кваліфікації таких дій за ч. 7 ст. 111 КК, долаючи таким чином конкуренцію цієї норми з загальними нормами, передбаченими частинами 1 та 2 ст. 260 КК. Інші також пропонують кваліфікувати такі дії громадян України за ч. 7 ст. 111^1 КК, однак вирішуючи ситуацію конкуренції між цією нормою та державною зрадою у формі переходу на бік ворога у період збройного конфлікту (ст. 111 КК). Мають місце й інші підходи, але менш поширені, про які йшлося вище.

Своєрідним буфером, що спроможний згладжувати недоліки законодавства, а також бути лакмусовим папірцем стосовно підходів науковців щодо кваліфікації певних злочинних проявів, є судова практика. Її аналізу

в контексті кваліфікації дій громадян України, які після 15.03.2022 добровільно вступили до складу воєнізованих або збройних формувань, створених на ТОТ, буде присвячено наступну частину дослідження.

«Вибірковий аналіз 30 вироків, ухвалених за ч. 2 ст. 260 КК, в якій передбачається кримінальна відповідальність за участь в не передбаченому законами України збройному формуванні, після 15.03.2022, вказує на те, що в усіх них кваліфікувалися дії тих громадян України, які вступили до складу таких формувань до цієї дати» [227, с. 305] (наприклад, вироки Дзержинського міського суду Донецької області від 14.09.2022, №225/1461/22 [49], Солом`янського районного суду м. Києва від 21.08.2023, №760/9266/23 [141]). Стосовно кваліфікації за ст. 258^3 КК після 15.03.2023, то в цьому разі має такий же підхід, як і в попередньому випадку – за цією статтею кваліфікуються дії громадян України, які вступили до незаконних збройних формувань терористичних організацій «ДНР» або «ЛНР» (наприклад, вироки Корольовського районного суду м. Житомира від 03.11.2023, № 296/10944/20 [97], Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 14.08.2023, № 204/9389/23 [98]).

Змінився й вектор кримінально-правової оцінки дій громадян України після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, вчинених до 24.02.2022, які продовжилися після цієї дати та полягали в добровільній участі в незаконних воєнізованих або збройних формуваннях, створених на ТОТ, чи були вчинені повторно після повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Як вказувалося вище, у вироках, ухвалених до 24.02.2022, кваліфікація таких дій як державної зради була спорадичною. Після цієї дати ситуація кардинально змінилася. Власне дії громадян України, які до повномасштабного вторгнення РФ на територію України вступили до складу незаконних збройних формувань, що були створені у складі терористичних організацій «ЛНР» або «ДНР» (саме така термінологія використовується в окремих вироках для описання фактичного складу вчиненого та формулювання обвинувачення),

кваліфікуються судами за ч. 1 ст. 111 КК як державна зрада, вчинена у формі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту.

Наприклад, саме за ч. 1 ст. 111 КК були кваліфіковані вироком Солом'янського районного суду м. Києва від 20.09.2023, №760/21347/23 дії громадянина України, який 01.01.2022 підписав контракт про проходження «військової служби» в «народній міліції «ДНР» [140]. Саме цей обсяг дій було кваліфіковано судом за ч. 1 ст. 111 КК як державна зрада у формі переходу на бік ворога в умовах воєнного стану. З 24.02.2022 до 09.06.2023 у складі вказаного незаконного збройного формування громадянин України брав участь у воєнних діях на території України у формі участі у виявленні та знищенні або полоні військовослужбовців ЗСУ, а також виконував інші функції. Ця частина протиправної поведінки засудженого була кваліфікована судом за ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1, ч. 1 ст. 258^3 КК.

Водночас, ураховуючи недоліки в оформленні вироку, з його тексту не вбачається можливим установити, яка саме форма державної зради ставилася засудженому у вину. Припускаємо, що це надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Адже громадянин України, виконуючи свою військову функцію, сприяв становленню та утвердженню окупаційної влади на ТОТ. Також, як бачимо, засудженому інкримінувалася ч. 7 ст. 111^1 КК як колабораційна діяльність у формі добровільної участі в незаконному збройному формуванні, створеному на ТОТ, а також ч. 1 ст. 258^3 КК як участь у терористичній організації «ДНР».

«Проаналізуємо вироки судів України, в яких надавалася кримінально-правова кваліфікація дій громадян України, які вступили та брали участь в незаконному збройному формуванні, створеному на ТОТ, після 24.02.2022» [227, с. 305]. Так, вироком Октябрського районного суду м. Полтави від 24.08.2023, № 554/6905/23 за ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1 КК засуджено громадянина України, який «до моменту окупації відбував покарання у виді позбавлення волі в одній з виправних колоній, написав заяву про «помилування» та у листопаді

2022 р. добровільно вступив до складу до військової частини обтф «Каскад» народної міліції «ДНР». Протягом 26.11.2022 – 05.06.2023 засуджений, діючи в такий спосіб на боці ворога – держави-агресора РФ, вчиняв такі дії: здійснював окупацію та охорону захоплених територій України; виконував вказівки та накази командирів з числа військовослужбовців ЗС РФ; облаштовував та укріплював блокпости, здійснював інженерно-технічне облаштування позицій; брав участь у візуальному спостереженні за повітряним та наземним простором з метою виявлення та знешкодження сил і засобів ЗСУ тощо» [117]. Як вбачається з аналізу судових рішень, саме такий варіант кваліфікації є переважним у судовій практиці порівняно з іншими різновидами кваліфікації.

Ще один варіант кваліфікації дій громадянина України, який після 24.02.2022 брав участь у діяльності незаконного збройного формування, створеного на ТОТ, має місце у вироку Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023, № 344/1117223. Так, цим вироком, який в апеляційному порядку не оскаржувався, «громадянина України визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1, ч. 1 ст. 258^3, ч. 2 ст. 260 КК за те, що він, починаючи з березня 2022 року, добровільно вступив на військову службу та брав участь у діяльності незаконного збройного формування (13-му батальйоні територіальної оборони «Кулькін» (13-го Єгоровського територіального батальйону) «2 армійського корпусу народної міліції «ЛНР» терористичної організації «ЛНР» [67]. Тобто, окрім участі в терористичній організації, засудженому додатково інкриміновано участь у складі незаконного збройного формування, створеного на ТОТ.

Вироком Солом’янського районного суду м. Києва від 20.09.2023 у справі № 760/14586/23 громадянина України було засуджено за аналогічні дії з тими, що описувалися вище, за ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1, ч. 1 ст. 258^3 КК [140]. Така ж кваліфікація надавалася діям громадянина України вироком цього ж суду від 20.09.2023 у справі №760/21347/23 [140]. В апеляційному порядку вказані вироки не оскаржувалися.

Вироком Святошинського районного суду м. Києва від 13.02.2023, № 759/105/23 громадянина України за аналогічних обставин визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 111; ч. 7 ст. 111^1; ч. 2 ст. 260 КК. Цей вирок в апеляційному порядку не оскаржувався [135]. Така ж кваліфікація надавалася діям громадянина України, наприклад, вироком Октябрського районного суду м. Полтави від 29.09.2022, № 554/9543/22 [118], який в апеляційному порядку не оскаржувався.

Отже, «як вбачається з аналізу вироків, ухвалених судами України після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, та які вчинені, починаючи з 15.03.2022, і полягають у добровільній участі громадянина України у незаконно створених воєнізованих або збройних формуваннях, створених на ТОТ, має місце чотири варіанти кваліфікації таких дій: ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1 КК (перший варіант), за ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1, ч. 1 ст. 258^3, ч. 2 ст. 260 КК (другий варіант), ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111^1, ч. 1 ст. 258^3 КК (третій варіант), ч. 2 ст. 111; ч. 7 ст. 111^1; ч. 2 ст. 260 КК (четвертий варіант)» [224, с. 146].

При цьому, якщо розглядати кримінально-правову оцінку дій громадян України в межах одного суду, то здебільшого прослідковується одна конкретна лінія кваліфікації, за одними і тими ж статтями Особливої частини КК. Наприклад, вісьмома вироками Святошинського районного суду м. Києва дії громадян України, які після 15.03.2022 брали участь у діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, створених на ТОТ, кваліфіковано за ч. 2 ст. 111; ч. 7 ст. 111^1; ч. 2 ст. 260 КК.

Водночас у вироках одного і того ж суду першої інстанції можуть мати місце й різні модифікації кваліфікації дій громадян України, які після 15.03.2022 брали участь у діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, створених на ТОТ. Наприклад, нами було проаналізовано двадцять один вирок Октябрського районного суду м. Полтави, де надавалася оцінка вказаним вище діям громадян України. З них сімома вироками громадяни України визнавалися

винуватими та засуджувалися за ч. 2 ст. 111; ч. 7 ст. 111^1 КК (наприклад, вироком від 24.08.2023, № 554/6905/23 [117]). Чотирнадцятьма вироками цього суду громадян України визнавали винуватими та засуджували за ч. 2 ст. 111; ч. 7 ст. 111^1; ч. 2 ст. 260 КК (наприклад, вирок від 29.09.2022, № 554/9543/22 [118], який в апеляційному порядку не оскаржувався).

Отже, аналізом судової практики, яка сформувалася як до повномасштабного вторгнення РФ на територію України, так і після цього, встановлено, що суди України по-різному кваліфікують участь громадян України у діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань. При цьому після 15.03.2022 фактично склалося чотири варіанти кваліфікації ситуацій, коли громадяни України брали участь у діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, створених на ТОТ. Тобто на сьогодні відсутня єдність судової практики у цих питаннях.

Також слід відзначити, що кваліфікація дій громадян України лише за статтею 258^3 або 260 КК здебільшого стосувалася оцінки участі громадян України у складі незаконних воєнізованих формувань / терористичних організацій «ЛНР» та «ДНР», що мала місце до повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Який вихід з ситуації, яка склалася, можна запропонувати? Який з варіантів кваліфікації, про які йшлося вище, є таким, що відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації? Насамперед, «з моменту включення у КК нової ст. 111^1 КК, яка передбачає самостійну форму колабораційної діяльності – добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ (ч. 7). При цьому санкції за вказану форму колабораційної діяльності вищі, аніж у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 258-3 та 260 КК, які могли застосовуватися до таких дій, вчинених до 15.03.2022» [224, с. 147].

Так, санкція ч. 7 ст. 111^1 КК передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої. Створення, керівництво та участь у діяльності терористичної організації карається позбавленням волі на строк від 8 до 15 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 1 ст. 258^3 КК). Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь в їх діяльності карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 1 ст. 160 КК), створення не передбачених законом збройних формувань або участь в їх діяльності карається позбавленням волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 2 ст. 260 КК), керівництво такими воєнізованими або збройними формуваннями карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років з конфіскацією майна або без такої.

При цьому, на нашу думку, законодавець передбачив і розмежувальні ознаки між складами злочинів, передбачених, з одного боку, частинами 1, 2, 3 ст. 260 та ст. 258^3 КК, та з другого – новою ч. 7 ст. 111^1 цього Кодексу. Це насамперед особливість незаконного воєнізованого формування, в діяльності якого бере участь громадянин України.

Так, згідно з ч. 7 ст. 111^1 КК такі формування повинні бути створені лише на ТОТ, тоді як у ст. 260 КК такого застереження немає. Це означає, що «воєнізовані або збройні формування, не передбачені законами України, за участь у діяльності яких настає кримінальна відповідальність за цією статтею, можуть бути утворені на території України або на території іноземної держави. Участь громадян України у не передбачених законами України воєнізованих або збройних формуваннях до 15.03.2022 утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК» [224, с. 147], а також, якщо врахувати згадану правову позицію ВС, викладену в постанові від 27.05.2020, № 296/2803/16-к і ст. 258-3 цього Кодексу.

Після 15.03.2022 кваліфікація за вказаними статтями можлива виключно в ситуації вчинення таких дій до відповідної дати. Насамкінець, «склади кримінальних правопорушень, передбачених ч. 7 ст. 111^1 КК та ст. 260 цього

Кодексу, розмежовуються ще й за суб'єктом, яким може бути лише громадянин України у першому випадку та особа незалежно від громадянства – в другому» [224, с. 147].

Для відповіді на питання, поставлені вище, слід, насамперед, зупинитися на такому. Як до, так і після 15.03.2022, на нашу думку, дії громадян України, які вступили до складу незаконних формувань, слід оцінювати як перехід на бік ворога в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 111 КК). Як зазначає С. К. Сергієвський, «перехід на бік ворога як одна із форм вчинення державної зради може бути вчинена ... за власної ініціативи без попереднього отримання такого завдання. В останньому випадку для складу закінченого злочину необхідно, щоб особа, яка вчинила перехід на бік ворога, отримала згоду від уповноваженого представника ворожої держави чи не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування на надання їм допомоги» [381, с. 85]. М. І. Хавронюк вважає, що в «конкретних випадках державна зрада може, зокрема, полягати у вступі на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави (поліції, каральних загонів, розвідки)» [299, с. 335].

Переконані, що «незалежно від часу вчинення кримінального правопорушення дії громадянина України, який вступив до складу незаконного збройного формування, у т. ч. такого, що створене на ТОТ, становлять державну зраду у формі переходу на бік ворога, а в період після 24.02.2022 – як таку, що вчинена в умовах воєнного стану, і підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 111 КК. Саме з цього моменту державна зрада у відповідній формі є закінченою» [224, с. 148–149].

«Водночас подальша участь громадянина України у складі незаконного воєнізованого або збройного формування, створеного на ТОТ, не охоплюється вказаною вище формою державної зради. Якщо уявити відсутність будь-яких спеціальних кримінально-правових норм, то участь у діяльності таких об'єднань кваліфікувалася б як надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Саме це мало б бути відображено у формулюванні

кваліфікації. Водночас у зв'язку з наявністю в КК спеціальних випадків надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, серед яких – колабораційна діяльність у формі, визначеній у ч. 7 ст. 111^1 КК, сама по собі участь громадянина України в діяльності незаконних воєнізованих або збройних формуваннях, створених на ТОТ, повинна кваліфікуватися за ч. 7 ст. 111^1 КК» [224, с. 149].

Ставлення у вину додатково відповідних частин ст. 260 та/або ст. 258^3 КК є необгрунтованим.

Отже, як вбачається з проведеного нами аналізу, кваліфікація судами добровільної участі громадян України у незаконних воєнізованих або збройних формуваннях, створених на ТОТ, є варіативною, а тому єдність судової практики в цій частині не дотримана. Запропоновано вказані вище дії кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 та ч. 7 ст. 111^1 КК.

2.3.2 Надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (частини 4, 7 ст. 111^1 КК України)

Надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора є формою колабораційної діяльності, яка «розкидана» по кількох частинах ст. 111^1 КК. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що така форма колабораційної діяльності передбачена у ч. 4 – передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та в ч. 7 – надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

На нашу думку, відповідні види колабораційної діяльності охоплюються єдиною формою такої діяльності, якою є надання військової допомоги відповідним адресатам.

Отже, **перша форма надання господарської допомоги – це передача матеріальних ресурсів** незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. У підрозділі 2.4 описано, що вказана форма господарської допомоги фактично є нічим іншим, як складовою військової допомоги, оскільки її адресатом є мілітаризовані формування. Про недолік у вказівці на адресата такої допомоги також йтиметься в цьому підрозділі.

Під час характеристики цієї форми колабораційної діяльності зосередимо свою увагу на наповненні загальних ознак надання допомоги як форми колабораційної діяльності, враховуючи її особливості. Так, у цьому підрозділі стосовно цієї форми господарського колабораціонізму звертатиметься увага на таких її елементах: 1) предмет – матеріальні ресурси; 2) діяння – їх передача; 3) адресат – незаконні збройні чи воєнізовані формування, створені на ТОТ, та/або збройні чи воєнізовані формування держави-агресора; 4) адресант – громадянин України (далі – незаконні формування).

Отже, предметом першої форми колабораційної діяльності, яка проявляється в наданні допомоги, є **матеріальні ресурси**, що передаються незаконним формуванням, тобто, всі ті предмети, які мають матеріальну форму та передаються таким формуванням. Як зазначає Є. О. Письменський, такі ресурси «утворюють базу для їх [*незаконних формувань – Б.Д.*] ресурсного забезпечення» [311, с. 179].

Передача матеріальних ресурсів, як зазначають М. А. Рубащенко та О. В. Зайцев, «може бути платною і безоплатною; поворотною (передача в користування) чи безповоротною (передача-відчуження); суб’єкт може бути власником цих ресурсів, або ж лише володіти ними, при цьому уточнімо – він може володіти ними і без законних на те підстав; передачу може бути здійснено

в різний спосіб – шляхом безпосереднього вручення, опосередковано (через посередників, у тому числі через окупаційні органи влади) чи навіть шляхом надання доступу до ресурсу, при якому заволодіння ним представники відповідних формувань здійснюють самостійно; може бути формалізованою – супроводжуватися юридичним оформленням передачі або ж бути лише фактичною (без оформлення)» [256, с. 311].

З аналізу вироків та інших остаточних судових рішень вбачається, що передача матеріальних ресурсів воєнізованим формуванням мала місце в таких випадках: надання інформації щодо місцевого населення, військовослужбовців, представників територіальної оборони, учасників бойових дій, які перебували на ТОТ, а також розташування ЗСУ на ТОТ [189; 190], ремонт автомобілів, належних військовослужбовцям ЗС РФ [129], забезпечення продуктами харчування, надання алкоголю, тютюнових виробів військовослужбовцям ЗС РФ [65; 154; 139; 155; 100; 156], збір в односельчан продуктів харчування та матеріальних цінностей з метою подальшої передачі їх незаконним збройним формуванням держави агресора, передача належного обвинуваченому бензогенератора військовим ЗС РФ [28], участь в обшуках домівок односельчан з метою вилучення та передачі матеріальних цінностей цим військовим [28, надання приміщень для військовослужбовців ЗС РФ для проживання, зберігання ними військового однострою та зброї [79], переховування військовослужбовця ЗС РФ у домоволодінні [38], освячення військової техніки та здійснення релігійних обрядів для підтримки окупаційних військ [107], безоплатна передача продукції, виготовленої на очолюваному підприємстві, а саме каструль, сковорід та казанів для забезпечення потреб збройних сил РФ продукцію [115], передача запасних частин до військової техніки, надання власного нерухомого майна для розміщення та ремонту техніки окупаційних військ [64], надання грошових коштів [99], переказ віртуальних активів на криптовалютні гаманці, що використовуються для збору грошових коштів на потреби воєнізованих формувань РФ [121; 101; 101; 48], надання транспортних

засобів військовослужбовцям ЗС РФ [84; 179], перевезення належним транспортом матеріалів, необхідних для будівництва воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, фортифікаційних споруд (блок-постів) та бліндажів [130; 198], надання допомоги військовослужбовцям ЗС РФ у будівництві блокпостів і перевезенні [189], передача ресурсів, а також цілісних майнових комплексів, належних українським підприємствам, незаконним збройним формуванням держави-агресора, організація ремонту і відновлення доріг на ТОТ [64; 57; 399; 181; 88].

Таким чином, коло предметів та суспільно небезпечних діянь, які полягають в передачі матеріальних ресурсів незаконним формуванням є вельми широке. При цьому з аналізу судових рішень, в яких кваліфікація дій колаборантів здійснювалася за ч. 4 ст. 111^1 КК, вбачається, що така форма колабораційної діяльності, як передача матеріальних ресурсів, переважно інкримінувалася обвинуваченим на початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Починаючи з 2023 р., кількість підтверджених остаточними судовими рішеннями випадків передачі матеріальних ресурсів незаконним формуванням істотно зменшилася. При цьому превалюючою формою стало провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною владою.

Звертаємо увагу на те, що ККС виокремив ще одну ознаку передачі матеріальних ресурсів незаконним формуванням, яка, на думку суду касаційної інстанції, випливає з визначення розмежування цієї форми колабораційної діяльності з пособництвом державі-агресору у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111^2 КК). Так, залишаючи без змін вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 24.04.2024, № 646/3927/23 та ухвалу Харківського апеляційного суду від 28.11.2024, якими громадянина України, що перебував на тимчасово окупованій території Куп’янського району Харківської області, виконуючи обов’язки

начальника «Базы топлива и нефтепродуктов производственного подразделения Локомотивного депо Купянск» государственного предприятия «Купянская железная дорога», передав представникам збройних формувань РФ матеріальні ресурси – дизельне паливо, загальною кількістю 122 000 літрів, що належали ДП «Укрзалізниця», засуджено за ст. 111^2 КК [182; 420]. Як зазначив ККС, «для розмежування колаборaційної діяльності (ч. 4 ст. 111^1К) та пособництва державі-агресору (ч. 1 ст. 111^2 КК) має значення, кому належали матеріальні ресурси, що передавалися створеним на тимчасово окупованій території збройним формуванням та окупаційній адміністрації держави-агресора. Частина 4 ст. 111^1 КК передбачає відповідальність за передачу матеріальних ресурсів, якими особа безпосередньо володіє або користується. Це означає, що така особа має реальну можливість контролювати або використовувати ці ресурси. Натомість ст. 111^2 КК охоплює передачу матеріальних ресурсів, які не перебувають у безпосередньому володінні або користуванні особи, тобто передача ресурсів, що належать іншим особам чи організаціям, або є у загальному обігу, але особа безпосередньо не має над ними контролю» [350].

У цій правовій позиції втілена послідовна позицію Н. О. Антонюк, яка полягає в тому, що «передача матеріальних ресурсів (ч. 4 ст. 111^1 КК) має місце у разі добровільної передачі власних ресурсів або ресурсів, які перебувають у володінні колаборанта, щодо яких він правомочний здійснювати певні юридично значущі дії» [7, с. 62].

Вважаємо, що такий підхід є сумнівним та таким, що не грунтується на положеннях ч. 4 ст. 111^1 та ст. 111^2 КК, в яких законодавець не закріплює такі ознаки. Не випливає вказане тлумачення також і з духу закону, що можливо визначити шляхом аналізу намірів законодавця, відображених у пояснювальних записках законів. У жодній з них законодавець не висловився з приводу того, що приналежність / неприналежність матеріальних ресурсів обвинуваченому може слугувати розмежувальною ознакою між складами злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111^1 та ст. 111^2 КК. Вважаємо більш правильною точку зору

Є. О. Письменського, на думку якого «з огляду на зміст ч. 4 ст. 111[1] КК, така відповідальність повинна наставати незалежно від того, чи є колаборант законним власником певної речі чи ця річ опинилася в нього випадково (наприклад, через втрату або була покинута під час переміщення з окупованої території тощо). У будь-якому разі дії особи здатні зашкоджувати національним інтересам України, збагачуючи окупанта та надаючи йому можливість використовувати матеріальний ресурс у своїх протиправних (ворожих) цілях» [311, с. 181]. Як зазначалося вище, в судовій практиці мали місце випадки, коли обвинувачені передавали незаконним формуванням ресурси, а також цілісні майнові комплекси, належні українським підприємствам [64; 57; 399].

Окрім того, передача матеріальних ресурсів може полягати не лише в передачі певних матеріальних предметів, а й у наданні певних «послуг» для представників незаконних формувань. Наприклад, ремонт автомобілів, належних військовослужбовцям ЗС РФ [129], участь в обшуках домівок односельчан з метою вилучення та передачі матеріальних цінностей цим військовим [28], освячення військової техніки та здійснення релігійних обрядів для підтримки окупаційних військ [107], надання допомоги військовослужбовцям ЗС РФ у будівництві блокпостів і перевезенні [189].

Досліджуючи положення статті 111[1] КК, варто зауважити, що адресати передачі матеріальних засобів і надання військової допомоги у частинах 4 та 7 є практично дублюючими. В обох випадках йдеться про збройні чи воєнізовані формування держави-агресора або ті, що незаконно діють на ТОТ. Попри це, чинна редакція ч. 4 ст. 111[1] КК має суттєву ваду, оскільки не криміналізує надання допомоги нелегітимно створеним на ТОТ органам влади чи органам влади РФ. У цьому вимірі під незаконними органами влади на окупованих територіях маються на увазі будь-які структури, що здійснюють управлінські функції місцевого рівня. Що стосується органів влади держави-агресора, то їх слід розуміти у контексті Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської

Федерації як держави – терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» (п. 2 ч. 1 ст. 1) [365].

Порівняльний аналіз частин 4 та 7 ст. 111¹ КК виявляє термінологічну розбіжність: у ч. 4 згадуються «збройні чи воєнізовані формування», тоді як у ч. 7 йдеться виключно про «воєнізовані формування» держави-агресора. Оскільки кримінальне законодавство України диференціює ці поняття (примітка ст. 260 КК), за буквальним змістом ч. 7 ст. 111¹ КК не підлягають відповідальності особи, які допомагали саме збройним структурам агресора. З метою уніфікації термінологічного апарату та ліквідації цієї прогалини вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 7 ст. 111¹ КК, доповнивши її вказівкою на збройні формування держави-агресора.

Ось кілька варіантів перефразування цього фрагмента (кримінально-правового аналізу суміжних складів злочинів), адаптованих для наукового тексту (статті, дисертації чи монографії), де усунено повтори та оптимізовано складні юридичні конструкції:

Дослідження правової природи надання допомоги як форми колаборaційної діяльності (ч. ч. 4, 7 ст. 111¹ КК) вказує на її значну нормативну схожість із делінквентними проявами, криміналізованими в інших статтях Особливої частини КК. Зокрема, суміжними є такі форми державної зради (ст. 111 КК), як перехід на бік ворога під час воєнного стану чи збройного конфлікту, а також сприяння іноземним суб'єктам у підривній діяльності проти України. Крім того, очевидною є конкуренція зі ст. 111² КК (пособництво державі-агресору), яка карає за умисні дії, спрямовані на підтримку рішень окупанта або передачу йому матеріальних активів з метою заподіяння шкоди суверенітету держави. Нарешті, схожі ознаки містить ч. 3 ст. 260 КК в частині фінансування та матеріально-технічного забезпечення незаконних воєнізованих чи збройних формувань.

Що стосується співвідношення надання військової допомоги як форми колабораційної діяльності та переходу на бік ворога та надання допомоги як форми державної зради, то слід погодитися з думкою Ю. Коломієць, яка вважає, що між відповідними статтями існує конкуренція [257, с. 266]. Ця дослідниця пише про те, що «раніше дії, передбачені частинами 4 та 7 ст. 111^1 КК, охоплювалися складом державної зради. Водночас після включення до КК нової ст. 111^1 КК, у якій надання допомоги вказаним у ній формуванням утворює відповідну форму колабораційної діяльності, насправді утворився випадок конкуренції загальної (ст. 111 КК) та спеціальної (частини 4, 7 ст. 111^1 КК) норм. Тому й надання допомоги формуванням, зазначеним у частинах 4 та 7 ст. 111^1 КК, підлягає кваліфікації саме за цією статтею, а не за ст. 111 цього Кодексу. Виокремлення колабораціонізму з державної зради, враховуючи ступінь суспільної небезпеки різноманітних форм цього явища, з огляду на вельми різноманітний спектр колабораційної діяльності, вбачається обґрунтованим» [257, с. 266]. Як зазначає Є. Письменський, «велика кількість осіб на ТОТ так чи інакше сприяє підривній діяльності проти України, а тому кваліфікувати їх дії як особливо тяжкий злочин, яким є державна зрада, незалежно від характеру співпраці, неправильно» [313, с. 160].

На думку В. В. Кузнецова та М. В. Сийплокі, «колабораціонізм, передбачений ч. 7 ст. 111^1 КК, фактично дублює форми кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» КК». Ці науковці вважають, що «склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 7 ст. 111^1 КК, є спеціальним по відношенню до відповідних складів, передбачених частинами 1–3 статті 260 КК, а тому й кваліфікувати дії осіб, які вчинили дії, описані у ч. 7 ст. 111^1 КК, слід власне за цією статтею» [268, с. 378]. Такої ж думки притримується й Р . О. Мовчан [288, с. 51].

Що стосується співвідношення надання допомоги як форми колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору, то М. Хавронюк

вважає, що «наявність відповідних складів кримінальних правопорушень зумовлює порушення принципу пропорційності, яке має місце у разі нової криміналізації законодавцем певного діяння, за яке вже передбачена кримінальна відповідальність у КК з використанням однієї і тієї ж термінології та формулювань і без виокремлення чітко окреслених розмежувальних ознак» [427]. Р. Мовчан зауважує, що «парламентарії, приймаючи Закон, яким до КК було включено ст. 111^2, вочевидь, забули, що у ньому вже існує ст. 111, яка передбачає аналогічні діяння. Як далі пише автор, «…ці злочини не можливо відмежувати навіть за ознакою суб'єкта, адже … за ч. 4 ст. 111^1 КК відповідальність теж спроможні нести не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства (загальний суб'єкт)» [288, с. 74]. На думку А. Музики, «суб'єктом злочину, передбаченого ст. 111^1 Кодексу, не завжди може бути лише громадянин України. Відповідно до частин 4, 6, 8 статті суб'єктом колабораційної діяльності визнаються також іноземці (крім громадянина держави-агресора) й особи без громадянства». На думку цього науковця, окремі науковці у своїх коментарях помилково стверджують, «що для притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність вимагається, аби особа займала будь-яку посаду саме в органах влади; суб'єктом злочину пропонується визнавати лише громадянина України» [294, с. 192].

Погодитися з таким підходом не вбачається можливим з огляду на таке. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище традиційно пов'язується з добровільною та усвідомленою співпрацею громадян країни, територія якої була окупована (тобто громадян окупованої держави), з представниками окупаційної влади [1, с. 78–90; 3, с. 120–121]. Цю ознаку виокремлюють і вчені-правники [266, с. 354]. Тобто колабораціонізм як явище характеризується тим, що відповідні протиправні дії вчиняються виключно громадянами тієї держави, територія якої окупована. У нашому випадку – громадянами України. Те, що у ч. 4 ст. 111^1 КК відсутня вказівка на такого суб'єкта колабораціонізму не означає, що для притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею

громадянство особи, яка надавала допомогу визначеним у цій статті адресатам, значення не має. Адже сама суть явища не може відрізнятися від його кримінально-правової форми. Окрім того, не слід забувати, що окремі кримінально-правові норми характеризуються такою властивістю, як латентність, під якою розуміється «зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками невідповідність між нормативним змістом і текстом кримінального закону України, що зумовлює наявність у ньому прихованої (імпліцитної, неявної) інформації» [239, с. 283].

Ураховуючи наведене, вважаємо, що «суб'єктом колабораційної діяльності, передбаченої у ч. 4, як і в ч. 7 ст. 111^1 КК, може бути виключно громадянин України. А тому з огляду на можливість різних варіантів тлумачення ч. 4 ст. 111^1 КК у частині визначення суб'єктного складу відповідного виду колабораційної діяльності, що зумовлено латентністю у відповідній частині диспозиції цієї частини статті, вважаємо за необхідне доповнити ч. 4 ст. 111^1 КК вказівкою на те, що суб'єктом відповідного складу злочину є громадянин України. Окрім того, з огляду на те, що у ст. 111^1 КК передбачено кримінальну відповідальність за суміжний склад кримінального правопорушення, пропонуємо також доповнити ч. 4 ст. 111^1 КК вказівкою на те, що кримінальна відповідальність за цією статтею настає за відсутності ознак пособництва державі-агресору (ст. 111^2 КК)» [223, с. 449].

У судовій практиці трапляються випадки, коли громадяни України надають інформаційну допомогу відповідним формуванням. Наприклад, згідно з вироком Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 09.08.2022, № 188/674/22 обвинуваченого засуджено за ч. 2 ст. 28 – ч. 7 ст. 111^1 КК за те, що він з 15 по 16 квітня 2022 р., діючи за попередньою змовою групою осіб, здійснив збір інформації на території м. Лисичанська щодо місць розташування військових та техніки ЗСУ, яку за допомогою мобільного телефону та встановленого мобільного додатку «Telegram» передавав іншій особі зображення на карті координат можливого розташування військових та

техніки ЗСУ у м. Лисичанську на перехресті вулиць. При цьому обвинувачений повідомив, що в зазначений вище район мали місце «прильоти», але росіяни не влучили. В інший день обвинувачений повідомив іншій особі розташування військових і техніки ЗСУ в районі поліклініки та заводу «ЗБВ» у м. Лисичанську та корегував попадання ворожих снарядів на центральному ринку цього міста. Згідно з вказаним вироком обвинуваченого засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк 12 років без конфіскації майна [122]. Аналогічно було кваліфіковано схожі дії засудженого у вироку того ж суду від 06.09.2022, № 188/621/22. Згідно з вказаним вироком особу було також засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк 12 років без конфіскації майна [123].

На перший погляд, запропонований варіант кваліфікації є цілком обґрунтованим. Проте системне тлумачення норм Кримінального кодексу України свідчить, що відповідальність за надання інформаційної підтримки представникам країни-агресора регламентується й іншими статтями Особливої частини. Зокрема, стаття 111 КК визначає шпигунство як збирання чи передачу іноземним суб'єктам або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, а також охоплює надання допомоги у веденні підривної діяльності проти України. Крім того, стаття 114² КК окремо криміналізує несанкціоноване поширення в умовах воєнного або надзвичайного стану даних про направлення й рух зброї, а також про дислокацію та переміщення ЗСУ чи інших законних мілітарних формувань. У правозастосовній практиці аналогічні за своїм змістом протиправні дії нерідко кваліфікуються саме за статтями 111 та 114² КК.

Наприклад, за вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 25.11.2022, № 761/7319/22 за ч. 2 ст. 111 КК було засуджено громадянина України за державну зраду у формі надання іноземній державі, РФ, та її представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Як визнано доведеним, обвинувачений на виконання завдання представника рф

зібрав та передав йому за допомогою ноутбука інформацію щодо стратегічно важливих об’єктів, в тому числі військових частин, військових заводів, об’єктів критичної інфраструктури тощо на території України (зокрема, щодо розташування Міністерства оборони України, ПрАТ «НВО «Київський завод автоматики», госпіталю МВС, Штабу Сухопутних військ ЗСУ). Згідно з вказаним вироком обвинуваченого було засуджено до покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років з конфіскацією усього належного йому на праві власності майна [193]. За вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 26.08.2022, № 761/13295/22 обвинуваченого засуджено за ч. 3 ст. 114^2 КК. Як було доведено, «обвинувачений вступив у злочинну змову з користувачами додатку «Zello», акаунт належить громадянину РФ, співробітнику ФСБ РФ, та іншими особами. Він погодився надавати останнім інформацію про переміщення, рух та розташування ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. На виконання цього завдання обвинувачений передавав вказаним особам відомості щодо обстрілів у м. Краматорську. Окрім того, обвинувачений, знаходячись на території військової частини, запам’ятав розташування військової техніки, яка перебувала на її території, та у своєму телефоні наніс на мапу військової частини місця розташування військової техніки та передав зі свого акаунту у додатку «Zello» фотознімок шляхом надсилання особистого повідомлення в акаунт представника РФ цього додатку» [194].

Отже, як вбачається навіть з такого побіжного аналізу, «практично однакові за своїм фактичним складом дії були кваліфіковані судами України за різними статтями Особливої частини КК, що фактично передбачають кримінальну відповідальність за надання інформаційної допомоги представникам іноземної держави, а в проаналізованих випадках – представникам держави-агресора, РФ. Як наслідок – призначення покарання у виді позбавлення волі на різний строк. Така ситуація може негативно позначитися як на превентивній функції кримінального закону, так і на виборі

адекватної форми кримінально-правового реагування на факти надання інформаційної допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним формуванням держави-агресора у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України» [225, с. 116].

Звернемо увагу на кілька правових позицій ККС, в яких він висловився на проблемі співвідношення складів злочинів, передбачених ст. 111, ч. 7 ст. 111^1 КК та ст. 114^2 КК.

Перша ситуація стосується касаційного перегляду вироку Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 21.07.2023, № 202/13808/2 [77] та ухвали Дніпровського апеляційного суду від 30.10.2023 [370], яким цей вирок залишено без змін, результатом якого було ухвалення ККС постанова від 10.12.2024 [323]. Указаним вироком дії громадянина України були кваліфіковані за ч. 7 ст. 111^1 КК. Як було встановлено, обвинувачений за допомогою мобільного телефону в особистій переписці передав учаснику незаконного збройного формування «ДНР», навіднику тактичної групи «Копол», інформацію про розташування ЗСУ на території м. Лиман Донецької області. Суд першої інстанції зазначив, що обвинувачений надав допомогу незаконному збройному формуванню, створеному на ТОТ, у веденні бойових дій проти України, призначивши обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов’язаною з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, в органах державної влади та місцевого самоврядування строком 15 років із конфіскацією всього майна [77]. Як зазначалося вище, такий вирок залишив без змін апеляційний суд [370].

Проте ККС частково задовольнив подану касаційну скаргу та перекваліфікував дії обвинуваченого з ч. 7 ст. 111^1 на ч. 3 ст. 114^2 КК,

призначивши засудженому покарання у виді позбавлення волі на строк 11 років [323]. У цій постанові суд касаційної інстанції зробив ряд важливих висновків. Так, ККС висновував, що «іманентною ознакою всіх кримінальних правопорушень, які становлять колаборaційну діяльність, є наявність сталих зв`язків суб`єкта цих правопорушень із відповідною окупованою територією, поза межами якої явища колаборaціонізму існувати не може. У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв'язків із ТОТ, навіть якщо така особа є громадянином України, але при цьому проживає в інших місцевостях, такі діяння не є колаборaційною діяльністю за своєю суттю, а тому їх необхідно кваліфікувати за іншими статтями, зокрема, як у даному кримінальному провадженні за ст. 114^2 КК» [323]. Окрім того, на думку цього Суду, взаємодія з ворогом може бути дистантною, що є специфічною рисою насамперед інформаційних діянь, вчинення яких на шкоду Україні є можливим як на ТОТ, так і на території, що підконтрольна Україні, чи взагалі закордоном. При цьому, Суд зазначає, що «ситуація коли подібні діяння набувають різної кваліфікації в умовах існування диференціації кримінальної відповідальності, є неприпустимою. Правова невизначеність, яка наявна наразі в нормі ч. 7 ст. 111^1 КК в частині опису ознак такої форми об`єктивної сторони, як надання допомоги у веденні бойових дій проти України, зобов`язує покладати відповідальність за неточність, недостатню чіткість та суперечливість норм позитивного права на державу, адже кожен громадянин відповідно до обставин має орієнтуватися в тому, яка саме законодавча норма застосовується в конкретному випадку. Приймаючи рішення про перекваліфікацію дій обвинуваченого з ч. 7 ст. 111^1 КК на ст. 114^2 цього Кодексу, ККС аргументував свою точку зору таким: У кримінальному провадженні щодо обвинуваченого більш пізнім законом є норма ст. 114^2 КК, якою доповнено КК 27.03.2022 у зв'язку з набранням чинності Законом України № 2160-IX від 24.03.2022. Тоді як ст. 111^1 КК було доповнено 15.03.2022 на підставі Закону № 2108-IX від 03.03.2022» [323].

Водночас ознайомлення з рішеннями ККС дозволяє зробити висновок, що в його практиці трапляються випадки підтвердження кваліфікації дій до тих, що аналогічно визначені, як державної зради. Наприклад, це постанови ККС від 09.04.2024, № 639/1528/22 [331], від 24.04.2024, № 743/149/23 [342], від 13.03.2024, № 953/3558/22 [335].

Як правова позиція такий підхід втілено у постанові ККС від 11.03.2025, № 521/9656/23 [333]. ККС переглянув у касаційному порядку вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 22.05.2023, № 521/9656/23 [110] та ухвалу Миколаївського апеляційного суду від 16.01.2024, № 521/9656/23 [408], якою вказаний вирок залишено без змін. Вказаними судовими рішеннями дії громадянина України були кваліфіковані за ч. 1 ст. 263 та ч. 2 ст. 111 КК. Як установлено цими рішеннями, обвинувачений «упродовж березня–жовтня 2022 р. з власної ініціативи налагодив співпрацю з представниками спецслужб РФ. Він зібрав і передав їм інформацію щодо місць дислокації та пересування військ і техніки ЗСУ на території м. Одеси та Одеської області. Також передав так званим кураторам дані щодо роботи портів регіону та переміщення залізничним сполученням товарів і вантажів, у тому числі військового призначення. Крім того, за вказівкою спецслужб рф обвинувачений придбав «фотопастки» і встановив їх уздовж залізничних колій у передмісті м. Одеси. Вони здійснювали відеозапис проїжджаючих вантажних потягів. Дані з цих камер в режимі реального часу передавалися представникам РФ» [333].

Обґрунтовуючи доцільність кваліфікацію таких дій обвинуваченого за ч. 2 ст. 111 КК, ККС відзначив, що той факт, що «засуджений вважав свої дії щодо надання допомоги представникам держави-агресора доцільними, покликаючись на незгоду із політикою України як держави, не означає, що в його діях відсутній склад державної зради. Свої політичні погляди громадяни України можуть висловлювати у передбачених законом формах. Натомість передання інформації, відомостей, вчинення інших дій, які безпосередньо впливають на суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність, обороноздатність,

державну, економічну чи інформаційну безпеку України у одній чи кількох формах, визначених диспозицією ст. 111 КК, є складом державної зради. Засуджений не заперечував суті й змісту вчинених ним дій. Таким чином, ККС немає сумніву в тому, що суди прийшли до правильних висновків про необхідність їх кваліфікації за ч. 2 ст. 111 КК» [333].

Науковці здебільшого критикують перший підхід ККС (у частині перекваліфікації дій засудженого з ч. 7 ст. 111^1 на ст. 114^2 КК). Р. О. Мовчан та Д. С. Марченков вважають, що «такий варіант кваліфікації ми розцінюємо як найбільш неправильний, адже, узявши до уваги відповідну мету, представники Феміди при цьому абсолютно проігнорували наявну в ч. 3 ст. 114^2 КК пряму вказівку на те, що умовою її застосування є відсутність у скоєному ознак державної зради (як і шпигунства), яка й мала місце в нашій ситуації. Таким чином, покликання в розглядуваній справі на згадану норму було б неправильним навіть за умови неможливості інкримінування винному ч. 7 ст. 111^1 КК, спробу аргументації (хоча й вельми непереконливу) чого ми й зустрічаємо у відповідній постанові». Ці науковці вважають, що найбільш правильним у цьому сенсі є кваліфікація дій особи за ст. 111 КК» [291, с. 76].

Для вирішення означеної проблеми зумовила те, що науковці висловлюють пропозицію вдосконалення відповідних статей КК. Зокрема, Є. О. Письменський, О. О. Книженко, Р. О. Мовчан та Д. С. Марченков вважають, що з ч. 7 ст. 111^1 КК «доцільно виключити вказівку на добровільну участь громадянина України в незаконних збройних формуваннях чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ, та/або в збройних формуваннях держави-агресора, та надання відповідним формуванням допомоги у веденні бойових дій проти України» [312, с. 212–213; 253, с. 27; 291, с. 77–78]. Окрім того, на думку Р. О. Мовчана та Д. С. Марченкова, з ч. 3 ст. 114^2 КК слід «виключити таку кваліфікуючу ознаку, як надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним формуванням» [291, с. 78].

На думку Ю. Пономаренка, «передача військово значущої інформації громадянином України іноземній державі або її представникам може становити державну зраду у формі надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України лише за умови, що факт надання такої допомоги охоплювався умислом цієї особи і, крім того, вона мала на меті заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [321, с. 113].

Є. О. Письменський вважає, що у разі, «якщо розглядати норму про колабораційну діяльність як спеціальну щодо загальної норми про державну зраду, то саме ч. 7 ст. 111^1 КК і має застосовуватися. Ключовою рисою, що дає змогу здійснити належне розмежування, є установлення факту співпраці (передбачає наявність спільної мети, досягнення якої є вигідним для всіх учасників) з представником держави-агресора (така співпраця фактично мала місце). Для забезпечення правильної кваліфікації вчиненого треба було б спочатку встановити формат взаємодії громадянина України з представником держави-агресора; чітко з'ясувати, чи отримував він від нього якісь завдання щодо збирання певної інформації для її подальшої передачі, чітко визначити мету та мотив поведінки правопорушника тощо. Лише отримавши в комплексі ці дані, можна виключити варіант кваліфікації вчиненого як державної зради, а отже, як колабораційної діяльності» [315, с. 285–286].

Вважаємо найбільш обґрунтованим саме останній підхід. Як державна зрада (ст. 111 КК) дії громадянина України можуть бути кваліфіковані лише в тому разі, коли будуть встановлені ознаки співпраці громадянина України з іноземною державою, іноземною організацією та її представниками, зокрема, що такий громадянин України виконував саме завдання таких представників, яке повинно бути чітко артикульоване в будь-який спосіб (усно, письмово), мати чітко визначений зміст та бути спрямованим на спричинення шкоди Україні, а саме шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

У разі, якщо такої співпраці та взаємодії між громадянином України та представником іноземної держави або іноземної організації не встановлено, є всі підстави встановлювати, який саме злочин було вчинено обвинуваченим – передбачений ч. 7 ст. 111^1 чи ст. 114^2 КК.

Водночас вважаємо, що фактично в умовах триваючої збройної агресії рф, яка розпочалася у 2014 р. в гібридній формі, а 24.02.2022 переросла у відкриту агресію рф, з огляду ще й на те, що обвинувачений кілька разів передавав відповідну інформацію, зокрема про дислокацію ЗСУ, представникам спецслужб рф, не може вказувати на те, що особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати, що вчиняє такі дії на шкоду інтересам України. Такими діями обвинувачений однозначно надає допомогу у проведенні підривної діяльності проти України. Водночас таке ми маємо фактично, коли аналізуємо обставини кримінального провадження та описання ознак складів злочинів, передбачених ст. 111 та ст. 114^2 КК. Однак це формальна ознака, яка має фактичний, але не доказовий характер. Водночас слід мати на увазі, що для ідентифікації вчинених дій громадянином України, які виявилися у збиранні та наданні представникам ворожої сторони значущої інформації, передбаченої ст. 114^2 КК, як державної зради (ст. 111 КК), органу досудового розслідування необхідно чітко встановити та зібрати докази, а суду їх безпосередньо дослідити, які б свідчили не тільки про передачу такої інформації представнику ворожої сторони, а й вказували б однозначно на те, що такий громадянин України співпрацював з таким представником, виконуючи відповідне завдання рф. У разі, коли відсутнє доказове підтвердження такої взаємодії, немає підстав кваліфікувати дії особи за відповідною частиною ст. 111 КК.

Таким чином, підтримка незаконних збройних чи воєнізованих об'єднань на ТОТ, а також мілітарних структур держави-агресора виступає окремим проявом колабораціонізму. Вона охоплює передачу їм матеріальних засобів (ч. 4 ст. 111^1 КК) та сприяння у веденні бойових дій проти ЗСУ, інших законних військових чи добровольчих формувань, що захищають суверенітет держави

(ч. 7 ст. 111[1] КК). У цьому контексті надання допомоги інтерпретується як активна діяльність громадянина України, що полягає в передачі відомостей про співгромадян для їхнього протиправного використання, наданні порад, інструкцій, знарядь чи усуненні перешкод (зокрема, під час збройного протистояння силам оборони України).

За результатами дослідження сформульовано такі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства (*de lege ferenda*):

1. Криміналізувати у ч. 4 ст. 111[1] КК передачу інформації про громадян України, якщо вона здійснюється з метою її подальшого неправомірного використання.

2. Усунути нормативні прогалини шляхом включення до ч. 4 ст. 111[1] КК вказівки на допомогу нелегітимним органам влади на ТОТ та структурам РФ, а до ч. 7 – згадки про збройні формування держави-агресора.

3. Усунути невизначеність щодо суб'єкта злочину в ч. 4 ст. 111[1] КК, чітко обмеживши його колом громадян України.

4. Задля уникнення конкуренції зі ст. 111[2] КК (пособництво державі-агресору) доповнити диспозицію ч. 4 ст. 111[1] КК застереженням: «за відсутності ознак пособництва державі-агресору».

Висновки до розділу 2

Здійснивши характеристику надання допомоги як форм вчинення державної зради (ст. 111 КК) та колабораційної діяльності (частини 4 та 7 ст. 111[1] КК), зроблено такі основні висновки.

Поняття «підривна діяльність» та «надання допомоги у проведенні підривної діяльності» є оцінними та мають усталені стандарти тлумачення в судовій практиці на основі міжнародних документів, а також доктрини кримінального права. Підривною слід вважати діяльність, яка здійснюється іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками,

спрямована на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України може мати вельми широкий прояв, що залежить від характеру підривної діяльності, яку має намір здійснювати громадянин України на виконання завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представника. Тлумачення двох оцінних понять «підривна діяльність» та «надання допомоги в її здійсненні» повинно бути сукупним, а результат тлумачення в цьому випадку буде утворюватися та залежати від конкретних проявів змісту кожного з означених понять. Підтримано точку зору про доцільності коригування поняття «підривна діяльність» на «розвідувально-підривна діяльність», що дозволить уточнити зміст того явища, яке позначається відповідним оцінним поняттям.

Надання інформаційної підривної допомоги може утворювати як склад державної зради, так і склад злочину, передбачений ст. 114^2 КК. Установлено такі розмежувальні ознаки між ними: 1) адресат надання допомоги – іноземна держава, іноземна організація або їх представники (ст. 111 КК), держава, що здійснює збройну агресію проти України, або її представники, або інші незаконні збройні формування (ст. 114^2 КК); 2) наявність попереднього контакту (перед вчиненням державної зради) з іноземною організацією, іноземною державою або їх представниками (ст. 111 КК) та відсутність такого контакту (ст. 114^2 КК); 3) наявність попередньо отриманого завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників (ст. 111 КК) та відсутність такого завдання (ст. 114^2 КК).

Іноземна організація або її представники не є адресатом отримання воєнно значущої інформації (ст. 114^2 КК). Дії громадян України, які виразилися в несанкціонованому поширенні воєнно значущої інформації іноземній організації або її представникам повинні кваліфікуватися як державна зрада (ст. 111 КК) за умов: якщо мали місце передача або збирання з метою передачі

інформації, яка містить державну таємницю; предметом були відомості, зазначені у ст. 114^2 КК, які становить державну таємницю.

Між передачею та поширенням інформації немає принципової відмінності, оскільки в результаті вчинення цих діянь інформація, яка становить державну таємницю або є воєнно значущою, стає відома іншим суб'єктам, у той чи інший спосіб обнародується (оприлюднюється). Поширення стосується виключно таких ситуацій, коли інформація відповідного змісту розповсюджується серед невизначеної кількості осіб, передається їм, зокрема, з використанням різноманітних засобів зв'язку, як-от медіа, телефон тощо, а також в усній формі, та може сприйматися ними без обмежень кількості, тоді як передача інформації може мати місце як у випадку її «обмеженого» розповсюдження, коли відбувається контакт «людина» - «людина», яка й стає розпорядником відповідної інформації, так і у разі її поширення серед невизначеної кількості осіб. Тобто, передача інформації може полягати в її поширенні, однак нею не вичерпується, і є ширшим за обсягом поняттям, аніж поширення.

Контактна взаємодія громадянина України у разі вчинення державної зради відбувається не безпосередньо з іноземними державами та з іноземними організаціями, а з їх представниками. Наведено аргументи на користь того, що вказівка на іноземну державу або іноземну організацію у ст. 111 КК потрібна. Якби адресатом надання допомоги у ст. 111 КК було названо лише представника іноземної держави або іноземної організації, то це зумовило б труднощі доказового значення, оскільки зобов'язувало б встановлювати в конкретному кримінальному провадженні індивідуалізуючі ознаки представника, що з огляду на обмеженість процесуальних можливостей було б ускладненим, а то й неможливим. Акцент законодавця на таких адресатах, як іноземна держава, іноземна організація або їх представники робить таку доказовість більш гнучкою, не зобов'язує збирати докази про індивідуалізуючі ознаки такого представника, а дозволяє обмежитися лише тими доказами, які вказують на

попередній контакт громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації, який надав завдання громадянину України здійснити підривну діяльність проти України.

Державна зрада у формах надання допомоги у проведенні підривної проти України та шпигунства вчиняється виключно на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників. Водночас така ознака не характерна державній зраді у форму переходу на бік ворога.

Визначено співвідношення між переходом на бік ворога та отриманим завданням, на виконання якого спрямовані дії громадянина України з проведення підривної діяльності проти України. Перехід на бік ворога передує (але не завжди) наданню допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Отримання завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників має завуальований характер, є «таємничою», прихованою формою контактної взаємодії громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації. Перехід на бік ворога є відкритим, не приховується ні від кого (продовження громадянином України на ТОТ служби, наприклад, у правоохоронних органах чи продовження здійснювати правосуддя, або вступ до лав армії держави-окупанта, до правоохоронних органів, створених на ТОТ, чи-то обрання на «виборах» у незаконні органи влади, наприклад, місцевої, тощо).

Кримінальна відповідальність за провадження господарської діяльності може наставати лише в разі, якщо надається саме допомога в розумінні створення умов для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. В іншому випадку, коли провадиться господарська діяльність на ТОТ, але допомога окупаційній владі не надається, кримінальна відповідальність наставати не повинна.

Провадження господарської діяльності на ТОТ є правомірним у разі виконання тих видів робіт, які підпадають під поняття цивільної оборони у розумінні норм МГП, та/або необхідні для виживання на ТОТ в умовах окупації, та/або полягають в наданні комунальних послуг населенню на ТОТ.

Провадження дозволених нормами МГП видів господарської діяльності на ТОТ, пов'язаних із життєзабезпеченням населення окупованої території, само по собі повинно виключати кримінальну відповідальність за ч. 4 ст. 111^1 КК. При цьому така діяльність, на наш погляд, включає як діяльність з безпосереднього надання, наприклад, комунальних послуг, так і виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій на таких підприємствах. Однак, це не може бути імунітетом від притягнення громадян України до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 111^1 КК у тому разі, коли встановлено факт взаємодії обвинуваченого з представниками окупаційної влади, тобто факт надання такій владі допомоги.

Органи, організації, підприємства та установи належать до окупаційної влади держави-агресора лише в тому разі, коли вони здійснюють свою діяльність у державному секторі економіки держави-агресора, представляючи тим самим інтереси РФ. Приватні юридичні особи, які діють за законодавством держави-агресора, до окупаційної адміністрації держави-агресора не належать, і взаємодія з ними громадянина України, який здійснює господарську діяльність, не може утворювати складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111^1 КК.

Визначення ознак будь-якої форми колабораційної діяльності загального характеру (тобто ознак, притаманних будь-якій формі колабораційної діяльності), навіть тих, які є латентними, як-то громадянство суб'єкта злочину, до яких належать громадянство суб'єкта та місце вчинення колабораційної діяльності, повинно залежати від розуміння такого соціального явища, як колабораціонізм, яке стосується виключно громадян держави, територія якої окупована, та самої по собі окупованої території. Встановлено, що будь-яка форма колабораційної діяльності, передбачена у ст. 111^1 КК, характеризується

такими загальними ознаками, як місце місце вчинення злочину – ТОТ, та громадянство суб'єкта – громадянство України. Враховуючи те, що законодавець включенням у КК нової статті 111^2 (пособництво державі-агресору) фактично диференціював кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, вважаємо за необхідне передбачити у ст. 111^2 КК таку розмежувальну ознаку зі ст. 111^1 цього Кодексу (яких на сьогодні обмаль), як місце вчинення злочину. Зокрема, у ч. 4 ст. 111^1 КК слід передбачити кримінальну відповідальність за провадження господарської діяльності на ТОТ у взаємодії з окупаційною владою, а в ст. 111^2 цього Кодексу встановити відповідальність за пособництво державі-агресору, вчинене на території, яка не належить до ТОТ.

Запропоновано такі правила кваліфікації громадянина України, який взяв добровільну участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на ТОТ:

– незалежно від часу вчинення кримінального правопорушення дії громадянина України, який вступив до складу незаконного збройного формування, зокрема такого, що створене на ТОТ, становлять державну зраду у формі переходу на бік ворога, а в період після 24.02.2022 – такі дії підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 111 КК. З моменту переходу на бік ворога державна зрада вважається закінченим злочином, у зв'язку з чим всі подальші протиправні дії громадянина України підлягають додатковій кваліфікації;

– подальша участь у складі незаконного воєнізованого або збройного формування, створеного на ТОТ, не охоплюється вказаною вище формою державної зради, у зв'язку з чим така участь підлягає додатковій кваліфікації за ч. 7 ст. 111^1 КК.

– ставлення у вину додатково відповідних частин ст. 260 та/або ст. 258^3 КК є необґрунтованим.

Істотні ознаки злочину «колабораційна діяльність» слід тлумачити крізь призму такого явища, як колабораціонізм, яке традиційно пов'язується з

добровільною та усвідомленою співпрацею громадян країни, територія якої була окупована, з представниками окупаційної влади. Суб'єктом колабораційної діяльності є громадяни України, зокрема й вчиненої у формі, передбаченій у частинах 4 та 7 ст. 111^1 КК. З огляду на можливість різних варіантів тлумачення ч. 4 ст. 111^1 КК у частині визначення суб'єктного складу відповідного виду колабораційної діяльності, що зумовлено латентністю у відповідній частині диспозиції цієї частини статті, запропоновано доповнити ч. 4 ст. 111^1 КК вказівкою на те, що суб'єктом відповідного складу злочину є громадянин України.

Інформаційна допомога представникам ворожої сторони, яка проявляється у передачі воєннозначущої інформації, зокрема, про розташування підрозділів ЗСУ кваліфікується судами по-різному. Найбільш правильним варіантом визнано кваліфікацію за ст. 111 КК. При цьому за ст. 111 КК можуть кваліфікуватися дії громадянина України лише в тому разі, коли будуть встановлені ознаки його співпраці з іноземною державою, іноземною організацією та їх представниками, зокрема, що такий громадянин України виконував завдання таких представників, яке повинно бути артикульоване в будь-який спосіб (усно, письмово), мати чітко визначений зміст та бути спрямованим на спричинення шкоди Україні, а саме на заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Якщо такої співпраці та взаємодії між громадянином України та представником іноземної держави або іноземної організації не встановлено, то дії громадянина України слід кваліфікувати за ч. 7 ст. 111^1 чи ст. 114^2 КК.

Для ідентифікації вчинених дій громадянином України, які виявилися у збиранні та наданні представникам ворожої сторони воєнно значущої інформації, передбаченої ст. 114^2 КК, як державної зради (ст. 111 КК), органу досудового розслідування необхідно чітко встановити та зібрати докази, а суду їх безпосередньо дослідити, які б свідчили не тільки про передачу такої

інформації представнику ворожої сторони, а й вказували б однозначно на те, що громадянин України співпрацював з таким представником, виконуючи відповідне завдання РФ.

Запропоновано: уточнити в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК таку форм вчинення державної зради, як надання допомоги у проведенні розвідувально-підривної діяльності проти України [*виділено нами – Б. Д.*]; передбачити у ч. 4 ст. 111^1 КК таке діяння, як передача відомостей про громадян України з метою її використання у протиправний спосіб; доповнити ч. 4 ст. 111^1 КК вказівкою на надання допомоги незаконно створеним органам влади на ТОТ та органам влади держави-агресора, а ч. 7 цієї статті – на збройні формування держави-агресора; у ч. 4 ст. 111^1 КК передбачити суб'єктом злочину громадянина України; у диспозицію ч. 4 ст. 111^1 КК включити формулювання «за відсутності ознак пособництва державі-агресору (ст. 111^2 цього Кодексу)»; у частинах 4 та 7 ст. 111^1 КК вказати на вчинення злочину у відповідній формі на ТОТ.

РОЗДІЛ 3
ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ ЯК ФОРМА НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВОРОГУ

Кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору була передбачена в КК Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX, який набрав чинності 23.04.2024 [362]. Попри очікуваний ефект – запобігти вчиненню відповідних злочинів та передбачити інші відповідні покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння [352], відповідний кримінальний закон, навпаки, створив дисбаланс в можливості застосування інших норм, які передбачають суміжні склади кримінальних правопорушень, а саме норм у статтях 111 «Державна зрада» та 111^1 «Колабораційна діяльність» КК.

У ст. 111^2 КК закріплено, що пособництвом державі-агресору є умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Такі дії караються позбавленням волі на строк від 10 до

12 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

У теорії кримінального права проблема тлумачення та застосування ст. 111^2 КК була предметом дослідження таких науковців, як О.О. Дудоров, О.К. Марін, І.Б. Медицький, Р.О. Мовчан, Н.А. Орловська, В.В. Топчій, М.І. Хавронюк та інші. Саме їхні праці стануть основою для наших досліджень проблеми пособництва державі-агресору як прояву надання допомоги, що заподіює шкоду національним інтересам України.

3.1 Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111^2 КК України)

Формулювання складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111^2 КК, специфічне. Насамперед, йдеться про вказівку законодавцем як у назві, так і в диспозиції цієї статті на узагальнююче поняття, що позначає цей злочин проти основ національної безпеки України – пособництво державі-агресору. Законодавець розуміє пособництво державі-агресору як умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (далі для більш стислого найменування, якщо інше не випливатиме з дослідження, для вказівки на адресата надання допомоги в розумінні ст. 111^2 КК буде використовуватися найменування «держава-агресор»). Вже навіть з такого формулювання вбачається наявність огріху технічного характеру. Йдеться про недоречне використання слова «пособництво» у диспозиції ст. 111^2 КК після терміна «державі-агресору». Складається враження, що пособництвом визнається лише умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, а умисні дії, спрямовані на допомогу збройним формуванням та/або окупаційній

адміністрації держави-агресора, - ні. Однак таке враження, вочевидь, є оманливим, оскільки умисні дії, спрямовані на сприяння будь-яким адресатам, зазначеним у диспозиції ст. 111^2 КК, є пособництвом державі-агресору (в розумінні наміру законодавця).

Пособництво, як відомо, є проявом співучасті у вчиненні злочину, а пособник – це вид співучасника (ч. 5 ст. 27 КК). На думку О. Кравчука та М. Бондаренко, «пособник – це особа, яка самостійно кримінальне правопорушення не вчиняє, а лише своїми діями чи бездіяльністю сприяє його вчиненню виконавцем. Тому на підставі положень ч. 2 ст. 29 КК кваліфікація дій пособника відбувається за ч. 5 ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем. Застосування законодавцем у статті 111^2 КК терміна «пособництво», на думку цих дослідників, створило прецедент ототожнення пособника із виконавцем в одній особ»і [263]. В. М. Шлапаченко також вважає, що «не зовсім зрозуміло, чи поширюються на пособника, як суб'єкта ст. 111^2 КК, положення ст. ч. 2 ст. 31 КК про відсутність кримінальної відповідальності пособника (як співучасника кримінального правопорушення) при добровільній відмові від вчинення правопорушення» [436, с. 167].

Не вбачаємо саме в цьому особливих проблем. Адже перенесення функції «несамостійного» співучасника на виконавця злочину – не новина у КК. Наприклад, у ст. 255^2 цього Кодексу передбачається відповідальність за організацію або сприяння у проведенні злочинного зібрання (сходки) представників злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив. Тобто, в цьому випадку законодавець також визнає виконавцем злочину організатора та пособника. Найменування злочину, окрім того, не впливає в жодному випадку на підставу кримінальної відповідальності за ст. 111^2 КК, оскільки законодавець після узагальнюючого описання цього злочину наводить конкретні форми прояву пособництва державі-агресору. До таких форм віднесено: 1) реалізацію чи підтримку рішень

та/або дій держави-агресора; 2) добровільний збір матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора; 3) підготовка матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора; 4) передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора. При цьому, як зазначено самим законодавцем у ст. 111^2 КК, вказані форми прояву пособництва державі-агресору можуть бути як альтернативними, так і обов'язковими в конкретному суспільно небезпечному діянні особи.

Отже, як і для інших форм надання допомоги з метою заподіяння шкоди національним інтересам України, пособництво державі-агресору характеризується такими обов'язковими елементами: 1) предмет надання допомоги – матеріальні ресурси та інші активи; 2) суспільно небезпечне діяння – умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, вчинені у формах: а) реалізації чи б) підтримки рішень та/або дій держави-агресора; в) добровільного збору, г) підготовки та/або д) передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора; 3) адресат – держава-агресор, збройні формування та/або окупаційна адміністрація держави-агресора; 4) адресант – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора; 5) умисел та мета завдання шкоди Україні. Як бачимо, на відміну від інших форм надання допомоги у складах злочинів проти основ національної безпеки, пособництво державі-агресору нормативно характеризується суб'єктивною ознакою, нормативно визначеною в диспозиції ст. 111^2 КК.

Аналіз формулювання складу пособництва державі-агресор вказує також на те, що фактично кожна з відповідних форм вчинення цього злочину дублює суспільно небезпечні діяння інших складів злочинів проти основ національної безпеки України. Наприклад, як зазначає Р.О. Мовчан, «добровільний збір, підготовка та / або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації держави-агресора фактично дублює положення присвяченої

господарському колаборaціонізму ч. 4 ст. 111^1 КК, в якій встановлено кримінальну відповідальність за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та / або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора [288, с. 79]. Більше того, фактичний збіг діянь можна прослідкувати і в інших випадках. Зокрема, така форма пособництва державі-агресору, як реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора може мати прояв практично в кожній формі колаборaційної діяльності, як-то публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора (ч. 1 ст. 111^1 КК), дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111^1 КК) тощо.

Також виникає питання й про те, що фактично всі форми пособництва державі-агресору є нічим іншим, як складовими державної зради у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК). Адже поняття «підривна діяльність» є оцінним та розуміється як дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [340]. Враховуючи те, що в Україні триває воєнний стан, Український народ бореться за своє існування, будь-які дії, спрямовані проти України та її національних інтересів, потрібно розглядати як такі, що становлять собою підривну діяльність проти України. Тому фактично всі названі в диспозиції ст. 111^2 КК форми пособництва державі-агресору є підривною діяльністю проти України. Водночас слід пам’ятати, що підривна діяльність проти України як прояв державної зради вчиняється «контактно», на виконання завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників, що має бут встановлено у ході досудового

розслідування у кримінальному провадженні. Якщо такої контактної взаємодії немає, то можна констатувати наявність складу пособництва державі-агресору (за наявності інших ознак складу цього злочину).

М. І. Хавронюк назвав ситуацію в КК, коли текстуально та змістовно ст. 111^2 КК збігається зі ст. 111^1 цього Кодексу «порушенням принципу пропорційності», коли законодавець під час криміналізації певного діяння ігнорує факт наявності у КК статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, використовуючи такі ж або подібні формулювання та не виокремлюючи розмежувальних ознак [427].

Інші науковці вбачають, що криміналізація пособництва державі-агресору не була соціально обумовленою. На думку А. В. Плотнікової та О. О. Коваленко, «під час криміналізації пособництва державі-агресору не було дотримано розробленого наукою кримінального права причинно-умовного комплексу, дотримання якого гарантує обґрунтовану, суспільно обумовлену криміналізацію суспільно небезпечних діянь. Вважаємо дотримання окремої норми, що встановлює кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору, за умови існування встановленої кримінальної відповідальності за колаборaційну діяльність та державну зраду є прикладом надмірної криміналізації. Отже, криміналізація пособництва державі-агресору не є соціально зумовленою» [318, с. 20; 319].

Цілком поділяючи вказані вище точки зору стосовно недосконалої редакції ст. 111^2 КК, а також сумніви щодо необхідності її включення у КК, все ж відзначимо, що судова практика практично за 4 роки чинності вказаного кримінального закону, демонструє приріст осіб, засуджених за пособництво державі-агресору, а також, відповідно, збільшення кількості ухвалених остаточних рішень у кримінальних провадженнях за ст. 111^2 КК. За даними Державної судової адміністрації України, розміщеної на сайті «Судова влада», у 2022 р. жодна особа не була засуджена за ст. 111^2 КК [246], тоді як у 2023 р. засуджено 9 осіб [247], а в 2024 р. – 40 осіб [248]. Згідно з інформацією щодо

розгляду кримінальних проваджень судами першої та апеляційної інстанцій на основі статистичних даних Державного підприємства «Інформаційні судові системи», однак без урахування даних Київського апеляційного суду, у період з 24.02.2022 до 02.08.2024 за ст. 111^2 на розгляд судам першої інстанції надійшло 321 кримінальне провадження за ст. 111^2 КК, з яких розглянуто 67 кримінальних проваджень. При цьому за цей період в апеляційному порядку було переглянуто 7 кримінальних проваджень за ст. 111^2 КК, з яких 3 вироки залишено без змін, а 4 вироки скасовано.

Також упродовж 2022–2025 років у касаційному порядку було розглянуто 4 кримінальних провадження за ст. 111^2 КК, результатом чого стало ухвалення постанов судом касаційної інстанції (постанови ККС від 12.06.2024, № 569/1908/23 [334], від 27.11.2024, № 529/1660/22 [351], від 24.09.2025, № 445/2417/24 [343], від 24.09.2025, № 761/23109/23 [343], від 31.07.2025, № 646/3927/23 [350], від 15.10.2025, № 953/4418/22 [337]). Тобто, суди ідентифікують за певними ознаками протиправну поведінку як таку, що містить ознаки відповідної форми пособництва державі-агресору. Тому важливо як для кримінально-правової доктрини, так і для правозастосовної практики розуміти, в яких випадках суди вбачають у вчиненому ознаки складу злочину, передбаченого ст. 111^2 КК.

Як пособництво державі-агресору у вироках Шевченківського районного суду м. Чернівці від 23.10.2023, № 727/7936/23 [199], Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2024, № 461/872/24 [33], Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.05.2023, № 496/350/23 [114], Святошинського районного суду м. Києва від 10.02.2025, № 759/5154/24 [134], Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області від 18.03.2025, № 607/17062/24 [152] кваліфікувалися дії громадян України, які в соціальних мережах, телеграм-каналах тощо збирали грошові кошти та інші матеріальні ресурси для подальшої їх передачі представникам держави-агресора або її збройним формуванням та/або передача їм таких ресурсів, купівля на них військової

техніки, зокрема безпілотних летальних апаратів. Назвемо умовно таку **форму пособництва державі-агресору «благодійною»**. В усіх вироках дії засуджених було кваліфіковано за ч. 1 ст. 111^2 КК. Указані дії фактично підпадають під таку форму колаборaційної діяльності, як передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111^1 КК) [230, с. 303–304].

Ще одна форма пособництва державі-агресору, яку можна виокремити з проаналізованих у ході дослідження вироків, полягає у сприянні функціонуванню незаконно створених формувань на ТОТ. Так, за ч. 2 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії громадянина України, який проводив навчання членів незаконно створених збройних формувань прийомам та методам вирішення бойових завдань, прийомам надання першої медичної допомоги, евакуації поранених бійців з поля бою та іншим навичкам, з метою надання останнім необхідної військової підготовки та можливості на професійному рівні вести бойові дії проти ЗСУ, розміщення відеоматеріалів про це на ютуб-каналі (вирок Приморського районного суду м. Одеси від 15.06.2023, № 522/16244/22) [127]. Іншим вироком за ст. 111^2 КК кваліфіковано дії громадянина України, який систематично вживав заходи із залучення місцевих мешканців до вступу у т. зв. «Народну Дружину» задля збільшення кількості учасників вказаного формування [41]. Вказану форму пособництва умовно назвемо **«воєнізованим» пособництвом державі-агресору**. Як вбачається з формулювань форм колаборaційної допомоги, вказана поведінка може підпадати під таку її форму, як надання незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або в збройним формуванням держави-агресора допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності,

суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7 ст. 111^1 КК).

«Викривальним» пособництвом державі-агресору визнавалися такі дії громадян України, які полягали в наданні допомоги представникам незаконно створених збройних формувань на ТОТ, а також військовослужбовцям ЗС РФ в отриманні відомостей про учасників АТО, працівників правоохоронних органів, осіб з числа проукраїнськи налаштованих осіб, а також формування списків таких осіб (вироки Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024, № 607/11937/23 [153], Полтавського апеляційного суду від 02.05.2024, № 529/1660/22, яким скасовано виправдувальний вирок Диканського районного суду Полтавської області від 01.09.2023 [126], Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 12.08.2025, № 185/4280/23 [120], Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024, № 212/4695/22 [62]). В останньому вироку зазначено, що передана обвинуваченою інформація про громадян України, учасників бойових дій, АТО/ООС, працівників правоохоронних органів, волонтерів тощо, була використана спецслужбами РФ для незаконних затримань громадян України, проведення в них обшуків, застосування психічного та фізичного впливу з метою схилення до співпраці з ними [62]. Досить сумнівною вбачаємо таку кваліфікацію, оскільки, як вбачається з аналізу відповідних судових рішень, надання інформації викривального характеру стосувалося тих осіб, шо має важливе значення для російських окупантів, стосується тих громадян України, які брали участь у захисті України. Окрім того, викривальна інформація надавалася військовослужбовцям ЗС РФ під час збройного конфлікту міжнародного характеру, що є контекстуальним елементом воєнних злочинів. І в втому разі, коли в результаті використання цієї інформації військовослужбовцями ЗС РФ буде вчинено воєнний злочин, дії громадянина України, який надав їм таку

викривальну інформацію підлягають кваліфікації не як пособництво державі-агресору, а як пособництво у вчиненні воєнного злочину.

За ч. 1 ст. 111^2 КК оцінювалося судами й так зване **«ресурсне» пособництво державі-агресору**, яке полягало в забезпеченні військовослужбовців ЗС РФ продуктами харчування, різноманітними матеріальними ресурсами, як-от генератором, водяною помпою, наданням інформації щодо домоволодінь місцевих мешканців, в яких є матеріальні цінності, запаси палива, з наданням у подальшому допомоги у заволодінні матеріальними цінностями військовослужбовцями РФ у незаконний спосіб, надання їм транспортного засобу (вироки Київського районного суду м. Харкова від 30.10.2023, № 953/4418/22 [91], Шевченківського районного суду м. Чернівці від 24.04.2025, № 727/6633/24 [200]), надання військовослужбовцям ЗС РФ інформації про наявність легкового автомобіля в одного з мешканців тимчасово окупованого населеного пункту з метою можливої подальшої конфіскації вказаного транспортного засобу для потреб окупаційних військ ЗС РФ, забезпечення окупаційних військ РФ їжею та продуктами харчування, надання власного будинку для відпочинку, харчування, прийняття душу, прання одягу військовослужбовцям ЗС РФ (вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024, № 607/11937/23 [153]), надання допомоги в придбанні продуктів харчування військовослужбовцям ЗС РФ, надання останнім місця для проживання за місцем свого тимчасового перебування та зберігання викрадених в односельчан речей, матеріальних ресурсів (вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.06.2023, № 953/6896/22 [82]), виконання завдання військовослужбовців ЗС РФ з відшукання приміщень, де може знаходитися техніка, огляд таких приміщень разом з такими військовослужбовцями, підшукання місцевих жителів, які допомогла забезпечити військовослужбовців ЗС РФ літнім одягом, організація приготування їжі цим військовослужбовцям (вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.04.2024, № 953/1752/23 [89]).

Згідно з вироком Харківського районного суду Харківської області від 16.07.2025, № 766/3195/24 громадянина України засуджено за ст. 111^2 КК за те, що він сприяв та підтримував на ТОТ військовослужбовців ЗС РФ. Зокрема, він разом з ними в домоволодінні місцевого жителя заволоділи належним йому транспортним засобом, перед чим один з військовослужбовців ЗС РФ вдарив потерпілого [164].

Якщо розглядати «ресурсне» та «інформаційне» пособництво державі-агресору, то вбачається, що такі дії насправді утворюють склад пособництва, але у власному значенні, без збігу відповідної функції з діями виконавця, як це має місце у ст. 111^2 КК. Військовослужбовці ЗС РФ з точки зору МГП визнаються комбатантами, а отже суб'єктами воєнних злочинів (ст. 438 КК). Тому й надання таким особам відповідного сприяння, про яке йшлося вище, утворює пособництво у вчиненні воєнного злочину. В разі, коли, скажімо, військовослужбовці ЗС РФ за відповідного сприяння громадян України, які надали списки учасників АТО, яких потім військовослужбовці катували чи застосовували інші форми жорстокого поводження, дії таких громадян України слід кваліфікувати як пособництво у вчиненні воєнного злочину, а не як пособництво державі-агресору [231, с. 305].

Згідно з проаналізованими вироками, ухваленими за ст. 111^2 КК, зустрічалося й **«валютне» пособництво державі-агресору**, коли громадянин України брав участь у вилученні з обігу української валюти – гривні, а також видавав грошові кошти у розмірі 10 тис. російських рублів мешканцям тимчасово окупованого населеного пункту України. Дії такого громадянина України було кваліфіковано за ч. 1 ст. 111^2 КК (вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024, № 308/14861/23 [162]).

В окремих вироках вбачається й так зване **«політичне» пособництво державі-агресору**. Наприклад, згідно з вироком Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024, № 212/4695/22 за ч. 1

ст. 111^2 КК кваліфіковано дії першого заступника Скадовської районної військової адміністрації, яка, зокрема, здійснювала активну діяльність з підбору інших працівників та персоналу даного окупаційного органу влади, та підпорядкованих йому установ і організацій, 09.05.2022 за вказівкою обвинуваченої учасникам організованого РФ масового заходу, присвяченого річниці перемоги у Другій світовій війні, були роздані прапори та символіка РФ, а з будівлі Скадовської міської ради знято Державний прапор України та вивішено прапор держави-агресора [62].

Як і в попередніх випадках, кваліфікація дій засудженої вказаним вироком за ст. 111^2 КК є сумнівною, оскільки фактично містить ознаки такої форми колабораційної діяльності, як організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (ч. 6 ст. 111^1 КК) [231, с. 305].

Формою пособництва державі-агресору є так зване **«інформаційне» пособництво**, за якого, як встановлювали суди перших інстанцій, громадяни України доносили інформацію з власними судженнями про тимчасову окупацію окремих території України до інших громадян з використанням медіа, соціальних мереж, месенджерів тощо.

Так, за ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії першого заступника т. зв. Скадовської районної військової адміністрації, яка зверталася до мешканців м. Скадовськ та інших населених пунктів Скадовського району Херсонської області шляхом публічного виступу в месенджері Телеграм та в інших джерелах публічного поширення інформації переважно російськомовного контенту та тих, що контролюються окупаційними військами, в яких критикувала діючу українську владу та позиціонувала себе і мешканців міста та району, як окремий регіон, який бажає «миру» (вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22 [62]).

Як інформаційне пособництво державі-агресору вироком Деснянського районного суду м. Чернігова від 08.05.2024, № 750/1473/24 було кваліфіковано дії громадянина України, який на початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України незаконно перетнув державного кордону України з територією РБ та в подальшому виступав на телевізійному каналі цієї держави, у виступі якого згідно з висновком експерта містяться висловлювання, спрямовані на підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, що кваліфіковано за ч. 1 ст. 111^2 КК [45].

За ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії помічника глави адміністрації, який брав участь у створенні інформаційно-пропагандистських відеоматеріалів, в яких надав схвальну оцінку діям держави-агресора, відобразив свою участь у голосуванні на псевдореферендумі, взяв участь в роботі делегації із підписання угоди про входження ТОТ Луганської, Донецької, Херсонської та Запорізької областей до складу РФ в м. Москві, взяв активну участь у проведенні у м. Каховка параду «Бессмертный полк», безпосередньо здійснював розгрузку автомобіля з «гуманітарною» допомогою з РФ (вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 21.03.2024, № 344/1984/24) [69].

Іншим вироком засуджено громадянина України, який, перебуваючи на території РФ, виступив одним із спонсорів агітаційних заходів, присвячених річниці «возвращения в состав российской федерации четырех южных регионов Донецкая и Луганская народные республики, а также Херсонская и Запорожская области», які висвітлювалися в Telegram-каналах та «Вконтакте» [66; 397].

Специфічний прояв інформаційного пособництва державі-агресору встановлено вироком Деснянський районний суд м. Чернігова від 18.06.2025, № 750/2960/24, яким за ч. 1 ст. 111^2 КК кваліфіковано дії громадянина України, ієрарха Української православної церкви (московського патріархату), який під

час участі в заході своєю присутністю фактично невербально підтримав незаконне приєднання Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей до РФ та спонукав своїм прикладом вірян Луганської єпархії та Української православної церкви (московського патріархату) в цілому також надати підтримку вказаним незаконним діям та рішенням РФ [46].

В окремих вироках схожі дії було кваліфіковано за сукупністю з іншими статтями Особливої частини КК. У вироку Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області від 13.02.2025, № 344/19579/24 – за ч.1 ст. 111^1, ч. 1 ст. 111^2, ч. 2 ст. 436^2, ч. 3 ст. 436^2 КК [70].

Указану кваліфікацію можна поставити під сумнів, ураховуючи те, що у ч. 6 ст. 111^1 КК передбачено таку форму колабораційної діяльності, як здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань. Водночас такі дії в цілому підпадають й під більш загальне поняття, яке описує одну з форм державної зради – надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, про що вже йшлося вище [231, с. 306].

Значний масив вироків за ст. 111^2 КК стосується так званого **освітнього пособництва державі-агресору**, яке, як випливає з проаналізованих вироків, вчиняється посадовими особами у сфері освіти.

Під час кваліфікації таких дій суди притримувалися двох варіантів – кваліфікація освітнього пособництва державі-агресору лише за ч. 1 ст. 111^2 КК або за сукупністю ч. 3 ст. 111^1 та ч. 1 ст. 111^2 КК. Так, вироком Малиновського районного суду м. Одеси від 26.04.2024, № 521/13772/23 за ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії громадянина України, який після призначення на посаду ректора університету окупаційною адміністрацією рф, сприяв захопленню приміщення цього університету, забороняв відвідувати українським вихователям своїх робочих місць, розробив новий Статут та печатку університету, організував інвентаризацію матеріальних цінностей закладу,

підібрав кадри на посади професорсько-викладацького складу університету, видавав накази, розпорядження, вказівки, затверджував та підписував документи університету, які скріплював печаткою університету як нової «юридичної особи» РФ [112].

За ч. 1 ст. 111^2 КК вироком Дружківського міського суду Донецької області від 25.03.2024, № 229/2157/22 було кваліфіковано дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора директором навчально-виховного комплексу, який організував в приміщенні цього комплексу громадську приймальню «глави «ДНР» [54], а вироком Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 22.11.2023, № 344/18075/23 за ч. 1 ст. 111^2 КК кваліфіковано дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора ректором університету, який, зокрема, надав приміщення цього університету для проведення незаконного референдуму на території тимчасово окупованої Луганської області, взяв участь у створенні інформаційно-пропагандистських відеоматеріалів, опублікованих в мережі Інтернет та на інформаційних ресурсах «ЛНР» [71].

Практично аналогічні дії було вчинено директорами шкіл, ліцеїв, коледжів, начальників закладів дошкільної освіти, створених за законодавством РФ на ТОТ, які було кваліфіковано за ч. 3 ст. 111^1 та ч. 1 ст. 111^2 вироками Малиновського районного суду м. Одеси 24.11.2023, № 521/8880/23 та від 21.02.2024, № 521/7287/23 [111; 109], Херсонського міського суду Херсонської області від 21.02.2025, № 766/2554/23 [176], від 23.04.2025, № 766/6752/23 [177], від 10.06.2025, №766/10107/24 [172], від 04.07.2025, №766/3195/24 [167].

Знову ж таки, якщо проаналізувати відповідні форми освітнього пособництва державі-агресору відповідно до ухвалених вироків, то вбачається, що вони фактично охоплюються формами колабораційної діяльності, як-то здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-

агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (ч. 6 ст. 111^1 КК) та такою формою державної зради, як надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [231, с. 306].

Чи не найбільший масив вироків, ухвалених за ст. 111^2 КК, стосується встановлення такої форми пособництва державі-агресору, як **«посадове» пособництво**, суть якого в загальному полягає в тому, що громадянин України після призначення на певну посаду з організаційно-розпорядчими та/або адміністративно-господарськими функціями, на думку суду, здійснював певні дії, що становлять пособництво державі-агресору ізольовано від самого призначення на вказану посаду (яке кваліфікувалося окремими судами за частинами 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК) або в сукупності з таким призначенням (що кваліфікувалося лише за ст. 111^2 цього Кодексу).

Отже, окремі суди кваліфікували дії громадян України в такому разі або лише за ч. 1 ст. 111^2 КК, або за сукупністю ч. 1 ст. 111^2 та частин 2, 5 або 7 ст. 111^1 цього Кодексу. Лише за ч. 1 ст. 111^2 було кваліфіковано дії громадянина України, який після призначення на посаду керівника комунальної установи («начальника» Комунального виробничого управління «Каховський водоканал») проводив наради з працівниками, надавав вказівки щодо продовження роботи під його керівництвом, забезпечував виплату заробітної плати працівникам установи в грошових одиницях РФ – рублях, організовував розміщення та видачу на території підприємства «гуманітарної допомоги РФ», надавав належний установі автомобіль для потреб окупаційної адміністрації, а також водні ресурси підприємства для обслуговування потреб збройних формувань РФ (вирок Суворовського районного суду м. Одеса 20.06.2024, № 523/14846/22 [151]), дії громадянина України, який після призначення т.в.о. директора незаконно створеного окупаційною адміністрацією ДУ «Херсонводоканал» вчиняв практично такий же обсяг дій (вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15.07.2024, № 766/6336/23 [174]).

Під час вибірки вироків, ухвалених за ст. 111^2 КК, нами було виявлено серію судових рішень, які стосувалися одного й того ж підприємства та його філій, вірніше, посадових осіб такого підприємства. Йдеться про вироки Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 18.12.2023, № 308/16414/23 [157], від 05.07.2024, № 308/16804/23 [158], від 24.05.2024, № 308/16714/23 [159], від 02.04.2024, № 308/16282/23 [160], від 17.05.2024, № 308/16265/23 [161], якими лише за ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії керівників філій ДП «Луганський облавтодор», які вчинили схожий обсяг дій, будучи призначеними на ці посаду окупаційною адміністрацією РФ.

Вироком Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 02.08.2023, № 331/1897/23 лише за ч. 2 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії незаконно призначеного окупаційною адміністрацією РФ в.о. начальника Бердянського морського торговельного порту, який вчиняв протиправні дії організаційно-розпорядчого характеру на цій посаді [59]. Також за ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії двох громадян України, яких було призначено окупаційною адміністрацією держави-агресора на посади заступників голови ради міністрів військової цивільної адміністрації Запорізької області, які почали здійснювати організаційно-розпорядчі функції на цих посадах вироком Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27.06.2024, № 752/4015/23 [95], а також дії керуючої справами незаконно створеної Садовської селищної адміністрації, яка взяла участь в реалізації опалювального сезону та протипожежних заходів на території відповідного населеного пункту (вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 14.08.2023, № 569/1908/23 [132]). Така ж кваліфікація за ч. 1 ст. 111^2 має місце у вироку Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024, № 766/10162/23, але з посиланням на ч. 2 ст. 28 КК (вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб). Цим вироком було кваліфіковано дії призначеного окупаційною адміністрацією рф керівника державного підприємства, який виконував на цій посаді організаційно-розпорядчі функції. За ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 111^2 КК було кваліфіковано дії двох громадян України, які

були призначені окупаційною адміністрацією РФ на посади голови військово-цивільної адміністрації Голопристанської міської територіальної громади Скадовського району Херсонської області та першого заступника голови військово-цивільної адміністрації Голопристанської міської територіальної громади Скадовського району Херсонської області, які здійснювали підшукання матеріальних ресурсів для передачі окупаційній адміністрації держави-агресора [170].

Вказаний вид пособництва державі-агресору констатовано вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 28.06.2023, № 761/23916/22, відповідно до якого призначений окупаційною адміністрацією РФ Генеральний директор ДП «Мелітопольска залізниця» підготував та передав актив Регіональної філії «Придніпровська залізниця», належного АТ «Укрзалізниця», окупаційній адміністрації держави-агресора [195; 406]; вироком Червонозаводського районного суду м. Харкова від 24.04.2024, № 646/3927/23, в якому надавалася кримінально-правова оцінка дій незаконно призначеного бригадира Бази палива та нафтопродуктів залізниці та його організаційно-розпорядчій та адміністративно-господарській діяльності на цій посаді [182; 421]; вироком Рівненського міського суду Рівненської області від 10.06.2024, № 569/12655/23, яким дії завідувача Старобільським відділенням Луганського обласного краєзнавчого музею так званої «ЛНР» було кваліфіковано лише за ч. 1 ст. 111^2 КК, яка перешкоджала проведенню евакуації експонатів вказаного музею шляхом невиконання відповідних вказівок керівництва музею та подальшою заміною замків у ньому, а також забезпечила реалізацію проекту «Наши Традиции» шляхом його організації та надання приміщення очолюваного нею музею для проведення серії виставок, які підготовлені міністерством культури рф та «Музеем Победы» за участі, так званого, «Міністерства культури, спорту і молоді ЛНР» [131].

Вироком Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 11.06.2024, № 333/10186/23 за ч. 1 ст. 111^2 кваліфіковано дії громадянки України, яка була

призначена окупаційною адміністрацією РФ заступником директора головного спеціаліста філії російського банку на ТОТ та яка сприяла розширенню мережі російських банківських установ, впроваджувала та закріплювала банківську систему РФ на ТОТ населеного пункту, зокрема шляхом впровадження іноземної валюти, як основного обігового засобу, забезпечення надходження обов`язкових платежів – податків і зборів на користь окупаційних органів, підприємств, установ та організацій, сплати останніх у рублях та звернення їх у дохід держави-агресора РФ, виплати заробітної плати особам, які працевлаштувались у незаконні органи окупаційної влади, незаконні судові та правоохоронні органи, створені на ТОТ Запорізької області, створення умов для безальтернативної соціальної поведінки незахищених верств населення, шляхом вимушеного відкриття рахунків та емісії банківських карток російського банку з метою пасивного підтримання діяльності держави-агресора та окупаційної адміністрації, шляхом отримання соціальних виплат та пенсій у рублях [94].

Лише за ст. 111^2 КК кваліфіковано випадки «посадового» пособництва у вироках Шевченківського районного суду м. Києва від 09.01.2025, № 761/23092/23 [187], Херсонського міського суду Херсонської області від 10.01.2025, №766/2876/24 [171], від 13.01.2025, № 761/26522/23 [173], від 21.01.2025, № 766/973/23 [175], Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 20.01.2025, № 202/6085/23 [76].

У багатьох проаналізованих вироках як пособництво державі-агресору було кваліфіковано дії тих осіб, яких було призначено окупаційною владою на захищені нормами МГП посади (посади, які дозволено обіймати в умовах окупації) та які виконували організаційно-розпорядчі обов’язки, перебуваючи на таких посадах. Так, за ст. 111^2 КК було кваліфіковано за обставин, викладених вище, дії головних лікарів закладів медицини на ТОТ (вироки Херсонського міського суду Херсонської області від 05.02.2025, № 766/1607/24 [168], від 05.03.2025 у справі № 766/6848/23 [169], від 02.04.2025, №766/4542/24 [165], від 03.04.2025, № 766/1493/23 [166], а також дії осіб, які були призначені

керівниками певних установ та організацій на ТОТ, які надавали комунальні послуги населенню (керівника підприємства з передачі, розподілу, виробництва та торгівлі електричною енергією, а також електромонтажних та інших будівельно-монтажних робіт (вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 12.02.2025, № 750/8737/24) [44], керівника підприємства з надання послуг водопостачання та водовідведення (вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25.02.2025. № 191/3889/23) [137], начальника «КП Ізюмгаз» (вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.03.2025, № 953/1442/23)) [81]. Як уже зазначалося в підрозділі 2.2, здійснення організаційно-розпорядчих функцій у захищених нормами МГП сферами діяльності невіддільне від самої такої діяльності, а тому загалом не повинно тягнути за собою кримінальну відповідальність, за винятком тих випадків, коли обвинувачений, наприклад, здійснював пропагвнду на очолюваному ним підприємстві.

На відміну від вище проілюстрованих випадків кваліфікації посадового пособництва лише за ч. 1 ст. 111^2 КК, вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23 було кваліфіковано дії громадянина України, який, будучи призначеним директором Комунального підприємства «Агрофірма радгосп «Білозерський», здійснював організаційно-розпорядчі функції на цій посаді, було кваліфіковано за ч. 5 ст. 111^1 та ч. 2 ст. 111^2 КК [162].

За сукупністю ст. 111^2 та частин 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК кваліфіковано дії громадян України у вироках Луцький міськрайонний суд Волинської області від 04.02.2025, № 161/16143/24, залишеного без змін ухвалою Волинського апеляційного суду від 20.05.2025 [103; 395].

Як вбачається з аналізу ідентифікованих судами у вказаних випадках дій громадян України як посадового пособництва державі-агресору, в переважній більшості випадків залишаються поза межами кримінально-правової оцінки судів призначення громадянина України на відповідну посаду в окупаційній

адміністрації держави-агресора. Як нами вже неодноразово зазначалося в попередніх публікаціях, саме по собі таке призначення утворює закінчене посягання та потребує кваліфікації за частинами 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК [241; 9].

Без такої оцінки кримінально-правова кваліфікація дій громадян України є неповною. Що стосується оцінки здійснення функції на незаконно-призначеній посаді як пособництва державі-агресору, то така кваліфікація, як і в попередніх випадках вбачається сумнівною, оскільки здійснення відповідної професійної функції, як зазначалося вище, становить надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як форми державної зради.

Також проаналізованими вироками за ст. 111^2 КК як пособництво державі-агресору було ідентифіковано так зване **«підприємницьке» пособництво**, коли громадяни України здійснювали / продовжували здійснювати підприємницьку діяльність на ТОТ у співпраці з окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Наприклад, вироком Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20.06.2024, № 359/5133/24 за ч. 1 ст. 111^2 КК кваліфіковано дії громадянина України, директора ТОВ та фізичної особи-підприємця, який продовжував здійснювати з використанням власних знань та навичок у сфері атомної енергетики, підприємницьких зносин з підприємства атомної енергетики рф, збір та аналіз необхідної інформації, проведення відповідних розрахунків, підготовка до остаточного виконання поставленого завдання та передача зі своєї електронної скриньки на електронну адресу представників російського підприємства атомної енергетики звітів та розрахунків по Курській АЕС, Курській АЕС-2, Кольській АЕС та Ленінградській АЕС для використання цим підприємством під час участі в державних закупівлях концерну Росенергоатом [29].

Вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024, № 766/5669/23 за ч. 5 ст. 111^1 та ч. 1 ст. 111^2 було засуджено особу, яка була призначена окупаційною адміністрацією РФ та незаконно керувала ТОВ «Сучасні пивні технології», залучивши для роботи на вказаному підприємстві

підконтрольних останньому бухгалтера та співробітників охорони, а також вчиняла дії, спрямовані на відновлення виробництва, контролювала торгівлю продукцією, яка належить ТОВ «Сучасні пивні технології» та здійснювала інкасацію виручених грошових коштів [170]. Лише за ч. 1 ст. 111^2 КК кваліфіковано дії особи, яка добровільно зареєструвала у незаконних органах влади сільськогосподарський виробничо-обслуговуючий кооператив «Слобожанський» за російським законодавством та стала сплачувати податки та збори до бюджету «ЛНР» (вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023, № 344/12085/23 [67])

Кримінально-правова оцінка підприємницького пособництва державі-агресору за ч. 1 ст. 111^2 КК вбачається сумнівною, оскільки самостійною формою колабораційної діяльності є передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на ТОТ, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111^1 КК). Окрім того, в переважній більшості випадків судами не враховано тієї обставини, що особа, перш ніж продовжувати здійснювати підприємницьку чи господарську діяльність на ТОТ, була призначена на певну посаду, що вимагає додаткової кваліфікації за частинами 2, 5 або 7 ст. 111^1 КК [231, с. 307].

Вивчення остаточних вироків, за якими громадян України було притягнуто до відповідальності за ст. 111^2 КК (пособництво державі-агресору), свідчить про те, що всі зафіксовані прояви цього злочину фактично поглинаються різними формами колабораціонізму (ст. 111^1 КК). У ширшому ж контексті вони охоплюються таким різновидом державної зради, як надання іноземній державі, організаціям чи їхнім представникам допомоги в підривній діяльності проти України (ст. 111 КК). З огляду на це, імплементація статті 111^2 до КК у її нинішньому вигляді видається законотворчим прорахунком. Така

новелізація лише ускладнює правозастосовну діяльність, провокує неоднозначність при кваліфікації дій і перешкоджає формуванню єдиної та стабільної судової практики.

Характеризуючи умисні дії, спрямовані на надання допомоги у складі пособництва державі-агресору, варто звернути увагу на те, що слід розуміти під передачею матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, оскільки в цьому аспекті виникає чи не найбільше запитань. О. І. Радченко, Є. В. Вакуленко розуміють під передачею особою матеріальних ресурсів та інших активів як вчинення нею цієї дії «з власної ініціативи, так би мовити добровільно, а не постачання цих ресурсів у межах господарської діяльності на підставі відповідних договорів як виконання юридичних зобов'язань між господарюючими контрагентами» [298, с. 15].

Як було продемонстровано попереднім дослідженням, передача матеріальних ресурсів окупаційній владі, кваліфікується судами по-різному – або за ч. 4 ст. 111^1, або за ст. 111^2 КК.

Для з'ясування змісту поняття «передача» в контексті суспільно-небезпечного діяння, передбаченого у ст. 111^2 КК, а саме «добровільна передача матеріальних ресурсів чи інших активів», слід виходити з правил лінгвістичного тлумачення кримінально-правових норм, а також з урахуванням тлумачення «паралельних місць». У другому випадку йдеться про те, що терміни однакового звучання повинні тлумачитися в усіх статтях, де вони вживаються, «в однаковому значенні, особливо в тих випадках, коли інші статі та/або ті самі статті використовують синоніми відповідного слова» [239, с. 114]. Таким випадком є власне термін «передача», синонімом якого є термін «збут».

«Передача» в українській мові – це синонім до слова «збут», який використовується в багатьох статтях Особливої частини КК, а також у статтях Загальної частини цього Кодексу. Нам імпонує підхід З. А. Загиней, яка вважає, що «розуміння поняття «збут» не відповідає значенню відповідного слова

в українській мові. Адже воно належить до моносемічних (однозначних) і означає «продаж готової продукції або сировини». Тому під збутом у всіх статтях, в яких використовується законодавцем відповідний термін, потрібно розуміти лише оплатні форми відчуження предметів, що полягають у продажу, обміні, використанні як засобу платежу за виконану роботу чи надану послугу або як майна, що надається за оплатними правочинами» [239, с. 178–179].

Що стосується терміна «передача», що вжито у диспозиції ст. 111^2 КК, то в українській мові це слово багатозначне, є віддієслівним іменником від дієслова «передавати» та означає в одному з них, що визначає зміст відповідного кримінально-правового терміна: «Віддавати, подавати, вручати кому-небудь те, що тримають у руках або. беруть у руки // Вручати, віддавати щось кому-небудь через посередника або за чиїм-небудь дорученням // Вручати, віддавати щось кому-небудь через посередника або за чиїм-небудь дорученням» [23, с. 987]. Таким чином, як вбачається з такого загальновживаного значення, термін «передача» охоплює виключно безоплатні форми передачі, а збут – оплатні.

Ураховуючи правила лінгвістичного тлумачення, а також правило про «паралельні місця» у статтях Особливої частини КК, доходимо висновку, що передача як суспільно небезпечне діяння в усіх без винятку випадках охоплює виключно безоплатні форми передачі тих чи інших предметів, тоді як збут – лише оплатні такі форми.

Указаний висновок підтверджується й тим, що поняття «збут», на відміну від поняття «передача» - це поняття економічної теорії, що широко використовується в різних галузях економічних знань як синонім таких економічних понять, як «реалізація» та «продаж». З огляду на таке ототожнення цих понять, збут розуміється як щось більш глобальне, на відміну від передачі, що характерно для виробничої та господарської діяльності суб’єктів господарювання.

Так, в економічній теорії під збутом розуміється «продаж готової продукції, сировини; діяльність виробників і посередників по реалізації виготовлених товарів споживачу; комплекс післявиробничих операцій, які здійснюють юридичні та фізичні особи з моменту виготовлення продукції до її продажу покупцеві (доробка, сортування, фасування, пакування, транспортування, складування, зберігання, доставка до оптових та роздрібних покупців, продаж), продаж, реалізація підприємством, організацією, підприємцями виробниками виготовленою нею продукції, товарів з метою отримання грошової виручки, забезпечення надходження грошових коштів; реалізація готової продукції; функція підприємства по продажу його продукції; включає логістику, взаємозв'язки із зовнішньою збутовою мережею і налагодження відносин з покупцями» [243, с. 213; 292, с. 259].

У більшості своїй в економічній теорії поняття «реалізація», «продаж» та «збут» розглядаються як «триєдиний процес виробничої діяльності власне суб'єктів господарювання. Так, «продаж» – перехід права власності на активи від одного підприємства до іншого, що супроводжується зустрічним рухом активів (грошових коштів або товарів при бартері)» [383], «процес продаж» – комплекс дій, спрямованих на здійснення продажу, що включає в себе забезпечення умов продажу (реклама, утримання приміщень та персоналу пов'язаних з продажем), договірний процес (узгодження умов, підписання, виконання), післяпродажне обслуговування» [20, с. 96], «реалізація» «1) здійснення, виконання чого-небудь; 2) передача продукції між підприємствами з наступною оплатою в умовах економіки, «збут» – фізичне переміщення продукції підприємства зовнішнім контрагентам» [264, с. 99]. Тобто і в спеціалізованій галузі знань, з якої, власне, запозичено термін «збут» у КК відповідне поняття стосується виключно оплатних форм відчуження певних предметів, оскільки розглядається як кінцева стадія реалізації (продажу певної продукції). Більше того, збут характеризує діяльність не окремих осіб, а суб'єктів господарювання.

Відповідно у КК чи в інших нормативних актах або в інших галузях знань поняття «збут» слід розуміти в тому значенні, що й в економічній теорії та який повинен охоплювати, з огляду на специфіку складів кримінальних правопорушень, лише оплатні форми відчуження певних предметів, а передача, відповідно, виключно безоплатні форми такого відчуження.

Отже, враховуючи правила лінгвістичного тлумачення кримінально-правових норм, а також правило системного тлумачення з урахуванням правила «паралельних місць» «передача» та «збут» - це дві самостійні суспільно небезпечні дії у КК, які можуть бути передбачені як альтернативні або як самостійні в конкретних статтях Особливої частини КК, а тому вони мають автономне значення та не повинні визначатися однаково. З огляду на загальновживане значення слів «передача» та «збут» в українській мові, а також ураховуючи те, що термін «збут» запозичений у кримінальне право з економічної теорії, де він позначає оплатну діяльність господарюючих суб'єктів, зроблено висновок, що передача – це безоплатні форми відчуження певних предметів, а збут – їх оплатне відчуження.

Відповідно під добровільною передачею матеріальних ресурсів чи інших активів у контексті встановлення ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого у ст. 111^2 КК, слід розуміти виключно добровільну безоплатну передачу матеріальних ресурсів чи інших активів адресату, який зазначений у цій статті, що виключає фактично як збут відповідних матеріальних ресурсів або інших активів, так і здійснення господарської діяльності певною особою, у ході якої відбувається реалізація певної продукції, що підпадає під поняття матеріальних ресурсів або інших активів.

3.2 Сторони надання допомоги у формі пособництва державі-агресору

Як зазначалося вище, адресатом надання допомоги у формі пособництва державі-агресору є сама держава-агресор, а також її збройні формування та/або

окупаційна адміністрація держави-агресора, а адресантом – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора. Водночас у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 111^2 КК, у формах добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів, адресатом саме такої допомоги названо представника держави-агресора, тоді як стосовно збройних формувань та окупаційної адміністрації держави-агресора зазначено узагальнене посилання на них, а не вказівка на представників таких збройних формувань та адміністрації. Звертаємо увагу й на те, що серед адресатів надання допомоги як форми пособництва державі-агресору не названо воєнізовані формування.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1^1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на ТОТ України» від 15.04.2014 № 1207-VII збройні формування РФ – «регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані Міністерству оборони РФ, підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам РФ, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані РФ, а також за допомогою окупаційної адміністрації РФ, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні РФ самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» [364].

Водночас указана дефініція стосується саме цього Закону, а в КК має місце розмежування таких злочинних утворень, як воєнізовані формування та збройні формування (примітка ст. 260 КК). Тому, на нашу думку, адресатом надання допомоги під час кваліфікації за ст. 111^2 КК, доцільно вказати не лише на збройні, а й на воєнізовані формування держави-агресора, що забезпечить більш повне врахування кола тих осіб, які можуть бути адресатами надання сприянні у межах складу злочину, передбаченого ст. 111^2 КК.

Стосовно держави-агресора у підрозділі 2.2 було встановлено зміст цього поняття. Стосовно таких способів вчинення пособництва державі-агресору, як добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів адресатом названо представника держави-агресора. Тому доцільно встановити, кого слід розуміти під таким представником.

Як і поняття «держава-агресор», так і поняття «представник держави-агресора» у КК не визначається. Ураховуючи поєднання у вказаному термінологічному звороті таких понять, як «представник», тобто особа, яка наділена повноваженнями представляти когось у відносинах з іншими особами та «держава-агресор», зміст якого було визначено вище, доходимо висновку, що представник держави-агресора повинен діяти як уповноважений представник органу державної влади, реалізовуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань держави, реалізації її цілей та виконання функцій держави [229, с. 235].

Тобто, виходячи саме з такого тлумачення, вбачається, що представник держави-агресора реалізовує виключно публічну владу цієї держави, представляє будь-який її орган та діє від імені держави-агресора. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» державний орган – це «орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, інший суб'єкт публічного права, незалежно від наявності статусу юридичної особи, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю» [366]. Звичайно, ця дефініція стосується легітимних державних органів України. Проте суть вказаного визначення фактично підтверджує висловлену нами вище тезу про те, що «представник держави-агресора є носієм функцій публічної влади, виконує делеговані повноваження держави» [229, с. 236].

Вказане тлумачення поняття «представник держави-агресора» зумовлює ще одне питання, яке може постати перед правозастосуванням: «Чи є

представником держави-агресора в розумінні ст. 111^2 КК представником юридичної особи приватного права (наприклад, акціонерного товариства, ТОВ), зареєстрованої за законодавством держави-агресора»?

Як було зазначено вище, представник держави-агресора наділений повноваженнями публічної влади. Публічній владі притаманні такі ознаки: «спрямованість на виконання суспільних завдань і функцій; функціонування через відповідні публічні інститути; легітимність; відособленість апарата, що здійснює цю владу, від населення; об'єднання підвладних за територіальною ознакою; охоплення владою всіх осіб на відповідній території; безперервність функціонування; спрямованість на вирішення всіх справ суспільного значення; обов'язковість владних рішень для всіх суб'єктів на відповідній території; функціонування у правових формах; можливість використання передбачених законодавством засобів примусу для реалізації своїх рішень; право встановлювати і стягувати загальнообов'язкові податки і збори з населення; самостійне формування бюджету» [285, с. 300]. Як вдало зазначає М. Вільгушинський, «влада, розвиваючись у соціальному середовищі, обмежена двома основними формами: владою приватною та владою публічною. Такий поділ влади обумовлений принциповою відмінністю суспільних відносин, які виникають, з одного боку, у системі «людина-людина» та, з іншого, – у системі «людина-держава». Кожній з названих систем, відповідно, характерна і власна форма влади, порядок реалізації якої вимагає відповідного унормування, яке реалізується через норми, відповідно, приватного та норми публічного права. Приватне право регулює переважно відносини у галузі прав і свобод людини та громадянина, забезпечує особистості умови та можливості самореалізації, гарантує права і свободи покладенням на державні органи та посадових осіб, всі громадські інститути обов'язку сприяти їх реалізації. Для приватного права властиве встановлення чіткого статусу фізичних та юридичних осіб, забезпечення їх рівності між собою, договірне регулювання, забезпечення свободи економічної діяльності [204].

Публічне право охоплює собою сукупність правил поведінки, які існують для цілей, які пере-слідує не окрема особа, а вся громада, «суспільство» в цілому, на противагу інтересам окремих його членів. Публічне право, як наслідок, регулює відносини, в яких орган державної влади (чи уповноважений представник такого органу) діє з приводу і для реалізації функцій і завдань держави, реалізації її цілей [260, с. 80]. Викладене щодо змісту та призначення приватного та публічного права, у разі поєднання його із сутнісними характеристиками феномену «влада», дозволяє зробити висновок, що «норми названих правових утворень мають своїм завданням, зокрема, регулювання порядку реалізації влади як специфічної форми взаємовідносин між людьми. Отже, у даному разі очевидним є взаємозв'язок між теорією поділу права на приватне та публічне та виокремленням приватної та публічної влади. Інакше кажучи, визнаючи як першооснову правової системи теорію поділу права на приватне та публічне, слід визнати, як наслідок, що основними (вихідними) видами влади у суспільстві є влада приватна та влада публічна. Зазначені види влад об'єднує той факт, що як і перша, так і друга з них є владою суспільною, тобто такими, що проявляються у соціумі та мають на меті впорядкування соціальних зв'язків» [204].

Ураховуючи викладене вище, доходимо висновку, що публічна сфера традиційно протиставляється приватній сфері, а тому представником держави-агресора не може визнаватися господарюючий суб'єкт, який не реалізує публічної функції та, відповідно, не наділений повноваженнями публічної влади [229, с. 236].

Окупаційна адміністрація держави-агресора як адресат надання допомоги у формі пособництва державі-агресору вже характеризувалася у підрозділі 2.2.

Надання допомоги, відповідно, це двосторонній суб'єктивний зв'язок між особою, яка надає таку допомогу (адресантом) та особою, яка її отримує (адресатом). Адресант, як і адресат чітко визначений у диспозиції ст. 111^2 КК.

Ним є громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Окремі науковці на підставі аналізу статистичних даних та, виходячи з особливостей кримінальних проваджень за ст. 111-2 КК, намагаються створити кримінологічний портрет злочинця, який вчинив пособництво державі-агресору та охарактеризувати зв'язок між способом вчинення цього злочину та особою злочинця. «Особа злочинця характеризується як особа чоловічої статі віком від 30 до 70 років, українець, має вищу освіту, обіймав керівні посади та на час вчинення кримінального правопорушення перебував на окупованій території, раніше несудимий. Спосіб вчинення та особа злочинця пов’язані між собою, адже здебільшого злочинці вказаної категорії кримінальних правопорушень вчиняють пособництво державі-агресору відкритим способом, який попередньо залежить від їхньої обійманої посади до часу військової агресії» [301, с. 102].

Як вбачається з аналізу якісного складу засуджених за ст. 111^2 КК, переважно всі вони – громадяни України. Наприклад, у 2024 р. з 40 засуджених – 39 осіб – це громадяни України, а лише 1 – громадянин іншої держави [248]. Тобто ст. 111^2 КК застосовується майже в усіх випадках у разі пособництва державі-агресору громадянином України. З огляду на фактичну змістовну тотожність складів злочинів, передбачених статтями 111, 111^1 та 111^2 КК, вважаємо за доцільне сам в аспекті суб’єкта виписати нормативно розмежувальну ознак у ст. 111^2 цього Кодексу. Проілюструємо це на такому прикладі з судової практики.

Вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 20.03.2024 у справі № 127/15500/23 за ч. 2 ст. 111; ч. 1 ст. 111^2; ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 438 КК засуджено громадянина РФ з 2016 р., колишнього громадянина України, громадянство якого було припинено Указом Президента України у 2016 р. Так, обвинувачений, будучи громадянином України, колишнім міністром освіти, на виконання злочинного завдання представника ФСБ РФ підшукував на території України проросійськи налаштованих осіб, що можуть бути використані

представниками ФСБ РФ для створення своїх агентурних позицій та збору (передачі) інформації, збирав та передавав відомості представнику РФ відомості про установчі дані чинних ректорів вищих навчальних закладів Запорізької області з їхніми контактними номерами мобільних телефонів. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну обвинувачений організував діяльність т. зв. «військово-цивільних адміністрацій», координував діяльність керівників російських окупаційних адміністрацій Херсонської та Запорізької областей у сфері охорони здоров'я, освіти, підготовки до проведення референдумів, тим самим надавав допомогу державі-агресору шляхом реалізації і підтримки рішень та дій держави-агресора, а також її окупаційних адміністрацій [30]. Цей вирок було залишено без змін ухвалою Вінницького апеляційного суду від 20.01.2025 [394]. Вказані судові рішення оскаржені до суду касаційної інстанції – касаційний перегляд триває.

Якщо уявити, що в КК відсутня стаття про пособництво державі-агресору, то й притягнути б до відповідальності цього обвинуваченого в частині вчинених дій щодо надання допомоги державі-агресору шляхом реалізації і підтримки рішень та дій держави-агресора, а також її окупаційних адміністрацій було б складно, а то й неможливо. Адже громадянство України як спеціальна ознака суб'єкта колабораційної діяльності (ст. 111^1 КК), а також відсутність з об'єктивної сторони форми колабораційної діяльності у діях обвинуваченого в ситуації, описаній вище, унеможливлює кваліфікацію його дій за ст. 111^1 КК. На допомогу цьому – наявність ст. 111^2 цього Кодексу, яка й застосована була до того обсягу його дій, що підпадають під ознаки пособництва державі-агресору.

Окремі науковці, які звертають увагу на недоліки передбаченої у КК ст. 111^2, зокрема, в аспекті її співвідношення зі ст. 111^1 цього Кодексу, все ж доходять висновку, що відповідна норма про пособництво державі-агресору потрібна. «Незважаючи на окремі недоліки чи дискусійні питання застосування нових статей КК України для кваліфікації кримінальних правопорушень, варто підкреслити значущість, необхідність та обґрунтованість таких змін. Подальша

судова практика їх застосування допоможе удосконалити ці норми, однак їх введення саме сьогодні є важливим і виправданим кроком законодавця для запобігання посяганням на національну безпеку України», - пишуть С. Я. Лихова та В. П. Сисоєва [273, с. 146]. .

З огляду на викладене пропонуємо все ж залишити у КК статтю про пособництво державі-агресору, уточнивши ознаки суб'єкта цього складу злочину та вказавши, що ним є іноземець або особа без громадянства, окрім громадянина держави-агресора.

3.3 Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 111^2 КК вказує на те, що в ній, окрім ознак об'єктивної сторони, а саме форм здійснення пособництва державі-агресору, міститься вказівка на те, що відповідні дії є умисними. Відсутність такої ознаки об'єктивної сторони складу злочину, як суспільно небезпечні наслідки, тобто конструювання законодавцем складу пособництва державі-агресору як формального вказує на те, що такі протиправні дії можуть бути вчинені виключно з прямим умислом. Тобто, пособництво державі-агресору може мати місце виключно у разі, коли суб'єкт злочину усвідомлював суспільно небезпечний характер своєї протиправної поведінки, передбачав, що вчиняє конкретні дії, які становлять об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 111^2 КК, та бажав вчинити саме такі дії.

Як відомо, прямий умисел характеризується як інтелектуальними, так і вольовими ознаками. Так, інтелектуальними ознаками, як вказувалося вище, враховуючи особливості формальних складів злочинів, є 1) усвідомлення особою суспільно небезпечного діяння; 2) передбачення вчинення цього суспільно небезпечного діяння, а вольовою ознакою – бажання вчинити це суспільно небезпечне діяння.

Усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру діяння як перша інтелектуальна ознака прямого умислу містить у собі «не лише розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, зокрема значущість об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості» [24, с. 155]. Особа, яка вчинила пособництво державі-агресору повинна усвідомлювати, що вона вчиняє саме те суспільно небезпечне діяння, яке передбачене в диспозиції ст. 111^2 КК, тобто, наприклад, здійснює передачу таких матеріальних ресурсів або активів, що охоплює й усвідомлення кількісно-якісних параметрів ресурсів або активів, адресата такої передачі (тобто, вона повинна безсумнівно усвідомлювати, що матеріальні ресурси та активи передаються саме державі-агресору, її представникам, збройним формуванням, окупаційній адміністрації держави-агресора, а не будь-яким іншим особам, які, на думку органу досудового розслідування, можуть бути пов'язаними з державою-агресором, її представниками, а також зі збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора).

Передбачення того, що особа вчиняє саме це суспільно небезпечне діяння, враховуючи конструювання пособництва державі-агресору як формального складу злочину, означає, що у свідомості обвинуваченого складається певне уявлення про можливе або неминуче вчинення будь-якої форми пособництва державі-агресору, зокрема, передачу матеріальних ресурсів чи інших активів, зокрема, представникам держави-агресора. При цьому передбачення тут носить конкретний, а не абстрактний характер. Обвинувачений має чітке про те, яке саме діяння він вчиняє, які конкретно матеріальні ресурси чи інші активи він передає, включаючи їх кількісно-якісні властивості, а також про адресата такої передачі, яким, як вказувалося вище, є держава-агресор або її представники, збройні формування держави-агресора та/або окупаційна адміністрація держави-агресора.

Вольова ознака прямого умислу з урахуванням того, що пособництво державі-агресору сконструйоване законодавцем як формальний склад злочину, – це бажання вчинити конкретно визначене в диспозиції статті суспільно небезпечне діяння (зокрема, бажання передати матеріальні ресурси чи інші активи, зокрема, представникам держави-агресора). Зазвичай, вчиняючи злочин з прямим умислом, особа прагне досягнути будь-якої мети, задовольнити ту чи іншу потребу. Тобто, у більшості своїй злочини з прямим умислом передбачають наявність конкретної мети, яку переслідує суб'єкт злочину, вчиняючи суспільно небезпечне посягання. Навіть в тих випадках, коли законодавець не передбачає мету вчинення кримінально протиправних дій в диспозиції статті Особливої частини КК.

Як було встановлено в підрозділі 1.1, ураховуючи специфіку злочинів проти основ національної безпеки загалом, доцільно виокремлювати загальну та спеціальну мету цих злочинів. Загальна мета полягає в бажанні завдати шкоду Україні та не завжди передбачається у диспозиції статті, однак підлягає встановленню та доказуванню у кожному кримінальному провадженні про ці злочини. Спеціальна мета конкретизується в диспозиціях окремих статей про злочини проти основ національної безпеки України, є окремим проявом мети завдання шкоди Україні та підлягає встановленню і доказуванню у кримінальних провадженнях про відповідні злочини проти основ національної безпеки України. Специфічним нормативним проявом мети пособництва державі-агресору є фактичний збіг (навіть текстуальний) загальної та спеціальної мети, оскільки у диспозиції ч. 1 ст. 111^2 КК передбачено, що відповідні протиправні дії вчиняються з метою завдання шкоди Україні. Тобто саме вона і підлягає встановленню.

І. Б. Медицький називає мету пособництва державі-агресору «єдино-сутнісною розмежувальною ознакою аналізованих деліктів [*складів злочинів, передбачених статтями 111^1 та 111^2 КК – Б.Д.*] … — особа бажає завдання

шкоди Україні, тоді як нормою про колаборaційну діяльність (ч. 4 ст. 111^1 КК) така криміноутворююча ознака не передбачена» [284, с. 65].

Звертаємо увагу ще на один аспект, який стосується доказування у справах про пособництво державі-агресору. Л. М. Лобойко та О. А. Банчук звертають увагу на те, що предмет доказування загалом має кримінальний процесуальний, кримінально-правовий та цивільно-правовий елементи. Так, «кримінальний процесуальний елемент доказування становить сукупність обставини, доказування яких є необхідним для вирішення поточних питань кримінального провадження. «Ними є обставини, що визначаються в законі як підстави для прийняття кримінальних процесуальних рішень як за результатами певного обсягу діяльності у кримінальній справі, так і для здійснення окремих процесуальних дій». Кримінально-правовий елемент предмету доказування утворюють «обставини, встановлення яких дозволяє дати правильну юридичну кваліфікацію певного діяння як кримінального правопорушення і призначити справедливе покарання. До них належать обставини, що становлять склад кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого та обтяжують чи пом’якшують його відповідальність». Цивільно-правовий елемент визначається обставинами, пов’язаними із заявленням цивільного позову та можливою конфіскацією майна» [278, с. 171–172].

Предметом доказування у кримінальних провадженнях за ст. 111^2 КК загалом є сукупність обставин, що підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні, визначена ст. 91 КПК, яка є обов’язковою та універсальною, незалежно від кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення. Невстановлення або неповне встановлення будь-якої з обставин, що входить до предмета доказування, тягне прийняття незаконного та необґрунтованого рішення у кримінальному провадженні. На думку О. О. Левендаренка, «у законодавчій схемі, викладеній у ст. 91 КПК, предмет доказування є загальним для всіх категорій кримінальних проваджень, тобто єдиним як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду. При

цьому обставини, що входять до предмета доказування, конкретизуються та індивідуалізуються стосовно окремих категорій кримінального провадження, однак це відбувається в межах загального, родового предмета доказування і не свідчить про його зміну» [271, с. 62].

Зокрема, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню такі обставини, як винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. При цьому це обов'язковий елемент предмета доказування в будь-якому кримінальному провадженні, навіть у тому разі, коли ці ознаки не названі в диспозиції статті Особливої частини КК, тобто не виступають обов'язковим елементом предмета доказування.

Вказане означає, що для того, щоб притягнути особу до кримінальної відповідальності за ст. 111^2 КК, орган досудового розслідування повинен зібрати, а суд повинен безпосередньо дослідити, що особа, щодо якої здійснюється досудове розслідування чи судовий розгляд щодо наявності в її діях пособництва державі-агресору, вчинила цей злочин саме з прямим умислом, характеризуючи інтелектуальні та вольову ознаки цього виду умислу в конкретному випадку, а також мету вчинення дій, що утворюють об'єктивну сторону пособництва державі-агресору, а саме мету спричинення шкоди Україні, тобто завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Без установлення цього відсутні підстави кваліфікувати дії суб'єкта злочину за ст. 111^2 КК.

У вироках судів, як набрали законної сили, ухвалених за ст. 111^2 КК, також безпосередньо досліджуються докази для доведення винуватості особи у вчиненні пособництва державі-агресору поза розумним сумнівом, шляхом вказівки на охарактеризовану мету вчинення протиправних дій. Наприклад, у вироку Шевченківський районний суд міста Києва * від 28.06.2023, № 761/23916/22 громадянина України визнано винуватим у тому, що він вчинив

«пособництво спрямоване на допомогу окупаційній адміністрації держави-агресора у завданні шкоди Україні, шляхом реалізації відповідних незаконних рішень та дій окупаційної адміністрації держави-агресора, підготовки та передачі активу Регіональної філії «Придніпровська залізниця» належного АТ «Укрзалізниця» окупаційній адміністрації держави-агресора, що призвело до завдання шкоди територіальній цілісності, державній та економічній безпеці України» [195].

Про наявність такої мети та обов'язковість її встановлення під час кваліфікації за ст. 111^2 КК свідчить і телеологічне тлумачення цієї норми шляхом аналізу *travaux preparatoires* тих законодавчих ініціатив, відповідно до яких КК було доповнено ст. 111^2, супровідних документів до них (зокрема, пояснювальної записки), а також наступних законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення цієї статті, які можуть допомогти сформулювати намір законодавця щодо підстави криміналізації пособництва державі-агресору.

В Пояснювальній записці до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022), яким до КК включено ст. 111^2 «Пособництво державі-агресору», вказано, що «...ряд громадян України здійснюють допомогу (пособництво) РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи різні форми підтримки збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які мають бути кваліфіковані як пособництво державі-агресору. Більше того, наразі особи, причетні до здійснення такої діяльності, продовжують таку діяльність, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій. ***Пособництво державі-агресору як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності,***

конституційного ладу та іншим національним інтересам України [*виділено мною – Б.Д.*]**,** тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом.

Враховуючи наведене, з метою призначення справедливого покарання для осіб, які здійснюють пособництво з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, пропонується прийняти даний законопроект» [354].

У Висновку ГНЕУ апарату ВРУ на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022) наголошується на тому, що «аналіз обов'язкових ознак запропонованого складу злочину свідчить, що вказане діяння полягає у завданні шкоди Україні шляхом: 1) реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 2) будь-якої співпраці, у тому числі збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, його збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора; 3) іншої взаємодії з представниками держави-агресора, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, в тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора» [201]. Тобто, експерти відзначили, що вказаними формами пособництва державі-агресору не самі по собі є суспільно небезпечними, а лише у разі, якщо відповідні діяння вчиняються з метою спричинення шкоди основам національної безпеки України.

Упродовж усього часу існування норми про пособництво державі-агресору мали місце ініціативи Парламенту певним чином змінити її. Так, проєктом Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення

відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (реєстр. № 7570 від 20.07.2022) пропонувалося виключити ст. 111^2 «Пособництво державі-агресору» КК України, оскільки вона передбачає колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже визначені у ст. 111^1 КК, а окремі її положення включити до тексту ст. 111^1 «Колабораційна діяльність» КК [362].

Проєктом Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023) пропонувалося викласти в новій редакції диспозицію ч. 1 ст. 111^2 КК, передбачивши в ній «кримінальну відповідальність за умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), її воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, її збройних чи воєнізованих формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; здійснення примусу до співпраці із збройними чи воєнізованими формуваннями держави агресора та/або окупаційної адміністрації; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних активів державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням; передачі відомостей про громадян України державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням, незаконним воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради або шпигунства» [362].

У Пояснювальній записці до цього законопроєкту вказувалося, що «законопроект досить чітко розмежовує спільні або схожі кваліфікаційні ознаки

подібних злочинів, що були зазначені вище, та збалансовує санкції за вчинення правопорушень передбачених статтями 111^1 «Колабораційна діяльність» та 111^2 «Пособництво державі-агресору» [356].

Законопроєктом «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору» (реєстр. № 11525 від 28.08.2024) пропонувалося уточнити мету цього складу злочину, замінивши її на мету підтримки агресії проти України. Окрім цього законопроєктом пропонувалося роз'яснити у примітці ст. 111^2 КК зміст таких понять, як «передача матеріальних ресурсів або інших активів», «користь» та «представник держави-агресора» [362]. Аргументуючи необхідність конкретизації мети пособництва державі-агресору, розробники законопроєкту в Пояснювальній записці до нього зазначили, що «застосований в чинній редакції ст. 111^2 КК термін «завдання шкоди Україні» (як мета вчинення злочину) не має повного свого відповідника у нормах Закону України «Про національну безпеку України» та не є однозначно зрозумілим для правозастосовної практики сьогодні. Тому, з метою приведення диспозиції ст. 111^2 КК до базових вимог законодавчої техніки пропонується замінити термін «завдання шкоди Україні» на термін «підтримка агресії проти України». Це сприятиме гармонізації між диспозицією ст. 111^2 КК та визначенням збройної агресії в ст. 1 Закону України «Про оборону України». Останній термін є добре зрозумілим для правозастосовчої практики сьогодні» [357].

У науково-експертному висновку на вказаний законопроєкт йдеться про те, що пропозиція щодо коригування мети пособництва державі-агресору є неспроможною. Адже аналіз кримінально-правових норм, розташованих у розділі І «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК, свідчить про вжиття законодавцем таких словосполучень як: «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» (ст. 111 КК), «з метою ослаблення держави» (ст. 113 КК), «заподіяння шкоди

інтересам України» (ст. 114 КК). Окрім того, вказані визначення неодноразово розкривались та наповнювались відповідним змістом у низці наукових праць. Тому термін «завдання шкоди Україні», вжитий у диспозиції ч. 1 ст. 111^2 КК, є таким, що може бути наповнений належним змістом, виходячи з розуміння основних національних інтересів України [297].

Підтримуємо вказаний підхід експертів та вважаємо, що мета спричинити шкоду Україні, виписана у диспозиції ст. 111^2 КК є такою, що відповідає як загальній меті вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, так і конкретній меті, конкретизованій у диспозиціях про самі злочини, передбачені в розділі І Особливої частини КК. Про це йшлося у підрозділі 1.1 дисертації. Окрім того, таке поняття, як заподіяння шкоди Україні наповнюється змістом як у наукових працях, про що йдеться в науково-правовому висновку на законопроєкт, так і в судовій практиці. Нами в підрозділі 2.1 наводилися правові позиції ККС стосовно змісту поняття «підривна діяльність проти України», який, нагадаємо, й визначається крізь призму заподіяння шкоди Україні. Тому, на нашу думку, визначена законодавцем мета пособництва державі-агресору в диспозиції ст. 111^2 КК є такою, що відповідає загальній меті злочинів проти основ національної безпеки України та зміст якої може бути встановлений на підставі наукових джерел та правових позицій ККС.

Таким чином, аналіз *travaux preparatoires* підготовчих документів Парламенту щодо запровадження норми про пособництво державі-агресору (ст. 111^2 КК) вказує на те, що законодавець, приймаючи її, переслідував мету передбачити самостійний склад злочину проти основ національної безпеки, який вказує на заподіяння шкоди Україні, а саме завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Про це свідчить й аналіз наступних законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення формулювання ст. 111^2 КК. Сама ж мета вчинення пособництва державі-агресору підлягає встановленню у межах предмета доказування (ст. 91 КПК).

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши пособництво державі-агресору як форму надання допомоги ворогу зроблено такі основні висновки.

Виокремлено такі основні форми умисних дій, спрямованих на пособництво державі-агресору: благодійне, воєнізоване, викривальне, ресурсне, валютне, інформаційне, політичне, освітнє, посадове, підприємницьке пособництво. Встановлено, що відповідні форми пособництва державі-агресору фактично охоплюються тією чи іншою формою колабораційної діяльності, або навіть складом воєнних злочинів.

Установлено, що «передача» та «збут» - це дві самостійні суспільно небезпечні дії у КК, які можуть бути передбачені як альтернативні або як самостійні в конкретних статтях Особливої частини КК, а тому вони мають автономне значення та не повинні визначатися однаково. З огляду на загальновживане значення слів «передача» та «збут» в українській мові, а також ураховуючи те, що термін «збут» запозичений у кримінальне право з економічної теорії, де він позначає оплатну діяльність господарюючих суб'єктів, зроблено висновок, що передача – це безоплатні форми відчуження певних предметів, а збут – їх оплатне відчуження.

Під добровільною передачею матеріальних ресурсів чи інших активів у контексті встановлення ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого у ст. 111^2 КК, слід розуміти виключно добровільну безоплатну передачу матеріальних ресурсів чи інших активів адресату, який зазначений у цій статті, що виключає фактично як збут відповідних матеріальних ресурсів або інших активів, так і здійснення господарської діяльності певною особою, у ході якої відбувається реалізація певної продукції, що підпадає під поняття матеріальних ресурсів або інших активів.

Поняття «держава-агресор» та «представники держави-агресора», що використовуються законодавцем у диспозиції ст. 111^2 КК, не визначаються

в цьому Кодексі. Дефініції поняття держави-агресора, що використовуються в інших нормативно-правових актах, стосуються саме цих актів. Тому при визначенні того, що слід розуміти під державою-агресором у розумінні кримінального законодавства України, зокрема ст. 111^2 КК, доцільно у загальному констатувати, що держава-агресор – це держава, яка застосовує збройну агресію щодо іншої держави (держав). Збройна ж агресія розуміється у значенні, запропонованому в ст. 1 Закону України «Про оборону України». Ураховуючи сучасний стан нормативного регулювання, а також російсько-українську війну, державою-агресором у розумінні кримінального законодавства України є РФ.

Запропоновано під представником держави-агресора у розумінні ст. 111^2 КК розуміти особу, носія публічної влади, яка уповноважена законом представляти інтереси держави/органу державної влади держави-агресора, реалізуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань такої держави-агресора у процесі досягнення нею своїх агресивних цілей, спрямованих на анексію території України, ліквідації територіальної цілісності та недоторканності нашої держави.

З огляду на формулювання адресата надання допомоги у формі добровільної передачі матеріальних ресурсів або інших активів, представники юридичних осіб приватного права (наприклад, акціонерні товариства, ТОВ – незалежно від назви), зареєстровані за законодавством держави-агресора, не є представником держави-агресора в розумінні ст. 111^2 КК, оскільки вони не реалізують публічної функції та не наділені повноваженнями публічної влади.

Такий результат тлумачення понять «держава-агресор» та «представник держави-агресора» доцільно поширювати на інші статті розділу І Особливої частини КК, передусім на ст. 111^1 цього Кодексу.

Запропоновано у диспозиції ст. 111^2 КК вказати на воєнізовані формування держави-агресора для забезпечення повноти кримінально-правового регулювання відповідальності за пособництво державі-агресору. Ця

пропозиція актуальна у тому разі, коли стаття про пособництво державі-агресору залишатиметься у КК.

Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору характеризується наявністю прямого умислу, за якого суб'єкт злочину усвідомлював суспільно небезпечний характер своєї протиправної поведінки, передбачав, що вчиняє конкретні дії, які становлять об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 111^2 КК, та бажав вчинити саме такі дії. З огляду на те, що форма вини передбачена як самостійний елемент предмета доказування (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК), без збирання органом досудового розслідування доказів на підтвердження інтелектуальних та вольової ознаки прямого умислу, та безпосереднього дослідження судом таких доказів, особа не може бути поза розумним сумнівом визнана винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 111^2 КК.

Специфіка злочинів з формальним складом обумовлює наявність не лише прямого умислу, а й мети вчинення протиправних дій. Такою метою у разі пособництва державі-агресору є заподіяння шкоди Україні, тобто спричинення школи основам національної безпеки, а саме завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Ураховуючи те, що мета вчинення злочину передбачена законодавцем у диспозиції ст. 111^2 КК, а також загалом мета вчинення кримінальних правопорушень визначена як самостійний елемент предмета доказування (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК), без збирання органом досудового розслідування доказів на підтвердження такої мети, та безпосереднього дослідження судом таких доказів, особа не може бути поза розумним сумнівом визнана винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 111^2 КК.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявилося у комплексному дослідженні злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги у Кримінальному кодексі України. За результатами дослідження зроблено такі основні висновки.

1. Норми про злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги є соціально обумовленими, що підтверджується їх соціальною корисністю (необхідністю вжиття ефективних заходів кримінально-правового реагування на загрози національній безпеці України), поширеністю цих злочинів протягом 2022–2024 рр, усталеним характером та відповідністю історичним традиціям (ст. 111 КК України), відповідністю змінам у суспільному житті воєнного часу (статті 111^1 та 111^2 КК України), ресурсною та інституційною спроможністю кримінально-правової протидії злочинам проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги.

2. Виокремлено такі ознаки надання допомоги як форми злочинів проти основ національної безпеки: 1) протиправність – надання допомоги як форма злочинів проти основ національної безпеки України, передбачається у статтях розділу I Особливої частини КК України; 2) суспільна небезпека надання допомоги; 3) надання допомоги – це завжди активна поведінка особи (дія); 4) наданням допомоги створюються умови для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України; 5) двосторонність, взаємодія двох сторін, а саме адресанта (особи, яка надає допомогу) та адресата (особи, яка отримує таку допомогу); 6) наданням допомоги заподіюється шкода національним інтересам України; 7) прямий умисел та мета спричинити шкоду національним інтересам України.

3. Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги належать до тих, що посягають на національну безпеку України та передбачені розділом I Особливої часини КК України. Надання допомоги ворогу може мати прояв надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України на завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників (ст. 111 КК України), господарської колаборційної допомоги (ч. 4 ст. 111^1 КК України), військової колаборційної допомоги (частини 4, 7 ст. 111^1 КК України), пособництва державі-агресору (ст. 111^2 КК України).

4. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України як форма державної зради (ст. 111 КК України) характеризується, передусім, важливістю сукупного тлумачення двох оцінних понять «підривна діяльність» та «надання допомоги в її здійсненні», у результаті якого можливо встановити наявність у вчиненому державної зради. Окрім того, на відміну від інших форм надання допомоги ворогу, надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України характеризується наявністю попереднього контакту (перед вчиненням державної зради) з іноземною організацією, іноземною державою або їх представниками та попередньо отриманого завдання від них. Отримання завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників має завуальований характер, є «таємничою», прихованою формою контактної взаємодії громадянина України з представником іноземної держави або іноземної організації.

5. Надання колаборційної господарської допомоги ворогу (ч. 4 ст. 111^1 КК України) є кримінально караним у разі, коли надається саме допомога в розумінні створення умов для доповнення та/або компенсації можливостей представників ворожої сторони здійснювати та виконувати ту діяльність, яка містить ознаки складів злочинів проти національної безпеки України та спрямована на заподіяння шкоди національним інтересам України. Провадження господарської діяльності на тимчасово окупованій території є правомірним у разі виконання тих видів робіт, які дозволені нормами

міжнародного гуманітарного права за умов окупації. Водночас безумовний імунітет від кримінального переслідування неможливий у разі встановлення фактів взаємодії обвинуваченого з представниками окупаційної влади. Органи, організації, підприємства та установи належать до окупаційної влади держави-агресора лише в тому разі, коли вони здійснюють свою діяльність у державному секторі економіки держави-агресора, представляючи тим самим інтереси цієї держави.

6. Кримінальна відповідальність за надання військової колаборaційної допомоги передбачена частинами 4 та 7 ст. 111^1 КК України. Громадянин України, який вступив до складу незаконного збройного формування створеного на тимчасово окупованій території незалежно від часу вчинення кримінального правопорушення, підлягає кримінальній відповідальності за державну зраду становлять державну зраду у формі переходу на бік ворога, а його подальша участь у складі такого формування підлягає додатковій кваліфікації за ч. 7 ст. 111^1 КК України. Передача громадянином України матеріальних ресурсів нелегітимним збройним чи воєнізованим об'єднанням на ТОТ, а також мілітарним структурам країни-агресора, тягне за собою кримінальну відповідальність незалежно від правового статусу переданого майна. Для кваліфікації діяння за цією нормою не має значення, чи володіла особа зазначеними речами на законних підставах (на правах власності), чи вони опинилися в її розпорядженні випадково.

7. Пособництво державі-агресору, враховуючи формулювання ознак цього складу злочину законодавцем, у судовій практиці має такі узагальнені форми прояву, як благодійне, воєнізоване, викривальне, ресурсне, валютне, інформаційне, політичне, освітнє, посадове, підприємницьке пособництво. Відповідні форми пособництва державі-агресору фактично охоплюються тією чи іншою формою колаборaційної діяльності, або складом воєнних злочинів (ст. 438 КК України), ураховуючи відсутність у диспозиції ст. 111^2 КК України чітких розмежувальних ознак з суміжними складами злочинів.

8. Отримувачами допомоги у складі пособництва державі-агресору (ст. 111² КК України) виступають безпосередньо країна-окупант, її окупаційна адміністрація чи військові формування. Суб'єктом (адресантом) цього делікту може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства, за винятком громадян самої держави-агресора. У контексті дослідження сформульовано авторське визначення поняття «представник держави-агресора». Під ним пропонується розуміти особу — носія публічної влади, яка наділена правовими повноваженнями виступати від імені країни-агресора чи її органів. Діяльність такого представника спрямована на реалізацію державних функцій та завдань ворога задля досягнення його протиправних цілей: анексії українських земель, руйнування територіальної цілісності та порушення недоторканності кордонів України. Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору характеризується наявністю прямого умислу та мети – заподіяння шкоди Україні. Ураховуючи те, що мета вчинення злочину передбачена законодавцем у диспозиції ст. 111^2 КК України, а також загалом мета вчинення кримінальних правопорушень визначена як самостійний елемент предмета доказування (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України), без збирання органом досудового розслідування доказів на підтвердження такої мети, та безпосереднього дослідження судом таких доказів, особа не може бути поза розумним сумнівом визнана винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 111^2 КК.

9. Запропоновано такі зміни до КК України:

1) у частині 4 статті 68, частині 4 статті 86, пункті 3 частини 1 статті 96^3 КК України передбачити, що вони поширюються на всі злочини проти основ національної безпеки України;

2) назву розділу I Особливої частини КК України скоригувати так: «Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України»;

3) у диспозиції частини 1 статті 111 КК України: замість слів «підривна діяльність» вжити «розвідувально-підривна діяльність»;

4) у диспозиції частини 4 статті 111^1 КК України:

– передбачити кримінальну відповідальність за передачу відомостей про громадян України з метою її використання у протиправний спосіб;

– доповнити вказівкою на надання допомоги незаконно створеним органам влади на тимчасово окупованій території та органам влади держави-агресора;

– передбачити суб'єктом злочину громадянина України;

– включити формулювання «за відсутності ознак пособництва державі-агресору (ст. 111^2 цього Кодексу)»;

– вказати на вчинення діянь на тимчасово окупованій території;

5) у диспозиції частини 7 статті 111^1 КК України:

– доповнити вказівкою на надання допомоги збройним формуванням держави-агресора;

– вказати на вчинення діянь на тимчасово окупованій території

6) у диспозиції ст. 111^2 КК України:

– доповнити вказівкою на надання допомоги воєнізованим формуванням держави-агресора;

– виключити вказівку на громадянина України як суб'єкта злочину;

– передбачити, що пособництво державі-агресору вчиняється на будь-якій території, за винятком тимчасово окупованої.

10. Подальшими напрямками наукових досліджень злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги можуть виступати: аналіз судової практики в частині застосування відповідних статей Особливої частини КК України; визначення співвідношення злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги з іншими злочинами, передбаченими як у розділі I Особливої частини КК України, так і в інших розділах цього Кодексу; здійснення кримінологічної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги; аналіз форм кримінально-правового реагування на факти вчинення таких злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bohutskyi P. The National Security Law in the System of National Law: The Problem of Conceptualization. *European politica land law discourse*. 2020. Vol. 7. Iss. 3. P. 59-65.

2. Darcy S. Coming to Terms with Wartime Collaboration: Post-Conflict Processes & Legal Challenges. *Brooklyn Journal of International Law*. 2020. № 45 (1). P. 75–137.

3. Hartley. T. K. The Foundations of European Community Law: An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community. Oxford University Press, 2007. 472 p.

4. Homeland Security and Public Safety. URL: http://www.rand. org/congress/newsletters/national_security/2010/09/ (дата зверн. 17.04.2026).

5. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Міжнародна конференція в Гаазі, міжнародний документ, Положення від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата зверн. 17.04.2026).

6. Kocher M., Lawrence A. and Monteiro N. Nationalism, Collaboration, and Resistance: France under Nazi Occupation. *International Security*. 2018. № 43 (2). P. 117–150.

7. Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність. Слово *Національної школи суддів України*. 2021. № 4. С. 56–68.

8. Антонюк Н. Зміни до злочинів проти основи національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України*. 2022. № 11. С. 37–48.

9. Антонюк Н. О., Загиней-Заболотенко З. А. На вістрі уваги: кваліфікація за сукупністю статті 111 «Державна зрада» та частин 2, 5 або 7 статті 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3 (44). С. 6–22.

https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2023_3_44/Antonuyk-Zaginey.pdf (дата зверн. 17.04.2026)

10. Бабанін С. В. Питання співвідношення державної зради, колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору за КК України. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії*: мат-ли кругл. столу (м. Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 57–59.

11. Бабанін С. В. Питання співвідношення державної зради, колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору за КК України. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії*: мат-ли кругл. столу (м. Київ 26 трав. 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О., Новошицька В.І. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 57–59.

12. Бабанін С.В. Кримінальне законодавство України як засіб протистояння збройній агресії Російської Федерації. *Наук. вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2022. № 3. С. 33–38.

13. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»; Одеський держ. ун-т внутр. справ. Одеса. 2021. 476 с.

14. Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): моногр.; Нац. академія СБУ. Київ: Наук.-вид. від. Нац. академії СБУ, 2002. 144 с.

15. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-є вид., перероб. і допов. Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.

16. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004.

17. Беніцький А. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111-1 Кримінального кодексу України, та розмежування їх з суміжними складами злочинів. *Право України*. 2022. № 11. С. 88–99.

18. Берднік І. В., Головко М. Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Нове українське право.* 2022. Вип. 2. С. 156–162.

19. Богуцький П.П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: дис. … д-ра юрид. Наук: 12.00.01; НДІ інформатики і права НАН України. Київ, 2020. 568 с.

20. Бозуленко О. Я. Організація торгівлі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. 240 с.

21. Бондар В.С. Обставини що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України. *Наук. праці Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. Т. XXXII. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2023. С. 3–14

22. Бондар В.С. Про основи методики досудового розслідування колабораційної діяльності. *Дніпровський наук. часопис публ. управління, психології, права*. 2023. Вип. 3. С. 115–124.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

24. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08; Нац. академія внутр. Справ. Київ, 218. 583 с.

25. Виживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. Київ, 2024. 104 с.

26. Визначення агресії. Резолюція ООН 3314 (XXIX). від 14.12.1974. https://docs.un.org/ru/A/RES/3314(XXIX) (дата зверн. 17.04.2026).

27. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 06.03.2024 у справі № 199/9421/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117457562 (дата зверн. 17.04.2026).

28. Вирок Бобровицького районного суду Чернігівської області від 30.06.2025 у справі № 729/851/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129512704 (дата зверн. 17.04.2026).

29. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20.06.2024 у справі № 359/5133/24 https://reyestr.court.gov.ua/Review/120012504# (дата зверн. 17.04.2026).

30. Вирок Вінницького апеляційного суду від 20.03.2024 у справі № 127/15500/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/117947422# (дата зверн. 17.04.2026).

31. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 08.05.2025 у справі № 127/19253/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127298453 (дата зверн. 17.04.2026).

32. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 16.04.2025 у справі № 127/7019/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/126768739 (дата зверн. 17.04.2026).

33. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2024 у справі № 461/872/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/118099228 (дата зверн. 17.04.2026).

34. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 20.05.2024 у справі № 461/1740/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119161816 (дата зверн. 17.04.2026).

35. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 20.10.2025 у справі № 461/5385/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131114081 (дата зверн. 17.04.2026).

36. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 22.04.2024 у справі № 461/2964/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/118549073 (дата зверн. 17.04.2026).

37. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 23.05.2024 у справі № 461/5105/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119237353 (дата зверн. 17.04.2026).

38. Вирок Глобинського районного суду Полтавської області від 30.11.2022 у справі № 527/2397/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107604606 (дата зверн. 17.04.2026).

39. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 04.11.2024 у справі № 761/18846/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122769677 (дата зверн. 17.04.2026).

40. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 25.08.2025 у справі № 753/12473/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129711061 (дата зверн. 17.04.2026).

41. Вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 20.02.2025 у справі № 619/2776/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/125286964 (дата зверн. 17.04.2026).

42. Вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 22.09.2023 у справі № 619/4298/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113745228 (дата зверн. 17.04.2026).

43. Вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 30.11.2023 у справі № 619/5179/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115317904 (дата зверн. 17.04.2026).

44. Вирок Деснянський районний суд м. Чернігова від 12.02.2025 у справі № 750/8737/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/125117664 (дата зверн. 17.04.2026).

45. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 08.05.2024 у справі № 750/1473/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/118894945 (дата зверн. 17.04.2026).

46. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 18.06.2025 у справі № 750/2960/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/128228654# (дата зверн. 17.04.2026).

47. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 23.10.2024 у справі № 750/1571/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/122490946 (дата зверн. 17.04.2026).

48. Вирок Деснянського районного суду міста Києва від 24.01.2024 у справі № 405/7133/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116528976 (дата зверн. 17.04.2026).

49. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 14.09.2022 у справі № 225/1461/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116528976 (дата зверн. 17.04.2026).

50. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 03.04.2025 у справі № 638/6886/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126327506 (дата зверн. 17.04.2026).

51. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 11.03.2024 у справі № 638/7236/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117550507 (дата зверн. 17.04.2026).

52. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 26.07.2023 у справі № 638/6886/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112425348 (дата зверн. 17.04.2026).

53. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 09.10.2023 у справі № 755/9377/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114155561 (дата зверн. 17.04.2026).

54. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 25.03.2024 у справі № 229/2157/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/119237353 (дата зверн. 17.04.2026).

55. Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 18.08.2024 у справі № 278/3837/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120473529 (дата зверн. 17.04.2026).

56. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 15.11.2023 у справі № 201/8644/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114918502 (дата зверн. 17.04.2026).

57. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 15.11.2023 у справі № 201/8644/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114918502 (дата зверн. 17.04.2026).

58. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 22.03.2024 у справі № 201/4710/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118153305 (дата зверн. 17.04.2026).

59. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 02.08.2023 у справі № 331/1897/2. https://reyestr.court.gov.ua/Review/112562491# (дата зверн. 17.04.2026).

60. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 05.04.2024 у справі № 331/2571/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/118149930 (дата зверн. 17.04.2026).

61. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя у справі № 331/4546/24 від 25.03.2025. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126076735 (дата зверн. 17.04.2026).

62. Вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/116347952 (дата зверн. 17.04.2026).

63. Вирок Жовтневого районного суду Миколаївської області від 05.04.2024 у справі № 477/6/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118176392 (дата зверн. 17.04.2026).

64. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 31.07.2023 у справі № 332/3354/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112500771 (дата зверн. 17.04.2026).

65. Вирок Зарічного районного суду міста Суми від 25.07.2022 у справі № 588/466/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105414607 (дата зверн. 17.04.2026).

66. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської від 28.02.2025 у справі № 344/17894/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/125497433# (дата зверн. 17.04.2026).

67. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023 у справі № 344/1117223. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119237353 (дата зверн. 17.04.2026).

68. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30.10.2023 у справі № 344/9667/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114505853 (дата зверн. 17.04.2026).

69. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 21.03.2024 у справі № 344/1984/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/117811970 (дата зверн. 17.04.2026).

70. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 13.02.2025 у справі № 344/19579/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/125174795 (дата зверн. 17.04.2026).

71. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 22.11.2023 у справі № 344/18075/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/115179544 (дата зверн. 17.04.2026)

72. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023 у справі № 344/12085/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/114110442 (дата зверн. 17.04.2026).

73. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 05.03.2024 у справі № 202/17153/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117426873 (дата зверн. 17.04.2026).

74. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 13.04.2023 у справі № 202/4850/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110231851 (дата зверн. 17.04.2026).

75. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 13.06.2023 у справі № 202/3/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/111520115 (дата зверн. 17.04.2026).

76. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 20.09.2025 у справі № 202/6085/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/124553061# (дата зверн. 17.04.2026).

77. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 21.07.2023 у справі № 202/13808/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112338831 (дата зверн. 17.04.2026).

78. Вирок Індустріального районного суду суду м. Дніпропетровська від 12.12.2023 у справі № 202/5423/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115570268 (дата зверн. 17.04.2026).

79. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13.02.25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125175323 (дата зверн. 17.04.2026).

80. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 02.12.2022 у справі № 953/6732/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107646873 (дата зверн. 17.04.2026).

81. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.03.2025 у справі № 953/11564/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125856435 (дата зверн. 17.04.2026).

82. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.06.2023 у справі № 953/6896/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/111429509 (дата зверн. 17.04.2026).

83. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 08.02.2023 у справі № 953/254/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108860255 (дата зверн. 17.04.2026).

84. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 15.09.2022 у справі № 953/4502/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106252531 (дата зверн. 17.04.2026).

85. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 24.07.2023 у справі № 953/7624/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112362188 (дата зверн. 17.04.2026).

86. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 26.01.2024 у справі № 953/7619/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116584986 (дата зверн. 17.04.2026).

87. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 28.07.2023 у справі № 953/559/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112477686 (дата зверн. 17.04.2026).

88. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 29.11.2023 у справі № 953/6641/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115281844 (дата зверн. 17.04.2026).

89. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.04.2024 у справі № 953/1752/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/118712920 (дата зверн. 17.04.2026).

90. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.08.2023 у справі № 953/2847/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113110133 (дата зверн. 17.04.2026).

91. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.10.2023 у справі № 953/4418/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/114506521 (дата зверн. 17.04.2026).

92. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 12.11.2024 у справі № 203/3466/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129299828# (дата зверн. 17.04.2026).

93. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 11.03.2025 у справі № 404/9352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125799165 (дата зверн. 17.04.2026).

94. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 11.06.2024 у справі № 333/10186/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119942934# (дата зверн. 17.04.2026).

95. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27.06.2024 у справі № 752/4015/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120453875# (дата зверн. 17.04.2026).

96. Вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 11.06.2024 у справі № 574/1161/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119633759 (дата зверн. 17.04.2026).

97. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 03.11.2023 у справі № 296/10944/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114649630 (дата зверн. 17.04.2026).

98. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 14.08.2023 у справі № 204/9389/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112796723 (дата зверн. 17.04.2026).

99. Вирок Краснопільського районного суду Сумської області від 18.04.2023 у справі № 578/446/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110274731 (дата зверн. 17.04.2026).

100. Вирок Лебединського районного суду Сумської області від 06.09.2022 у справі № 588/672/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106096380 (дата зверн. 17.04.2026).

101. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 13.06.2023 у справі № 405/2939/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111514345 (дата зверн. 17.04.2026).

102. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 18.09.2023 у справі № 405/6271/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113643284 (дата зверн. 17.04.2026).

103. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 04.02.2025 у справі № 161/16143/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/124958566# (дата зверн. 17.04.2026).

104. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12.06.2023 у справі № 161/9312/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111448143 (дата зверн. 17.04.2026).

105. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 23.07.2024 у справі № 161/20373/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120559549 (дата зверн. 17.04.2026).

106. Вирок Луцького районного суду Волинської області від 10.05.2023 у справі № 161/5698/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110820220 (дата зверн. 17.04.2026).

107. Вирок Макарівського районного суду Київської області від 08.04.2024 у справі № 370/654/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118207249 (дата зверн. 17.04.2026).

108. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 18.06.2024 у справі № 521/16516/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119881544 (дата зверн. 17.04.2026).

109. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 21.02.2024 у справі № 521/7287/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/11745681 (дата зверн. 17.04.2026).

110. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 22.05.2023. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119881544 (дата зверн. 17.04.2026).

111. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 24.11.2023 у справі № 521/8880/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115537263 (дата зверн. 17.04.2026).

112. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 26.04.2024 у справі № 521/13772/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118676189 (дата зверн. 17.04.2026).

113. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.12.2024 у справі № 755/2607/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123604040 (дата зверн. 17.04.2026).

114. Вирок Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.05.2023 у справі № 496/350/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/111089967 (дата зверн. 17.04.2026).

115. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 05.03.2025 у справі № 554/1349/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125642499# (дата зверн. 17.04.2026).

116. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 15.02.2024 у справі № 554/1178/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117011451 (дата зверн. 17.04.2026).

117. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 24.08.2023 у справі № 554/6905/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113028701 (дата зверн. 17.04.2026).

118. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 29.09.2022 у справі № 554/9543/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106535110 (дата зверн. 17.04.2026).

119. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 26.11.2024 у справі № 644/2503/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123291711 (дата зверн. 17.04.2026).

120. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 12.08.2025 у справі № 185/4280/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129515038 (дата зверн. 17.04.2026).

121. Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 03.06.2025 у справі № 304/512/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127867096 (дата зверн. 17.04.2026).

122. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 09.08.2022 у справі № 188/674/22. URL: https://reestr.court.gov.ua/Review/105647198 (дата зверн. 17.04.2026).

123. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області вирок від 06.09.2022 у справі № 188/621/22. URL: https://reestr.court.gov.ua/Review/106102626 (дата зверн. 17.04.2026).

124. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 18.07.2024 у справі № 932/5465/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120459003 (дата зверн. 17.04.2026).

125. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 26.09.2022 у справі № 757/15806/22-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107694567 (дата зверн. 17.04.2026)

126. Вирок Полтавського апеляційного суду від 02.05.2024 у справі № 529/1660/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118792351 (дата зверн. 17.04.2026).

127. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 15.06.2023 у справі № 522/16244/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111572074 (дата зверн. 17.04.2026).

128. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 27.09.2021 у справі № 522/11502/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99944341 (дата зверн. 17.04.2026).

129. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27.05.2022 у справі № 584/313/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680 (дата зверн. 17.04.2026).

130. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 29.06.2022 у справі № 584/368/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105006793 (дата зверн. 17.04.2026).

131. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 10.06.2024 у справі № 569/12655/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120511652# (дата зверн. 17.04.2026).

132. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 14.08.2023 у справі № 569/1908/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112820138 (дата зверн. 17.04.2026).

133. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 25.06.2024 у справі № 569/4321/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120013991 (дата зверн. 17.04.2026).

134. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 10.02.2025 у справі № 759/5154/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125023579 (дата зверн. 17.04.2026).

135. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 13.02.2023 у справі № 759/105/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108943705 (дата зверн. 17.04.2026).

136. Вирок Сєвєродонецького міського суду Луганської області від 30.09.2021 у справі № 428/8723/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116528976 (дата зверн. 17.04.2026).

137. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25.02.2025 у справі № 191/3889/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392803# (дата зверн. 17.04.2026).

138. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 03.02.2025 усправі № 703/4085/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119237353 (дата зверн. 17.04.2026).

139. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 22.09.2025 у справі № 485/1087/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130382015 (дата зверн. 17.04.2026).

140. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 20.09.2023. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113861879 (дата зверн. 17.04.2026).

141. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 21.08.2023 у справі №760/9266/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112937611 (дата зверн. 17.04.2026).

142. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 01.05.2024 у справі № 760/9459/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118778043 (дата зверн. 17.04.2026).

143. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 04.03.2024 у справі № 760/18000/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117558601 (дата зверн. 17.04.2026).

144. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 21.08.2024 у справі №760/16519/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121430760 (дата зверн. 17.04.2026).

145. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 24.04.2024 у справі № 761/18217/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118611887 (дата зверн. 17.04.2026).

146. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 28.02.2024 у справі № 760/23304/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117311032 (дата зверн. 17.04.2026).

147. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 28.09.2023 у справі № 760/21664/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113945178 (дата зверн. 17.04.2026).

148. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 14.04.2023 у справі № 712/2352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110233915 (дата зверн. 17.04.2026).

149. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 15.05.2024 у справі № 712/263/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119047357 (дата зверн. 17.04.2026).

150. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 15.11.2021 у праві №712/5682/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101080267 (дата зверн. 17.04.2026).

151. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 20.06.2024 у справі № 523/14846/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119912684# (дата зверн. 17.04.2026).

152. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 18.03.2025 у справі № 607/17062/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125957584 (дата зверн. 17.04.2026).

153. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024 у справі № 607/11937/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118152187 (дата зверн. 17.04.2026).

154. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 10.08.2022 у справі № 588/576/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105654180 (дата зверн. 17.04.2026).

155. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 19.08.2022 у справі № 588/713/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105808995 (дата зверн. 17.04.2026).

156. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 26.09.2022 у справі № 588/902/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106427565 (дата зверн. 17.04.2026).

157. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 18.12.2023 у справі № 308/16414/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115702778# (дата зверн. 17.04.2026).

158. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 05.07.2024 у справі № 308/16804/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120201149# (дата зверн. 17.04.2026).

159. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 24.05.2024 у справі № 308/16714/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120026939# (дата зверн. 17.04.2026).

160. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 02.04.2024 у справі № 308/16282/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118348647# (дата зверн. 17.04.2026).

161. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 17.05.2024 у справі № 308/16265/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/119132603 (дата зверн. 17.04.2026).

162. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117154669 (дата зверн. 17.04.2026).

163. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 17.07.2024 у справі № 465/5483/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120428275 (дата зверн. 17.04.2026).

164. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 16.07.2025 у справі № 635/2391/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876180 (дата зверн. 17.04.2026).

165. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 02.04.2025 у справі № 766/4542/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126335925 (дата зверн. 17.04.2026).

166. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 03.04.2025 у справі № 766/1493/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126351783 (дата зверн. 17.04.2026).

167. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 04.07.2025 у справі № 766/3195/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128728217 (дата зверн. 17.04.2026).

168. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 05.02.2025 у справі № 766/1607/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120264531 (дата зверн. 17.04.2026).

169. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 05.03.2025 у справі № 766/6848/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125659383 (дата зверн. 17.04.2026).

170. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024 у справі № 766/10162/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120264531 (дата зверн. 17.04.2026).

171. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 10.01.2025 у справі № 766/2876/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124329081 (дата зверн. 17.04.2026).

172. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 10.06.2025 у справі № 766/10107/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128078177 (дата зверн. 17.04.2026).

173. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 13.01.2025 у справі № 761/26522/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124359038 (дата зверн. 17.04.2026).

174. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15.07.2024 у справі № 766/6336/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120372345# (дата зверн. 17.04.2026).

175. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 21.01.2025 у справі № 766/973/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124676232 (дата зверн. 17.04.2026).

176. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 21.02.2025 у справі № 766/2554/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125517650 (дата зверн. 17.04.2026).

177. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 23.04.2025 у справі № 766/6752/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/126796222 (дата зверн. 17.04.2026).

178. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 26.01.2024 у справі № 766/9915/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116573819 (дата зверн. 17.04.2026).

179. Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 21.09.2022 у справі № 490/2604/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106374758 (дата зверн. 17.04.2026)

180. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 09.10.2023 у справі № 646/4507/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114039907 (дата зверн. 17.04.2026).

181. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 21.06.2024 у справі № 646/2889/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120264531 (дата зверн. 17.04.2026).

182. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 24.04.2024 у справі № 646/3927/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123521067 (дата зверн. 17.04.2026).

183. Вирок Чугуївського міського суду Харківської області від 05.04.2024 у справі № 636/1144/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128716703# (дата зверн. 17.04.2026).

184. Вирок Шевченківський районний суд м. Києва від 28.06.2023 у справі № 761/23916/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/113008595 (дата зверн. 17.04.2026).

185. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.01.2025 у справі №336/13059/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124221746 (дата зверн. 17.04.2026).

186. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 04.03.2024 у справі № 761/7176/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117824700 (дата зверн. 17.04.2026).

187. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 09.01.2025 у справі № 761/23092/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/124306647 (дата зверн. 17.04.2026).

188. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 13.12.2023 у справі № 761/9254/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115696067 (дата зверн. 17.04.2026).

189. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 16.09.2022 у справі № 761/13954/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106554991 (дата зверн. 17.04.2026).

190. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 22.08.2022 у справі № 761/13955/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106293364 (дата зверн. 17.04.2026).

191. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 25.03.2024 у справі № 761/3334/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117901449 (дата зверн. 17.04.2026).

192. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 25.08.2023 у справі № 761/18386/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113430160 (дата зверн. 17.04.2026).

193. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 25.11.2022 усправі № 761/7319/22. URL: https://reestr.court.gov.ua/Review/107536357 (дата зверн. 17.04.2026).

194. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 26.08.2022 у справі № 761/13295/22. URL: https://reestr.court.gov.ua/Review/107536357 (дата зверн. 17.04.2026).

195. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 28.06.2023 у справі № 761/23916/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113008598# (дата зверн. 17.04.2026).

196. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 30.11.2023 у справі № 761/43660/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115395294 (дата зверн. 17.04.2026).

197. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 31.07.2024 у справі № 761/27146/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121080638 (дата зверн. 17.04.2026).

198. Вирок Шевченківського районного суду м. Харкова від 09.06.2025 у справі № 638/6778/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127983690 (дата зверн. 17.04.2026).

199. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 23.10.2023 у справі № 727/7936/23. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/114575324 (дата зверн. 17.04.2026).

200. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 24.04.2025 у справі № 727/6633/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126868511 (дата зверн. 17.04.2026).

201. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колаборaційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7186&conv=9 (дата зверн. 17.04.2026).

202. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колаборaційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки (№ 7186 від 21.03.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247684 (дата зверн. 17.04.2026).

203. Відповідальність за колаборaціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. Київ, 2025. 42 с.

204. Вільгушинський М. Й. Категорія «публічна влада» у сучасній інтерпретації:нотатки до наукової дискусії. *Наук. записки Ін-ту зак-ва Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 8–13. URL: http://surl.li/icnglx (дата зверн. 17.04.2026).

205. Віценко А. Геть колаборантів! Відповідальність за зраду України. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета онлайн». URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/getkolabora№tiv-vidpovidal№ist-za-zradu-ukrayi№i.html (дата зверн. 17.04.2026).

206. Гайворонський О. Ю. Предмет злочинного впливу у злочинах проти основ національної безпеки України, досудове розслідування яких віднесено до підслідності слідчих органів безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08;. Акад. адвокатури України. Київ, 2016. 20 с.

207. Герилів Д. Ю. Розмежування типології та класифікації держав: проблемні питання. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія ПРАВО*. 2013. Вип. 22. Ч. І. Т. 1. С. 19–23.

208. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наук. праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2011. Т. 155. Вип. 143. С. 42–46.

209. Головюк І.В. Питання доказування за ст. 111-1 КК України: аналіз вироків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 лип. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 28–33.

210. Глущенко М. І. Відмежування державної зради від пособництва державі-агресору. *Український політико-правовий дискурс*, 2025. № 11. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.15616853 (дата зверн. 17.04.2026).

211. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

212. Горпинюк О.П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні: монограф. Львів: ПП. Вид-во «БОНА», 2014. 324 с.

213. Декларація Генеральної Асамблеї ООН про зміцнення міжнародної безпеки від 16.12.1970 № 2734 (XXV). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140031___140031 (дата зверн. 17.04.2026).

214. Декларація Генеральної Асамблеї ООН про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав від 09.12.1981 № 36/103. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU81313 (дата зверн. 17.04.2026).

215. Декларація Генеральної Асамблеї ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, обмеження їх незалежності й суверенітету від 21.12.1965 № 2131 (XX). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140358___140358 (дата зверн. 17.04.2026).

216. Дзьобань О. Національні інтереси як основа національної безпеки: світоглядно-методологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 124–136.

217. Діордіца І.В. Перспективи запровадження кримінальної відповідальності за пособництво державі, від якої безпосередньо виникає загроза агресії під кутом зору національного безпекового законодавства. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 182–189.

218. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977: міжнар. документ ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата зверн. 17.04.2026).

219. Допіряк Б. П. Надання допомоги як форма вчинення злочинів проти основ національної безпеки – основні ознаки. *Права людини в умовах воєнного стану в Україні*: До тижня права і 75-річчя Загальної декларації прав людини: зб. наук. праць за матер. круглого столу (м. Київ, 7 груд. 2023 р.) / редкол.: А. Ю. Нашинець-Наумова, Г.П. Власова, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Н.А. Сергієнко, А.П. Чернега. Київ: Київ. стол. ун-т ім. Б. Грінченка, 2025. С. 190–193.

220. Допіряк Б. П. Надання колаборaційної допомоги державі-агресору, незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційній адміністрації держави-агресора: до проблеми розуміння: *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання:* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.)

/ редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2023. С. 267–272.

221. Допіряк Б. П. Надання колаборaційної допомоги державі-агресору, незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційній адміністрації держави-агресора: до проблеми розуміння: *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання:* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2023. С. 267–272.

222. Допіряк Б. П. Передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора (ст. 111–2 КК України): до проблеми розуміння. *Права людини в умовах воєнного стану в Україні*: зб. наук. праць за матер. круглого столу (м. Київ, 10 груд. 2024 р.) / редкол.: А. Ю. Нашинець-Наумова, Г.П.Власова, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Н.А. Сергієнко, А.П. Чернега. Київ: Київ. стол. ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. С. 190–193.

223. Допіряк Б.П. Колаборaційна діяльність у формі надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 446–452.

224. Допіряк Б.П. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України у формі добровільної участі в незаконних формуваннях: проблеми кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України.* 2023. № 3 (44). С. 139–152.

225. Допіряк Б.П. Надання інформаційної допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора: проблеми кваліфікації. *Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії:* тези доп. за матеріал. круглого столу (м. Київ, 8 груд. 2022 р.) / Ін-т держави і права імені І.М. Корецького НАН України, Фонд інститут. Розвитку укр. науки. Київ: Вид-во Людмила, 2023. С. 208–212.

226. Допіряк Б.П. Надання матеріальної допомоги збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора – проблеми кваліфікації. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення:* тези доп. за матеріал. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, А. М. Земко. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 208–212.

227. Допіряк Б.П. Особливості кваліфікації участі громадян України в незаконно створених збройних формуваннях на тимчасово окупованій території. *Актуальні проблеми кримінального права:* мат-ли XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. памяті проф.. П.П. Михайленка (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Сернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 204–306.

228. Допіряк Б.П. Підривна діяльність проти України як складова державної зради (ст. 111 Кримінального кодексу України). *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення:* мат-ли міжвідомч. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 159–162.

229. Допіряк Б.П. Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України). *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 232–237.

230. Допіряк Б.П. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК України): проблеми визначення ознак суб'єктивної сторони. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*: Тези доп. за мат-ли II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 30 квіт. 2025 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, С.Г. Зицик. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2025. С. 228–232.

231. Допіряк Б.П., Загиней-Заболотенко З.А. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84: ч. 3. С. 301–309.

232. Допомога. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: http://sum.in.ua/s/dopomogha (дата зверн. 17.04.2026).

233. Дробіна І. О. Правове забезпечення надання волонтерської допомоги Збройним Силам України: дис. … д-ра філософії: 081 – Право; Нац. ун-т оборони України. Київ, 2025. 220 с.

234. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 95–117.

235. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб.; за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

236. Ждиняк Н. П. Ефективність забороняючих кримінально-правових норм: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Львів, 2021. 202 с.

237. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.09.1949: міжнародний документ ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата зверн. 17.04.2026).

238. Жидков В. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора / Українська

Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/problemy-dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnoho-prokurora/ (дата зверн. 17.04.2026).

239. Загиней З. А. Кримінально-правова герменевтика: монограф. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с

240. Загиней З. А. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. *Наук. часопис Нац. академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 86–101. URL: URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6992/1/zaginej%20%282%29.pdf (дата зверн. 17.04.2026).

241. Загиней-Заболотенко З.А. Кримінальна відповідальність за господарський колабораціонізм (частина 4 статті 111-1 Кримінального кодексу України) VS право на працю громадян України на тимчасово окупованих територіях. *Право України*. 2025. № 3. С. 97–112.

242. Загиней-Заболотенко З.А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колаборційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/114.pdf (дата зверн. 17.04.2026).

243. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2005. 714 с.

244. Зайченко Ю. О. Конотація як лінгвістичне явище: дефініція, типологія, властивості та структура. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (61). Issue: 210. С. 81–85.

245. Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв’язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської

областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, схвалене постановою Верховної Ради України 29.09.2023 № 3387-IX/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3387-IX#Text (дата зверн. 17.04.2026).

246. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (форма 6) за 2022 р. / Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата зверн. 17.04.2026).

247. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (форма 6) за 2023 р. / Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата зверн. 17.04.2026).

248. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (форма 6) за 2024 р. / Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата зверн. 17.04.2026).

249. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В.В. Малюка. Київ: Алерта, 2023. 312 с.

250. Зубець Ю.Г. кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України: дис. … канд. Юрид. Наук: 12.00.08; Нац. академія управління. Київ, 2018. 260 с.

251. Кваша О. О. Родовий обєкт злочинів проти розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України: держава & національна безпека. Право України. 2023. № 11. С. 24-36.

252. Кіщак Б.І. Особливості доказування злочинів, пов’язаних з колабораційною діяльністю. *Наук. записки Львів. ун-ту бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 37. 2023. С. 56–61.

253. Книженко О. Відмежування державної зради від колабораційної діяльності. *Національна безпека: право та економіка*. 2024. № 1. С. 22–30.

254. Книженко О. До питання відмежування пособництва державі-агресору від суміжних діянь. *СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки*: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4–5 лип. 2024 р.). Київ: Алерта, 2024. С. 22–24.

255. Колаборaційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення. Аналітичний звіт. Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 69 с.

256. Колаборaціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій: монографія / [М. А. Рубащенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов]; за наук. ред. М. А. Рубащенка; Нац. фонд дослідж. України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 576 с.

257. Коломієць Ю. Ю. Державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.). Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 265–268.

258. Кононенко Ю.С. Основи методики розслідування державної зради: дис. … д-ра філософії: 081 «Право»; Одеський держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2024. 309 с.

259. Кончук Н.С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр справ. Львів, 2019. 218 с.

260. Корнута Р. Визначення поняття публічного права в праві України. *Український часопис міжнародного права*. 2003. № 2. С. 77–88.

261. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Розвиток кримінально-правової заборони колаборaціонізму в Україні. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії*: мат-ли кругл. столу (м.

Київ 26 трав. 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О., Новошицька В.І. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 19–23.

262. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111–1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198–204. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf (дата зверн. 17.04.2026).

263. Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Пособництво державіагресору»: нові склади злочинів за ст. 111-2 Кримінального кодексу України. URL: http://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3 (дата зверн. 17.04.2026).

264. Кривдник М., П'ятничка М., Заботін В. Рівні управління збутовою діяльністю підприємств. *Development Service Industry Management*. 2024. №1. С. 97–101.

265. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменного. Луганськ: Видавництво «Елтон-2», 2012. Т. 1. 780 с.

266. Кубальський В. Н. Проблеми кримінально-правової протидії колабораційній діяльності. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 353–360. URL: https://cutt.ly/jwqdo7kS (дата зверн. 17.04.2026).

267. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М. Розслідування колабораціонізму в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Юрид. наук. електр. журнал*. 2024. № 9. С. 346–349. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2024/83.pdf (дата зверн. 17.04.2026).

268. Кузнецов В. В., Сийплокі М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 381–388.

269. Кузьменко О. В., Левчук П. Р. Особливості доказування у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору (на прикладі періоду окупації Київської області). *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 2

(11). С. 132–140. URL: https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(11)-2023-132-140 (дата зверн. 17.04.2026).

270. Ландіна А.В. Ознаки суб'єкта як підстава розмежування деяких злочинів проти основ національної безпеки України (за складами, передбаченими ст.ст. 111, 111-1, 111-2 КК Українеи). *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87: ч. 3. С. 300–305.

271. Левендаренко О. О. Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2003. 229 с.

272. Лизогуб Я.Г. Знову про колізії чинного КК України. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f819a397-4a9d-4f0f-8321-e27520e933cf/content (дата зверн. 17.04.2026).

273. Лихова С.Я., Сисоєва В. П. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: аналіз новел кримінального законодавства. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b9b698f9-427c-4e81-80c6-3a06f97ce486/content (дата зверн. 17.04.2026).

274. Лігун А. Деякі критерії відмежування колабораційної діяльності від суміжних діянь. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 2 (28). С. 91–98.

275. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підруч.. Київ: КНТ, 2009. 631 с.

276. Ліпкан В.А., Діордіца І.в. Націоналина безпека Украіж: криміналино-правова охорона: навчальн. посібн. Київ: КНТ, 2007. 292 с.

277. Лісніченко Д. Шляхи вдосконалення процесуального порядку та методики розслідування злочинів пов'язаних з вчиненням державної зради та колабораційної діяльності. *Юрид. наук. електрон. журнал*. 2024. № 1. С. 768–771. URL: https://dspace.oduvs. edu.ua/handle/123456789/7287 (дата зверн. 17.04.2026).

278. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с

279. Лозинська К. Злочини проти основ національної безпеки України у вимирі кримінального права. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. III Міжнар. наук. студ. конф. (м. Тернопіль, 15 трав. 2019 р.) / редкол.: С. В. Банах, Т. В. Вовк, А. В. Грубінко та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 202–206.

280. Макаренко О. В. Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням дієздатній особі допомоги у здійсненні її прав і виконанні обов'язків: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 210 с.

281. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально караним. Academia.edu. URL: https://bit.ly/3yq95sP (дата зверн. 17.04.2026).

282. Марін О.К. Спеціальні норми у кримінальному праві воєнного стану: небезпека непередбачуваних наслідків для кримінально-правового регулювання. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/konf_kryminalno_pravovi_vidpovidi_ponomarenko_2022.pdf#page=49 (дата зверн. 17.04.2026).

283. Матюшенко О.І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 110–119.

284. Медицький І.Б. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: «дотичність» та розмежування у ході кримінально-правової кваліфікації. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути*: мат-ли міжнар. наук. конференції (м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків: Право, 2022. С. 62–65.

285. Мельниченко Б., Рудницька Ю. Правові засади організації та здійснення публічної влади в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. Т. 10. № 1 (37). С. 297–304.

286. Мисливий В. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм в умовах воєнного стану. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в України: мат-ли міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. школа суддів України; Гром. організація «Всеукр. асоціація крим. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 116–120.

287. Мовчан Р. Кримінально-правова протидія співпраці з ворогом за кримінальним законодавством України та європейських держав: компаративістський аналіз. *Національна безпека: право та економіка*. 2024. № 1 (1). С. 40–51.

288. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монограф. Київ: Норма права, 2022. 241 с.

289. Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 326 – и330. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/77.pdf (дата зверн. 17.04.2026).

290. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово зна чущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання*: мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

291. Мовчан Р. О., Марченков Д. С. Державна зрада, «воєнний» колабораціонізм, несанкціоноване поширення військово значущої інформації: проблеми співвідношення й розмежування (на прикладі справи

№ 202/13808/23). *Вісник Луганського навч.-наук. ін-ту імені Е.О. Дідоренка.* 2025. № 1. С. 73–82. https://doi.org/10.32782/2786-9156.109.1.73-82

292. Мочерний С.В., Ларіна Я.С. Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1. / За ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с.

293. Мошняга Л. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 195 с.

294. Музика А. А. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: актуальні проблеми. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)*: мат-ли наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 7 верес. 2022 р.). Київ: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін, 2022. С. 189–194.

295. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. 771 с.

296. Надавати. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: http://sum.in.ua/s/nadavaty (дата зверн. 17.04.2026).

297. Науково-експертний висновок на проєсь Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору» (реєстр. № 11525 від 28.08.2024). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44786 (дата зверн. 17.04.2026).

298. Науково-практичний коментар до статті 111^2 Кримінального кодексу України / О. І. Радченко, Є. В. Вакуленко; за заг. ред. О. І. Радченка,. Київ: ДП Вид-во Верховної Ради України, 2024. 32 с.

299. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-е вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

300. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ: Норма права, 2022. 278 с.

301. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Пособництво державі-агресору: взаємозв'язок між способом вчинення та особою злочинця. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. 4. Ч. 2. С. 98–103.

302. Орлов Ю. В. Кримінально-правові проблеми визначення правових статусів воюючих учасників збройного конфлікту. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених*: мат-ли міжвідомч. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 листоп. 2022 р.) / редкол.: С. С. Чернявський, Є. Ю. Бараш, В. В. Корольчук; МВС України, Нац. академ. внутр. справ. Київ, 2022. С. 133–138.

303. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України: виклики і відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39-47.

304. Орловська Н. А. Проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колаборaційної діяльності та пособництва державі-агресору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 71–76.

305. Орловська Н. А. Проблеми формування санкцій норм про кримінальну відповідальність за колаборaційну діяльністьта пособництво державі-агресору: *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: мат-ли круглого столу (м. Львів, 23 верес. 2022 р.) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лащук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів: Львів. держ. ун-ет внутр. справ, 2022. С. 60–65.

306. Павліш П. В. Договір про надання юридичної допомоги за законодавством України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. ун-т «Одеська юрид. Академія». Одеса, 2016. 206 с.

307. Паламарчук М. Національна безпека: діалектика застосування широкого і вузького підходів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 128–135.

308. Пашковський М. І. Особливості використання OSINT при документуванні та розслідування колаборaційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колаборaціонізму:* мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 лип. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 82–86.

309. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монограф. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.

310. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Одеський держ. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 449 с.

311. Письменський Є. Кримінально-правові проблеми протидії колаборaційній діяльності: монограф. Київ: Алерта, 2024. 438 с.

312. Письменський Є. О. Колаборaційна діяльність у воєнній сфері: тлумачення ч. 7 ст. 111-1 КК України в частині визначення об’єктивних ознак складу кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права*: мат-ли XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам’яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 28 листоп. 2024 р.) / редкол. : В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 209–213.

313. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни. *Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку*: зб. тез II Львів. форуму крим. юстиції (м. Львів, 23–24 верес. 2016 р.). Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 159–165.

314. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колаборaційну діяльність. *Юрид. наук. електронний*

журнал. 2022. № 6. С. 356–360. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79 (дата зверн. 17.04.2026).

315. Письменський Є.О. Щодо підходів до кваліфікації поведінки особи, яка надала ворогу інформацію про розташування військових формувань України. *Наукова спадщина професора В.Я. Тація і актуальні проблеми кримінального права*: мат-ли всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 січ. 2025 р.) / [редкол. Ю.А. Пономаренко (голова) та ін.]. Харків: Право. 2025. С. 281–286.

316. Підтримувати. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: https://sum.in.ua/s/pidtrymuvaty (дата зверн. 17.04.2026).

317. Плотнікова А. В. Щодо правового визначення пособництва державі-агресору. *Виклики правничої професії в умовах воєнного стану*: мат-ли кругл. столу до Дня юриста (м. Харків, 6 жовт. 2022 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця; за ред. О. О. Коваленко. Харків, 2022. С. 49–52.

318. Плотнікова А. В., Коваленко О. О. Щодо соціальної зумовленості криміналізації пособництва державі-агресору як злочину проти основ національної безпеки України: Зб. наук. праць Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. «ПРАВО». 2023. Вип. 37. С. 15–21.

319. Плотнікова А.В. Щодо правового визначення пособництва державі-агресору. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f388ea85-333c-44ff-ab24-50921abdc6c6/content (дата зверн. 17.04.2026).

320. Положення про порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, затв. постановою Правління Національного банку України 24.12.2015 № 926 (в ред. постанови Правління Національного банку України від 22.12.2018 № 150). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0926500-15#Text (дата зверн. 17.04.2026).

321. Пономаренко Ю. А. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та

застосування кримінально-правових засобів. *Право України*. 2022. № 11. С. 100-117.

322. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, ті відповіді законодавця на них. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: мат-ли міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 18–34.

323. Постанова Верховного Суду від 10.12.2024 у справі № 202/13808/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123734238 (дата зверн. 17.04.2026).

324. Постанова Верховного Суду від 04.02.2025 у справі № 161/8966/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124968445 (дата зверн. 17.04.2026).

325. Постанова Верховного Суду від 05.06.2025 у справі № 753/11042/22 № 753/11042/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129138356 (дата зверн. 17.04.2026).

326. Постанова Верховного Суду від 05.07.2018 у справі № 225/6151/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/75241808 (дата зверн. 17.04.2026).

327. Постанова Верховного Суду від 06.03.2025 у справі № 225/641/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711214 (дата зверн. 17.04.2026).

328. Постанова Верховного Суду від 06.12.2021 у справі № 756/4855/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101873632 (дата зверн. 17.04.2026).

329. Постанова Верховного Суду від 07.10.2024 у справі № 295/9646/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/122220977 (дата зверн. 17.04.2026).

330. Постанова Верховного Суду від 08.02.2024 у справі № 161/12980/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955673 (дата зверн. 17.04.2026).

331. Постанова Верховного Суду від 09.04.2024 у справі № 639/1528/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118297134 (дата зверн. 17.04.2026).

332. Постанова Верховного Суду від 09.09.2025 у справі № 127/4213/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130270991 (дата зверн. 17.04.2026).

333. Постанова Верховного Суду від 11.03.2025 у справі № 521/9656/23 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933377 (дата зверн. 17.04.2026).

334. Постанова Верховного Суду від 12.06.2024 у справі № 569/1908/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340 (дата зверн. 17.04.2026).

335. Постанова Верховного Суду від 13.03.2024 у справі № 953/3558/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757857 (дата зверн. 17.04.2026).

336. Постанова Верховного Суду від 15.07.2025 у справі № 638/4214/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128905896 (дата зверн. 17.04.2026).

337. Постанова Верховного Суду від 15.10.2025 у справі № 953/4418/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/131158935 (дата зверн. 17.04.2026).

338. Постанова Верховного Суду від 17.06.2025 у справі № 752/7998/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128347266 (дата зверн. 17.04.2026).

339. Постанова Верховного Суду від 17.09.2024 у справі № 202/3/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847394 (дата зверн. 17.04.2026).

340. Постанова Верховного Суду від 21.12.2022 у справі № 759/5737/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763# (дата зверн. 17.04.2026).

341. Постанова Верховного Суду від 23.01.2025 у справі № 127/28980/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/124718092 (дата зверн. 17.04.2026).

342. Постанова Верховного Суду від 24.04.2024 у справі № 743/149/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118725214 (дата зверн. 17.04.2026).

343. Постанова Верховного Суду від 24.09.2025 у справі № 445/2417/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/130533304 (дата зверн. 17.04.2026).

344. Постанова Верховного Суду від 25.02.2025 у справі № 496/4224/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125484431 (дата зверн. 17.04.2026).

345. Постанова Верховного Суду від 25.09.2025 у справі № 490/3578/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130755381 (дата зверн. 17.04.2026).

346. Постанова Верховного Суду від 27.05.2020 у справі № 296/2803/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89621215 (дата зверн. 17.04.2026).

347. Постанова Верховного Суду від 27.05.2025 у справі № 759/7316/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128844831 (дата зверн. 17.04.2026).

348. Постанова Верховного Суду від 27.10.2021 у справі № 759/7443/17. (дата зверн. 17.04.2026).

349. Постанова Верховного Суду від 29.05.2025 у справі № 462/4128/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127826214 (дата зверн. 17.04.2026).

350. Постанова Верховного Суду від 31.07.2025 у справі № 646/3927/23 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129342876 (дата зверн. 17.04.2026).

351. Постанова Верховного Суду від від 27.11.2024 у справі № 529/1660/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410868 (дата зверн. 17.04.2026).

352. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 21.03.2022 р. URL: https:// itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247318 (дата зверн. 17.04.2026).

353. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) (реєстр. № 5144 від 24.02.2021. URL: https://itd.rada.gov.ua/96f4d3a2-533c-4679-8a10-d2fd8106ad31 (дата зверн. 17.04.2026).

354. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та

особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/63e3a5af-1a8a-4303-8bc0-4f056e9dc500 (дата зверн. 17.04.2026).

355. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7186&conv=9 (дата зверн. 17.04.2026).

356. Пояснювальна записка до Проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42957 (дата зверн. 17.04.2026).

357. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору» (реєстр. № 11525 від 28.08.2024). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44786 (дата зверн. 17.04.2026).

358. Пояснювана записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» (реєстр. № 2113-IX від 03.03.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/fb675afd-4714-439c-b847-0d6641418efc (дата зверн. 17.04.2026).

359. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12 (дата зверн. 17.04.2026).

360. Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України від 08.04.2014 № 1183-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-18#n15 (дата зверн. 17.04.2026).

361. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 07.10.2014 № 1689-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#n11 (дата зверн. 17.04.2026).

362. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки: Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8 (дата зверн. 17.04.2026).

363. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text (дата зверн. 17.04.2026).

364. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата зверн. 17.04.2026).

365. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX. URL: https://cutt.ly/ mwqdigy0 (дата зверн. 17.04.2026).

366. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: http://surl.li/vsbnoj (дата зверн. 17.04.2026).

367. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата зверн. 17.04.2026).

368. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата зверн. 17.04.2026).

369. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата зверн. 17.04.2026).

370. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV.. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20150807 (дата зверн. 17.04.2026).

371. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text (дата зверн. 17.04.2026)).

372. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору» (реєстр. № 11525 від 28.08.2024). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44786 (дата зверн. 17.04.2026).

373. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (реєстр. № 7570 від 20.07.2022). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40023 (дата зверн. 17.04.2026).

374. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42957 (дата зверн. 17.04.2026)

375. Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 25.07.2025). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf (дата зверн. 17.04.2026)).

376. Пучков О.О. Правопорядок у сфері національної безпеки: загальнотеоретичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01; Міжнар. гуманітарн ун-т. Одеса, 2019. 231 с.

377. Радутний О.Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. Інформація і право. 2022. № 2 (41). С. 99–115.

378. Родіонова Т. В. Місце вчинення злочину за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. Одеса, 2018. 247 с.

379. Руденко М. Л. Особливості надання кардіохірургічної допомоги в умовах воєнного стану: дис. … д-р мед. наук: 14.01.04: Держ. установа «Нац. ін-т серцево-судинної хірургії імені М. М. Амосова НАН України. Київ, 2024. 385 с.

380. Сенюта І. Я. Цивільні правовідносини у сфері надання медичної допомоги в Україні: питання теорії та практики: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03; НДІ приватн. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2018. 500 с.

381. Сергієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Стащиса. Харків, 2021. 204 с.

382. Скулиш Є. Д., Звонарьов О.Ю. Злочини проти основ національної безпеки України : навч. посіб. Наук.-вид відділ НА СБ України, 2011. 220 с.

383. Сливка Я. В. Проблематика використання термінів «продаж», «реалізація», «збут». *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Міжнар. збірн. наук. праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2011. Вип. 2 (20). С. 434–447. URL: http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/44249 (дата зверн. 17.04.2026).

384. Слюсарчук І., Варенья Н. Сутність підривної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 221–226.

385. Сорока С. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану: кримінально-правовий аспект. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2023. № 1 (37). С. 291–296.

386. Сприяти. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: https://sum.in.ua/s/spryjaty (дата зверн. 17.04.2026).

387. Топчій В., Колб О. Кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення, пов'язаного з пособництвом державі-агресору. URL: https://www.ounb.uz.ua/content/files/2023/Pravo.pdf#page=35 (дата зверн. 17.04.2026).

388. Топчій В.В. Об'єкт та предмет кримінального правопорушення, пов'язаного з пособництвом державі-агресору. *Прикладна економіка: від теорії до практики*: мат-ли доповідей учасників Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 берез. 2023 р.) / відп. ред. Л. М. Горбач. Луцьк: Волин. ін-т ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 316–318.

389. Трепет О. Об'єктивна сторона пособництва державі-агресору. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 256–261.

390. Трепет О. С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору. *Правові новели. Наук. Юрид. Журнал*. 2024. № 22. С. 156–162.

391. Тростюк З.А. Коментар до ст. 387 Особливої частини КК України «Розголошення даних досудового слідства або дізнання». *Кримінальне право*. 2006. № 9. С. 20–30.

392. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 03.09.2025 у справі №127/19253/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129969141# (дата зверн. 17.04.2026).

393. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 11.06.2025 у справі № 127/7019/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/128140119# (дата зверн. 17.04.2026).

394. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 20.01.2025 у справі № 127/15500/23. https://reyestr.court.gov.ua/Review/124692881 (дата зверн. 17.04.2026).

395. Ухвала Волинського апеляційного суду від 20.05.2025 у справі № 161/16143/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/127471786 (дата зверн. 17.04.2026).

396. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 10.09.2024 у справі № 199/9421/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121686786 (дата зверн. 17.04.2026).

397. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 15.09.2025 у справі № 344/17894/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/130543747 (дата зверн. 17.04.2026).

398. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 21.07.2025 у справі № 203/3466/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122943491 (дата зверн. 17.04.2026).

399. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 30.01.2024 у справі № 201/8644/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116763278 (дата зверн. 17.04.2026).

400. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 30.10.2023 у справі № 202/13808/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114698056 (дата зверн. 17.04.2026)

401. Ухвала Дніпропетровського апеляційного суду від 16.06.2025 у справі № 755/2607/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128289619 ((дата зверн. 17.04.2026).

402. Ухвала Дніпропетровського апеляційного суду від 25.09.2023 у справі № 202/3/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114381715# (дата зверн. 17.04.2026).

403. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 07.05.2025 у справі № 574/1161/23 від 22.05.2025. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127655412# (дата зверн. 17.04.2026).

404. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 30.07.2024 у справі № 331/2571/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120819613# (дата зверн. 17.04.2026).

405. Ухвала Київського апеляційного суду від 12.12.2023 у справі № 761/18386/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115721332 (дата зверн. 17.04.2026).

406. Ухвала Київського апеляційного суду від 24.09.2024 у справі № 761/23916/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123476864 (дата зверн. 17.04.2026).

407. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 28.08.2025 у справі № 404/9352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130090813 (дата зверн. 17.04.2026).

408. Ухвала Миколаївського апеляційного суду від 16.01.2024 у справі № 521/9656/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115537263 (дата зверн. 17.04.2026).

409. Ухвала Одеського апеляційного суду від 06.06.2025 у справі № 521/16516/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130086793# (дата зверн. 17.04.2026).

410. Ухвала Одеського апеляційного суду від 22.01.2025 у справі № 477/6/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125073082# (дата зверн. 17.04.2026).

411. Ухвала Полтавського апеляційного суду від 22.05.2025 у справі № 574/1161/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119633759 (дата зверн. 17.04.2026).

412. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 01.04.2025 у справі № 569/4321/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/126334231# (дата зверн. 17.04.2026).

413. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 24.12.2024 у справі № 569/12655/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/124143343 (дата зверн. 17.04.2026).

414. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 26.12.2023 у справі № 569/1908/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116016086 (дата зверн. 17.04.2026).

415. Ухвала Тернопільського апеляційного суду від 04.03.2025 у справі № 461/5105/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125683084# (дата зверн. 17.04.2026).

416. Ухвала Харківського апеляційного суду від 02.10.2025 у справі № 953/11564/24. https://reyestr.court.gov.ua/Review/130916886 (дата зверн. 17.04.2026).

417. Ухвала Харківського апеляційного суду від 03.07.2024 у справі № 953/2847/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120169681 (дата зверн. 17.04.2026).

418. Ухвала Харківського апеляційного суду від 03.07.2025 у справі № 953/11564/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118183944 (дата зверн. 17.04.2026).

419. Ухвала Харківського апеляційного суду від 27.05.2024 у справі № 638/6886/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119547217 (дата зверн. 17.04.2026).

420. Ухвала Харківського апеляційного суду від 28.11.2024 у справі № 646/3927/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123521067 (дата зверн. 17.04.2026).

421. Ухвала Харківського апеляційного суду від 29.04.2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119606655 (дата зверн. 17.04.2026).

422. Ухвала Харківського апеляційного суду від 30.01.2025 у справі № 644/2503/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124933295 (дата зверн. 17.04.2026).

423. Ухвала Черкаського апеляційного суду від 30.04.2025 у справі № 703/4085/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127044252# (дата зверн. 17.04.2026).

424. Ухвала Чернігівського апеляційного суду від 22.01.2025 у справі № 496/1661/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124616686# (дата зверн. 17.04.2026).

425. Хавронюк М. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність. URL: https://pravo.org.ua/blogs/zaposobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/ (дата зверн. 17.04.2026).

426. Хавронюк М. І. Щодо кримінальної відповідальності військовополонених, яких утримує Україна: мат-ли міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. школа суддів України; Громад. організація «Всеукр. асоціація крим. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. академ. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 172–176

427. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: https://uplan.org.ua/pomylky-uzakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/ (дата зверн. 17.04.2026).

428. Хуторянський О. В. Кримінально-правова характеристика ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. академія внутр. справ. Київ, 2013. 218 с.

429. Чорний Р. Л. Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочяинів проти основ національної безпеки України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08; Нац. академія Служби безпеки України, Харкфів. Нац. ун-т внутр справ. Київ, 2021. 496 с.

430. Чорнопищук Р. М. Мультимодальні принципи надання допомоги хворим з опіками: профілактика, діагностика, лікування (експериментально-клінічне дослідження): дис. … д-р мед. наук: 14.01.03; Вінницький нац. мед. ун-т імені М. І. Пирогова. Вінниця, 2022. 625 с.

431. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики: монограф. / відп. ред. О. М. Костенко. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.

432. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. … д-ра юрид. наук; 12.00.08; Одеський нац. ун-т імені І.І. Мечнікова; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Одеса, 2017. 468 с.

433. Шапченко С. Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер.: Юрид. науки*. 2000. Вип. 40. С. 63–67.

434. Шевчук М. М. Особливості надання пародонтологічної допомоги хворим із загальносоматичною патологією: дис. … д-р філософії: 221 - Стоматологія; Львів. Нац. мед. ун-т імені Данила Галицького. Львів, 2022. 236 с.

435. Шевчук Т. До питання про необхідність внесення змін до кримінального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України,* 2023. № *28*(1). С. 42–49. URL: https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.03 (дата зверн. 17.04.2026).

436. Шлапаченко, В. Проблемні питання криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України). *Вісник кримінального судочинства*, 2023. № 1-2. С. 164–172. URL: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/164-172 (дата зверн. 17.04.2026).

437. Ященко А., Павликівський В. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № *29* (2). С. 31–50. URL: https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.02 (дата зверн. 17.04.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Допіряк Б.П. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України у формі добровільної участі в незаконних формуваннях: проблеми кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України.* 2023. № 3 (44). С. 139–152. DOI 10.37566/2707-6849-2023-3(44)-12

2. Допіряк Б.П. Колабораційна діяльність у формі надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 446–452. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-446-452

3. Допіряк Б.П., Загиней-Заболотенко З.А. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84: ч. 3. С. 301–309. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46

4. Допіряк Б.П. Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 232–237. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.37

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Допіряк Б.П. Надання інформаційної допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора: проблеми кваліфікації. *Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії:* тези доповідей за матеріал. круглого столу (м. Київ, 8 груд. 2022 р.) / Ін-т держави і права імені І.М. Корецького НАН України, Фонд інститут. Розвитку укр. науки. Київ: Вид-во Людмила, 2023. С. 208–212.

Форма участі – очна.

6. Допіряк Б.П. Особливості кваліфікації участі громадян України в незаконно створених збройних формуваннях на тимчасово окупованій території. *Актуальні проблеми кримінального права:* мат-ли XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. памяті проф.. П.П. Михайленка (м. Київ, 23 листоп.

2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Сернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 204–306.

Форма участі – заочна.

7. Допіряк Б.П. Підривна діяльність проти України як складова державної зради (ст. 111 Кримінального кодексу України). *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення:* мат-ли міжвідомч. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 159–162.

Форма участі – заочна.

8. Допіряк Б.П. Надання матеріальної допомоги збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора – проблеми кваліфікації. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення:* тези доповідей за матеріал. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, А. М. Земко. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 208–212.

Форма участі – заочна.

9. Допіряк Б. П. Надання колаборaційної допомоги державі-агресору, незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційній адміністрації держави-агресора: до проблеми розуміння: *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання:* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2023. С. 267–272.

Форма участі – заочна.

10. Допіряк Б. П. Надання допомоги як форма вчинення злочинів проти основ національної безпеки – основні ознаки. *Права людини в умовах воєнного стану в Україні*: До тижня права і 75-річчя Загальної декларації прав людини : зб. наук. праць за матер. круглого столу (м. Київ, 7 груд. 2023 р.) / редкол.: А. Ю. Нашинець-Наумова, Г.П.Власова, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Н.А. Сергієнко, А.П. Чернега. Київ: Київ. стол. ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. С. 190–193.

Форма участі – очна.

11. Допіряк Б.П. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК України): проблеми визначення ознак суб’єктивної сторони.

Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доп. за мат-ли II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 30 квіт. 2025 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, С.Г. Зицик. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2025. С. 228–232.

Форма участі – заочна.

Додаток Б

Акт впровадження у навчальний процес закладу освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи
Нагнибеда-Наумова А.Ю
2025 року

АКТ

про впровадження результатів дисертації ДОПІРЯКА Богдана, аспіранта Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України на тему: «Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги», у навчальний процес кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Комісія у складі завідувача кафедри публічного права, доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України ЦИМБАЛ Ганни, доцента кафедри публічного права, кандидата юридичних наук, доцента ЧЕРНЕГИ Андрія, доцента кафедри публічного права, кандидата юридичних наук, доцента ЧАПЛЮК Оксани, склала цей акт про те, що результати дисертаційної роботи аспіранта Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України ДОПІРЯКА Богдана на тему: «Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги» впроваджені в освітній процес кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Зокрема, під час викладання навчальних дисциплін викладачами кафедри використовувалися такі наукові публікації аспіранта за темою дисертаційної роботи:

1. Допіряк Б.П. Надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України у формі добровільної участі в незаконних формуваннях: проблеми кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України.* 2023. № 3 (44). С. 139–152.
2. Допіряк Б.П. Колабораційна діяльність у формі надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 446–452.
3. Допіряк Б.П., Загиней-Заболотенко З.А. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84: ч. 3. С. 301–309.
4. Допіряк Б.П. Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 232–237.
5. Допіряк Б.П. Надання інформаційної допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території,

та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора: проблеми кваліфікації. *Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії:* тези доповідей за матеріал. круглого столу (м. Київ, 8 груд. 2022 р.) / Ін-т держави і права імені І.М. Корецького НАН України, Фонд інститут. Розвитку укр. науки. Київ: Вид-во Людмила, 2023. С. 208–212.

6. Допіряк Б.П. Особливості кваліфікації участі громадян України в незаконно створених збройних формуваннях на тимчасово окупованій території. *Актуальні проблеми кримінального права:* мат-ли XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. памяті проф.. П.П. Михайленка (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 204–306.

7. Допіряк Б.П. Підривна діяльність проти України як складова державної зради (ст. 111 Кримінального кодексу України). *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення:* мат-ли міжвідомч. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. академ. внутр. справ, 2023. С. 159–162.

8. Допіряк Б.П. Надання матеріальної допомоги збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора – проблеми кваліфікації. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення:* тези доповідей за матеріал. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, А. М. Земко. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 208–212.

9. Допіряк Б. П. Надання колабораційної допомоги державі-агресору, незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційній адміністрації держави-агресора: до проблеми розуміння: *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання:* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2023. С. 267–272.

10. Допіряк Б. П. Надання допомоги як форма вчинення злочинів проти основ національної безпеки – основні ознаки. *Права людини в умовах воєнного стану в Україні*: До тижня права і 75-річчя Загальної декларації прав людини : зб. наук. праць за матер. круглого столу (м. Київ, 7 груд. 2023 р.) / редкол.: А. Ю. Нашинець-Наумова, Г.П.Власова, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Н.А. Сергієнко, А.П. Чернега. Київ: Київ. стол. ун-т ім. Б. Грінченка, 2025. С. 190–193.

11. Допіряк Б.П. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК України): проблеми визначення ознак суб'єктивної сторони. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*: Тези доп. за мат-ли II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 30 квіт. 2025 р.) / відп. ред. В.В. Аніщук, С.Г. Зицик. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2025. С. 228–232.

Комісія дійшла висновку, що вказані наукові праці ДОПІРЯКА Богдана

містять науково обґрунтовані теоретичні положення, висновки та рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, зокрема під час викладання і вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» на першому (бакалаврському) освітньому рівні, підготовки навчально-методичних матеріалів і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані під час самостійної роботи студентів.

Голова комісії **Ганна ЦИМБАЛ**

Члени комісії: **Андрій ЧЕРНЕГА**

Оксана ЧАПЛЮК

Додаток В

Акт впровадження у правктичну правозастосовну діяльність

ВЕРХОВНИЙ СУД
КАСАЦІЙНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД
вул. П. Орлика, 4, м. Київ, 01043, код ЄДРПОУ 41721784

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Комісія у складі: судді Великої Палати Верховного Суду КОРОЛЯ Володимира Володимировича, судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду ФОМІНА Сергія Борисовича, заступника керівника Апарату Верховного Суду – керівника секретаріату Касаційного кримінального суду ХІМ'ЯКА Юрія Богдановича, склала цей акт про те, що комісією розглянуто окремі результати дисертаційного дослідження аспіранта відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України ДОПІРЯКА Богдана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань «Право») на тему: «Злочини проти основ національної безпеки України у формі надання допомоги».

Комісія вважає, що отримані в результаті зазначеного дисертаційного дослідження висновки та пропозиції, які стосуються злочинів про основи національної безпеки України у формі надання допомоги, є доцільними, належним чином обґрунтованими і можуть бути враховані Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду у ході вивчення судової практики та підготовки рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня в порядку ст. 44 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Суддя Великої Палати Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, професор — Володимир КОРОЛЬ

Суддя Третьої судової палати
Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент — Сергій ФОМІН

Заступник керівника Апарату
Верховного Суду –
керівник секретаріату
Касаційного кримінального суду,
кандидат юридичних наук — Юрій ХІМ'ЯК

ВЕРХОВНИЙ СУД
Касаційний кримінальний суд
681/0/158-25 від 21.11.2025